
HERMANN
HESSE
Po ratu

HERMANN HESSE

Po ratu

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė
Laima Bareišienė

alma littera
Vilnius 2000

UDK 830-3
He 349

Hermann Hesse
Unterm Rad
Suhrkamp Verlag

ISBN 9986–02–812–4

PIRMAS SKYRIUS

Ponas Jozefas Gybenratas, prekybos tarpininkas ir agentas, iš savo bendrapiliečių neišsiskyrė jokiais privalumais ar ypatybėmis. Kaip ir jie, buvo stambus ir sveikai atrodė, turėjo pakenčiamų komercinių sugebėjimų, susijusių su tikrai nuoširdžiu pinigų garbinimu, dar turėjo nedidelį namą su sodeliu, šeimos kapų rūsį: jo dievobaimingumas buvo kiek laisvamaniškas ir priblėsęs, bet Dievą ir viešuomenę gerbė deramai ir aklai paisė geležinių miesčioniško padorumo įstatymų. Mėgdavo pakilnoti taurelę, bet niekuomet nepasigerdavo. Beje, kai kada jis imdavosi kokio nors nelabai švaraus verslo, tačiau niekuomet neperžengdavo formaliai leistinų ribų. Neturtingesnius žmones vadindavo badmiriais, turtingesnius – pagyrūnais. Jis buvo prekybininkų draugijos narys ir kas penktadienį žaisdavo kėgliais „Erelyje", be to, dalyvaudavo per šventes, kai būdavo kepama duona, patiekiama užkandžių ar vaišinama skerstuvių proga sriuba su dešra. Dirbdamas rūkė pigesnius cigarus, po pietų ir sekmadieniais – geresnės rūšies.

Viduje jis buvo tikras filisteris. Jeigu ir turėjo kiek sielos, tai ji jau seniai apdulkėjo ir dabar tebuvo likusi stiprėlesnė nei įprasta, storžieviška meilė šeimai, pasididžiavimas savo sūnumi ir protarpiais prasiveržiąs dosnumas vargšams. Protiniai jo sugebėjimai neviršijo įgimto, labai riboto gudrumo ir skaičiavimo įgūdžių. Skaitė jis tik laikraštį, o numaldyti meno poreikiui jam visiškai pakako kasmetinių mėgėjiškų prekybininkų draugijos spektaklių ir retų apsilankymų cirke.

Ponas Gybenratas būtų galėjęs pasikeisti su bet kuriuo kaimynu pavarde ir namu, ir nieko nauja nebūtų atsitikę. Netgi pačios jo sielos gelmės, nuolat būdraująs nepasitikėjimas kiekviena stipresne jėga ir asmenybe bei nevalingas, pavydo įkvėptas priešiškumas viskam, kas nekasdieniška, laisviau, dailiau bei išmintingiau, buvo kaip ir visų kitų miesto šeimų galvų.

Užteks apie jį. Tik kandus pašaipūnas sugebėtų pavaizduoti šį lėkštą gyvenimą ir nesąmoningą jo tragiškumą. Tačiau šis žmogus turėjo vienintelį vaiką, ir čia bus kalbama apie jį.

Be abejonės, Hansas Gybenratas buvo gabus berniukas; tereikėjo pamatyti, kaip jis, dailus ir ypatingas, laksto su kitais vaikais. Mažame Švarcvaldo užkampyje paprastai negimdavo tokių asmenų, dar nebuvo iš ten kilusio žmogaus, kuris turėtų platesnį akiratį ir didesnę įtaką. Dievaižin, iš kur tas berniukas paveldėjo rimtą žvilgsnį, protingą kaktą ir grakščią eiseną. Gal iš motinos? Ji buvo jau seniai mirusi, o kai gyveno, tai niekuo nepatraukė dėmesio, nebent amžinu sirguliavimu ir nusiminimu. Apie tėvą nėra ko ir kalbėti. Taigi tikrai iš aukštai buvo nukritusi paslaptinga kibirkštis į šį seną užkampį, kur per aštuonis, devynis gyvavimo šimtmečius gimė tiek daug darbščių piliečių, tačiau nė vieno talentingo ar genialaus.

Šiuolaikinis išsilavinęs stebėtojas, primindamas ligotą motiną ir įspūdingą giminės amžių, būtų galėjęs pašnekėti apie proto hipertrofiją – prasidedančio išsigimimo simptomą. Tačiau, miesto laimė, čia nebuvo tokios rūšies žmonių, ir tik jaunesni ir gudresni valdininkai bei mokytojai iš laikraščių straipsnių miglotai nutuokė, jog yra tokių „šiuolaikinių žmonių“. Čia buvo galima gyventi ir lavintis, nežinant Zoroastro pranašysčių; santuokos buvo tvirtos ir dažnai laimingos, o visas gyvenimas – nepataisomai senamadiškas. Nors pri-

sikimšę pilvus šilto valgio pasiturintys miestiečiai, kai kurie per paskutinius dvidešimt metų iš amatininkų tapę fabrikantais, nusikeldavo prieš valdininkus skrybėles ir ieškodavo su jais artimesnės pažinties, vadindavo juos badmiriais ir plunksnagraužiais. Ir vis dėlto, kad ir kaip keista, jie labiausiai didžiuodavosi, galėdami sūnus išmokslinti ir padaryti valdininkais. Deja, beveik visuomet tai likdavo tik graži neišsipildžiusi svajonė; jaunoji karta dažniausiai su didžiausiu vargu ir antramečiaudama pabaigdavo gimnaziją.

Hanso Gybenrato gabumais niekas neabejojo. Visi – mokytojai, rektorius, kaimynai, pastorius ir bendramoksliai – pripažino, kad vaikis turįs šviesią galvą ir apskritai esąs ypatingas. Taigi jo ateitis buvo aiški ir nulemta. Mat Švabijoje gabiems berniukams, jeigu jų tėvai turtingi, yra vienintelis siauras takelis: išlaikyti stojamąjį egzaminą į seminariją, ją baigus – stoti į Tiūbingeno vienuolyną, o iš ten arba pastoriauti, arba mokytojauti. Metai po metų trys, keturi tuzinai krašto sūnų pasukdavo šiuo ramiu tiesiu takeliu, perkarę, pervargę nauji konfirmantai, išlaikomi valstybės, krimsdavo įvairiausius humanitarinius mokslus ir po aštuonerių ar devynerių metų patraukdavo kita, dažniausiai ilgesne jų gyvenimo kelio dalimi, kuria eidami turėdavo grąžinti valstybei sunaudotą pašalpą.

Po keleto savaičių vėl turėjo vykti „žemės egzaminas". Taip buvo vadinamas kasmetinis aukojimas, kada „valstybė" pasirinkdavo šviesiausius proto žiedus ir daugybė šeimų iš miestelių ir kaimų siųsdavo savo maldas ir troškimus į sostinę, po kurios sparnu vykdavo egzaminas.

Hansas Gybenratas buvo vienintelis kandidatas, kurį miestelis ketino pasiųsti į tas nemalonias varžybas. Tai buvo didelė garbė, bet berniukas nusipelnė jos toli gražu ne lengvai. Po pamokų, kurios kasdien trukdavo iki ketvirtos valandos, jis mokydavosi graikų kalbos pas rektorių, pas-

kui, šeštą valandą, ponas pastorius maloniai sutikdavo pamokyti lotynų kalbos ir tikybos, o dukart per savaitę, po vakarienės, su juo dar valandą padirbėdavo matematikos mokytojas. Be netaisyklingų dabartinės graikų kalbos žodžių, didžiausias dėmesys buvo kreipiamas dalelytėmis pasireiškiančiai sakinių sujungimo įvairovei, lotyniškai reikėjo kalbėti aiškiu ir glaustu stilium, o ypač žinoti daugelį kirčiavimo subtilybių; matematikos mokytojas labiausiai kamavo sudėtingomis triskaitėmis taisyklėmis. Šios taisyklės, dažnai pabrėždavo matematikas, regis, vargu ar pravers vėlesniam mokslui ir gyvenimui, bet taip tik regisi. Iš tikrųjų jos labai svarbios, svarbesnės nei kai kurie pagrindiniai dalykai, nes ugdo loginius sugebėjimus ir padeda skvarbaus, blaivaus ir sėkmingo mąstymo pamatus.

Tačiau kad nepervargtų protas ir kad jį miklinant nebūtų pamiršta ir nesunyktų siela, kiekvieną rytą, valanda iki pamokų pradžios, Hansas dar turėjo rengtis konfirmacijai, kada iš Brenco Katekizmo, kalant atmintinai įdomius dalykus ir klausinėjant bei atsakinėjant, į jaunas sielas plūdo gaivinantis religinio gyvenimo dvelksmas. Hansas slapčiom laikydavo Katekizme lapelių su graikiškais ir lotyniškais žodžiais arba uždaviniais ir kone ištisą valandą krimsdavo šiuos pasaulietinius mokslus. Tačiau jo sąžinė dar nebuvo tokia atbukusi, kad visą laiką nebūtų jautęs nemalonaus netikrumo ir silpnos baimės. Kai artindavosi dekanas ar pašaukdavo jį vardu, iš baimės Hansas kaskart krūptelėdavo, o atsakant į klausimą, jam išprakaituodavo kakta ir daužydavosi širdis. Tačiau Hanso atsakymams niekuomet nebuvo galima nieko prikišti, taip pat ir tarimui, o dekanas tą labai vertino.

Užduotis, kurias reikėdavo parašyti ar išmokti atmintinai, pakartoti ar paruošti ir kurių prisikaupdavo kasdien per pamokas, buvo galima atlikti vėlai vakare namie, jaukiai švie-

čiant lempai. Šis tylus, namų rimties palaimingai gobiamas darbas, kuriam klasės auklėtojas teikdavo ypač svarbią ir ugdomą reikšmę, antradieniais ir šeštadieniais paprastai trukdavo iki dešimtos valandos, o kitomis dienomis – iki vienuoliktos, dvyliktos nakties, kai kada net ilgiau. Tėvas trupučiuką pabambėdavo, kad sunaudojama tokia daugybė žibalo, tačiau į tokį mokymąsi žiūrėjo su palankiu pasididžiavimu. Jei pasitaikydavo laisvo laiko ir sekmadieniais, kurie juk sudaro mūsų gyvenimo septintąją dalį, berniukui buvo primygtinai liepiama paskaityti kelis mokykloje nenagrinėjamus autorius ir pakartoti gramatiką.

– Žinoma, tik su saiku, su saiku! Būtina sykį ar du per savaitę pasivaikščioti, tai stebuklingai padeda. Gražiu oru net galima pasiimti knygą – pamatysi, kaip lengva ir smagu mokytis gryname ore. Ir apskritai – nenukabink nosies!

Tad Hansas, kaip įmanydamas, stengėsi nenukabinti nosies, dabar jau ir pasivaikščiojimus išnaudodavo mokymuisi, buvo tylus, pilnas baimės, pertrauktu nuo nemigos veidu ir pamėlynavusiais iš nuovargio paakiais.

– Ką manot apie Gybenratą – ar jis išlaikys? – kartą paklausė auklėtojas rektorių.

– Išlaikys išlaikys, – pratrūko rektorius. – Jis vienas iš tų protingųjų; tik pasižiūrėkit, kaip jis atrodo – tarytum ne šio pasaulio.

Per paskutines aštuonias dienas Hansas tikrai ėmė atrodyti kaip ne šio pasaulio būtybė. Dailiame, švelnių bruožų vaikiškame veidelyje niauria liepsna degė giliai įdubusios, neramios akys, ant gražios kaktos trūkčiojo smulkios, apie protą bylojančios raukšlės, o ir šiaip plonos ir sulysusios rankos karojo su tuo alsiu grakštumu, kuris priminė Botičelio paveikslus.

Pagaliau. Rytoj anksti Hansas su tėvu turėjo važiuoti į Štutgartą ir per egzaminą parodyti, ar vertas įžengti pro siau-

rus vienuolyno seminarijos vartus. Jis ką tik aplankė rektorių ir su juo atsisveikino.

– Šįvakar, – pabaigai su neįprastu švelnumu pasakė baisusis viešpats, – gali nebedirbti. Pažadėk man. Rytą turi nuvažiuoti į Štutgartą visiškai pailsėjęs. Dar valandą pasivaikščiok, o paskui kuo anksčiau atsigulk. Jauniems būtina išsimiegoti.

Hansas nustebo, kad išgirdo tokius malonius žodžius, o ne galybę patarimų, kurių taip bijojo, ir palengvėjusia širdžia išėjo iš mokyklos. Augalotos Kirchbergo liepos neryškiai spindėjo karštuose vėlyvos popietės saulės spinduliuose, turgaus aikštėje blizgėdami čiurleno abu dideli fontanai, virš netaisyklingos stogų linijos žvelgė netolimi, juodi iki mėlynumo, eglėmis apaugę kalnai. Berniukui regėjosi, kad jis jau seniai viso to nematęs, tokio nepaprastai gražaus ir viliojančio vaizdo. Tiesa, jam skaudėjo galvą, tačiau šįvakar juk nebereikėjo mokytis.

Jis lėtai perėjo turgaus aikštę, praėjo pro seną rotušę, paskui Turgaus gatvele ir pro peiliakalio dirbtuvę patraukė prie senojo tilto. Kiek laiko vaikštinėjo juo, pagaliau atsisėdo ant plačių turėklų. Ištisas savaites ir mėnesius jis skubėjo čia kasdien po keturis kartus ir nė sykio net nežvilgtelėjo į gotišką tilto koplytėlę ar upę, į krintantį vandenį, užtvanką bei malūną, net į užliejamą pievą bei gluosniais apžėlusius krantus, kur viena šalia kitos plytėjo kailiaraugių aikštelės, kur upė telkšojo gili, žalia ir rami kaip ežeras ir kur iki pat vandens buvo nusvirusios kreivos smailios gluosnių šakos.

Ir Hansas vėl prisiminė, kiek dienų ir pusdienių praleido čia, kaip dažnai plaukiojo, nardė, irstėsi valtele ir meškeriojo. Ak, meškeriojo! Galima sakyti, kad jis buvo beveik pamiršęs, kaip reikia meškerioti, o pernai taip graudžiai raudojo, kai jam tai uždraudė, dėl egzamino. Meškeriojimas! Pats puikiausias užsiėmimas per visus tuos ilgus mokslo me-

tus. Stovi skystam gluosnių šešėly, netoli šniokščia malūno užtvanka, o vanduo toks gilus ir ramus! O kaip žaidžia upės paviršiuje šviesa, linguoja ilgas meškerykotis, kaip susijaudini, kai užkimba žuvis ir ją ištrauki, ir kaip keistai džiūgauji, laikydamas rankoje vėsią stambią spurdančią žuvį!

Juk jis sumeškeriojo ne vieną riebų karpį, pagavo ir aukšlių, ir ūsorių, taip pat skanių lynų ir nedidelių gražuolių rainių. Jis ilgai žvelgė virš vandens ir, gėrėdamasis visu tuo žaliu upės kampelio vaizdu, pamažėle susimąstė ir nuliūdo, nes tie puikūs laisvi vaikiški džiaugsmai buvo tokia tolima praeitis. Nejučia išsiėmė iš kišenės duonos, pradėjo minkyti didelius ir mažus gumulėlius, mėtė į vandenį ir stebėjo, kaip jie grimzta ir kaip juos čiumpa žuvys. Pirmos suplaukė smulkios žuvelės, godžiai surijo mažesnius gumulėlius, o didelius išalkusios ėmė stumdinėti priešais save. Paskui lėtai ir atsargiai prisiartino didėlesnė aukšlė, kurios tamsi plati nugara vos skyrėsi nuo dugno, nedrąsiai apsuko duonos gumulėlį ratu, ir štai duona staiga dingo pražiotam apvaliam snuky. Nuo vangiai tekančio vandens aukštyn kilo drėgnas šiltas kvapas, keli šviesūs debesėliai neaiškiai atsispindėjo žaliame paviršiuje, malūne žviegė diskinis pjūklas, ir susiliejo į daiktą abiejų užtvankų šniokštimas. Berniukas prisiminė neseniai praėjusį sekmadienį, kai jis buvo konfirmuotas ir sugavo save per pačias iškilmes ir susijaudinimą viduje kartojantis graikų kalbos veiksmažodį. Ir šiaip pastaruoju metu jam dažnai nutikdavo, kad mintimis nuklysdavo kitur ir netgi mokykloje, užuot įsigilinęs į priešais gulintį darbą, galvodavo apie praėjusią ar dar ankstesnę užduotį.

Egzaminas turėjo pasisekti!

Hansas išsiblaškęs atsistojo nuo turėklų, nežinodamas, kur eiti. Labai išsigando, kai stipri ranka suspaudė jam petį ir malonus vyro balsas paklausė:

– Sveikas, Hansai, gal truputį pasivaikščiosi su manim?

Tai buvo batsiuvys Flaigas, pas kurį Hansas anksčiau kada ne kada vakarais praleisdavo kokią valandą, bet dabar jau seniai nebuvo jo aplankęs. Hansas nuėjo su juo, nelabai atidžiai klausydamasis dievobaimingojo pietisto. Flaigas kalbėjo apie egzaminą, linkėjo berniukui laimės ir drąsino, tačiau galutinis jo kalbų tikslas buvo pabrėžti, kad štai toks egzaminas tai tik formalus ir atsitiktinis dalykas. Susikirsti per egzaminą visiškai ne gėda, tai galį nutikti ir pačiam geriausiam mokiniui, ir jeigu Hansui nepasiseksią, tegu jis prisimenąs, kad Dievas kiekvienai sielai turįs ypatingų ketinimų ir vedąs ją savais keliais.

Einantį šalia šio vyro Hansą graužė sąžinė. Jautė didelę pagarbą jam ir jo pasitikinčiam savimi patraukliam būdui, tačiau apie šiuos „valandų brolius“ buvo girdėjęs tiek pokštų ir iš jų juokęsis, dažnai net suvokdamas, jog taip elgtis nedera; be to, Hansas gėdinosi savo bailumo, nes jau kiek laiko mažne bijojo sutikti batsiuvį, dėl skvarbių jo klausimų. Nuo tada, kai jis tapo mokytojų pasididžiavimu ir pats ėmė mažumėlę pūstis, meistras Flaigas keistai į jį pasižiūrėdavo ir pamėgindavo sumenkinti. Todėl berniuko siela po truputį nutolo nuo šio gero linkinčio vadovo, nes vaikiškas Hanso užsispyrimas kaip tik buvo itin suvešėjęs ir labai jautrus bet kokiam nepalankiam prisilietimui prie jo savimanos. Tad dabar Hansas žingsniavo šalia kalbančiojo ir nė nežinojo, kaip rūpestingai ir meiliai pastarasis žvelgia į jį žemyn.

Karūnos gatvelėje juodu sutiko miesto pastorių. Batsiuvys griežtai ir abejingai pasisveikino ir staiga paskubėjo nueiti, nes pastorius buvo iš tų šiuolaikinių žmonių, apie jį net sklido kalbos, kad netikįs prisikėlimu. Pastorius nusivedė berniuką.

– Kaip sekasi? – paklausė jis. – Džiaugiesi, kad viskas baigta?

– Taip, džiaugiuosi.

– Na, tai laikykis! Juk žinai, mes dedam į tave visas viltis. O aš laukiu ypatingo rezultato iš lotynų kalbos.

– Tačiau jeigu aš susikirsiu, – droviai pratarė Hansas.

– Susikirsi?! – Dvasininkas išsigandęs sustojo. – Susikirsti tiesiog neįmanoma. Tiesiog neįmanoma! Na, ir mintys!

– Tik norėjau pasakyti, kad juk galėtų taip nutikti...

– Negali, Hansai, negali; būk visiškai ramus. O dabar pasveikink nuo manęs tėtį ir nieko nebijok!

Hansas nulydėjo jį akimis; paskui pasidairė batsiuvio. Ką jis sakė? Ne taip jau svarbu lotynų kalba, jei širdis dora ir dievobaiminga. Gera jam kalbėti. O čia dar tas pastorius! Jeigu neišlaikys egzamino, tai apskritai niekuomet nebegalės pasirodyti jam akyse.

Prislėgtas Hansas parsliūkino namo ir įsmuko į sodelį pakriaušėje. Čia stovėjo sutrešusi, seniai nebenaudojama pašiūrė; kitados Hansas joje buvo iš lentų sumeistravęs triušidę ir augino triušius trejus metus. Bet praėjusį rudenį triušius iš jo atėmė, dėl egzamino. Jis nebeturėjo laiko pramogoms.

Ir sodelyje seniai nebebuvo lankęsis. Tuščia triušidė atrodė begriūvanti, stalaktitų krūsnis kampe sudubusi, medinis vandens ratas, persikreipęs ir sulūžęs, tysojo pamestas šalia čiaupo. Hansas prisiminė, kaip jis viską statė, pjaustė ir kaip tuo džiaugėsi. Nebuvo čia lankęsis jau dvejus metus – ištisą amžinybę. Pakėlė ratelį, ėmė lenkti, galutinai sulaužė ir išmetė laukan per tvorą. Šalin tą daiktą, viskas seniai baigta. Ir tada Hansas prisiminė savo mokyklos draugą Augustą. Tas jam padėjo sumeistrauti vandens ratą ir pataisyti triušidę. Po pietų juodu čia žaisdavo, šaudydavo su svaidykle, vaikydavosi kates, statydavo palapines, o pavakariams pagraužsaid geltonųjų griežčių. Tačiau paskui prasidėjo savo vietos gyvenime ieškojimas, Augustas pernai metė mokyklą

ir tapo mechaniko mokiniu. Nuo tada pasirodė tik dusyk. Žinoma, dabar ir jis nebeturėjo laiko.

Debesų šešėliai nubėgo per slėnį, saulė kone siekė kalnų viršūnes. Akimirką berniukas troško pulti ant žemės ir išsiverkti. Bet jis tiktai pasiėmė iš pašiūrės kirvį ir pradėjo smulkiai kapoti triušidę. Kartelės pažiro į šalis, vinys dzingsėdamos susilankstė, pasirodė truputis supuvusio triušių pašaro, likusio dar nuo užpernykštės vasaros. Hansas taip daužė kirviu, lyg būtų galėjęs atsikratyti liūdesio, kad nebėra triušių, Augusto ir visų senų vaikiškų išdaigų.

– Na na na na, kas gi čia dabar? – šūktelėjo tėvas pro langą. – Ką ten darai?

– Kapoju lentgalius malkoms.

Nieko daugiau nebepasakęs, berniukas nusviedė kirvį, per kiemą išbėgo į gatvelę, o paskui pasileido upės krantu prieš srovę. Tolėliau, prie alaus daryklos, plūduriavo surišti du plaustai. Anksčiau dažnai tokiu plaustu jis ištisas valandas plaukdavo pasroviui šiltomis vasaros popietėmis, jaudinamas ir migdomas tarp rąstų teliūskuojančio vandens. Jis užšoko ant atsipalaidavusių rąstų, atsigulė ant žabų krūvos ir pamėgino įsivaizduoti, kad plaustas plaukia žemyn upe, kai kada lėtai, kai kada greitai pliuškena pro pievas, dirvas, kaimus ir vėsias pamiškes, po tiltais ir per užtvankas, o jis tyso ant jo, ir viskas po senovei, kaip tada, kai raudavo žolę triušiams ant Kapfbergo, meškeriodavo pro sodelius tekančioje upėje ir kai jam dar neskaudėdavo galvos ir nekamuodavo jokie rūpesčiai.

Hansas parėjo vakarieniauti pavargęs ir susierzinęs. Tėvas klaikiai nerimavo dėl būsimos kelionės į Štutgartą ir gal tuziną kartų klausė, ar jis susidėjęs knygas, ar pasiruošęs juodąjį kostiumą, ar neketinąs važiuojant dar paskaityti gramatikos, ar gerai jaučiąsis. Hansas trumpai atkirsdavo tėvui, beveik nevalgė ir netrukus pasakė labanakt.

– Labanakt, Hansai. Saldžių sapnų! Tad ryt pažadinsiu tave šeštą valandą. Ar „to“ žodyno nepamiršai?

– Ne, „to“ žodyno aš nepamiršau. Labanakt!

Savo kambarėlyje Hansas dar ilgai sėdėjo nežibindamas lempos. Kol kas visa ši egzamino istorija teatnešė jam vienintelį džiaugsmą – nuosavą kambarėlį, kur jis ponavo niekieno netrukdomas. Čia jis leido ilgas vakaro valandas grumdamasis su nuovargiu, miegu ir galvos skausmu ir palinkęs prie gramatikų, žodynų ir matematikos uždavinių, mokydamasis apie Cezarį ir Ksenofontą, nepailsdamas ir nuožmiai siekdamas garbės, tačiau dažnai ir beveik netekęs vilties. Tačiau čia jis išgyveno ir keletą valandų, kurios jam buvo brangesnės nei visi prarasti berniukiški smagumai, tas keletą keistų prasvajotų valandų, sklidinų išdidumo, svaigulio ir pergalingos drąsos, kai jis, pamiršęs mokyklą, egzaminą ir visa kita, svajodavo apie tauresnį pasaulį ir trokšdavo ten atsidurti. Tuomet jį persmelkdavo įžūli ir palaiminga nuojauta, kad iš tiesų esąs kitoks, geresnis negu jo paputžandžiai geraširdžiai moksladraugiai, ir kad gal ateis toks metas, kai jis galės pranašiai žvelgti į juos žemyn iš didelio aukščio. Ir dabar Hansas atsikvėpė taip, lyg šiame kambarėlyje oras būtų buvęs tyresnis ir gaivesnis, atsisėdo ant lovos ir kelias valandas prakiūtojo, gaubiamas svajonių, troškimų ir nuojautų. Blyškūs vokai lėtai uždengė dideles, persidirbusias akis, vėl pakilo, sutrūkčiojo ir galop nusileido, šviesi berniuko galva nusviro ant lieso peties, plonos rankos pavargusios išsitiesė. Jis užsnūdo su drabužiais, ir švelni motiniška miego ranka numaldė sunerimusią vaikišką širdelę ir išlygino raukšleles dailioje jo kaktoje.

Negirdėtas daiktas! Kad ir kaip anksti buvo, pats ponas rektorius nepabijojo vargo ir atėjo į stotį. Įsispraudęs į juodą išeiginę eilutę, ponas Gybenratas nestygo vietoje iš susijau-

dinimo, džiaugsmo ir pasipūtimo; nervingai trepinėjo apie rektorių ir Hansą, gerte gėrė stoties prižiūrėtojo ir visų geležinkelio valdininkų laimingo kelio ir sėkmės sūnui laikant egzaminą linkėjimus, kietą lagaminėlį perimdamas čia į kairę, čia į dešinę ranką. Jis čia pasikišdavo skėtį po pažasčia, čia įsispraudsdavo tarp kelių, keliskart išmetė ant žemės, o tada, kad galėtų jį pakelti, vis pastatydavo lagaminėlį. Būtų buvę galima pamanyti, kad jis iškeliauja į Ameriką, o ne į Štutgartą, ir net jau turi atgalinį bilietą. Sūnus atrodė ramus, tačiau slepiama baimė buvo užgniaužusi jam gerklę.

Traukinys atbildėjo ir sustojo, juodu įlipo, rektorius pamojavo ranka, tėvas užsirūkė cigarą, miestas ir upė išnyko žemai slėnyje. Ši kelionė buvo kančia abiem.

Štutgarte tėvas staiga atsigavo, pasidarė linksmas ir smagus, lyg būtų buvęs mėtytas ir vėtytas žmogus; jį persmelkė palaima kaip mažo miestelio gyventoją, keletui dienų ištrūkusį į rezidencijos miestą. Tačiau Hansas pritilo ir dar labiau įsibaimino, miesto vaizdas jį tarytum visiškai sukaustė; svetimi veidai, be galo aukšti prašmatnūs namai, dideli varginantys nuotoliai, arkliniai tramvajai ir gatvių triukšmas Hansą vargino ir atsiliepė skausmu. Juodu apsistojo pas tetą, o ten svetimi kambariai, tetos draugiškumas ir šnekumas, ilgas nereikalingas sėdinėjimas, nepaliaujamas tėvo įkalbinėjimas nenukabinti nosies galutinai sugniuždė berniuką. Lyg nesavas ir sutrikęs jis tūnojo kambaryje, o kai pasižiūrėdavo į tetą, miestietiškus jos drabužius, apmušalus, išmargintus stambiais raštais, stalinį laikrodį, paveikslus ant sienų ar pro langą į judrią gatvę, tai pasijausdavo apleistas, ir jam pasirodydavo, jog jau seniai seniai išvažiavęs iš namų ir tuo tarpu visiškai pamiršęs tai, ką su tokiu vargu buvo išmokęs. Po pietų Hansas ketino pakartoti graikų kalbos dalelytes, tačiau teta pasiūlė pasivaikščioti. Akimirką Hanso sieloje tarytum atgijo pievų žaluma ir miško ošimas, ir jis linksmai sutiko. Bet gana greitai

jis pamatė, jog ir pasivaikščiojimas didmiestyje visiškai kitoks malonumas negu namie.

Jis ėjo tik su teta, nes tėtis turėjo mieste reikalų. Nemalonumai prasidėjo jau lipant laiptais. Antrame aukšte jie sutiko storą, išsigašinusią ponią, prieš kurią teta tūptelėjo ir iškart įsileido gražbyliauti. Tai užtruko ilgiau nei ketvirtį valandos. Hansas stovėjo šalia, prisispaudęs prie turėklų, ponios šunelis jį apuostė ir aplojo, o vėliau berniukas ėmė nutuokti, kad kalbama ir apie jį, nes nepažįstamoji storulė keliskart nužvelgė jį pro pensnė nuo galvos iki kojų. Paskui vos jie atsidūrė gatvėje, teta įsmuko į krautuvę ir pasirodė tik po gerokos valandėlės. Tą laiką Hansas nedrąsiai prastovėjo gatvėje, stumdomas praeivių ir pajuokiamas vaikigalių. Sugrįžusi iš krautuvės teta padavė Hansui plytelę šokolado, ir berniukas mandagiai padėkojo, nors nemėgo šokolado. Prie kampo juodu įlipo į arklinį tramvajų ir perpildytam vagone, nuolat tilindžiuojant skambalui, gatve po gatvės pagaliau nuvažiavo prie didelės alėjos ir parko. Ten tryško fontanas, žydėjo aptverti gėlynai, o dirbtiniame tvenkinėlyje plaukiojo auksinės žuvelės. Pavaikščiojo pirmyn ir atgal, į vieną pusę ir į kitą ratu vaikštinėtojų būryje, pamatė daugybę veidų, elegantiškų ir kitoniškų drabužių, dviračių, invalidų bei vaikiškų vežimėlių, girdėjo balsų gaudesį ir kvėpė šiltą dulkėtą orą. Galop abu susėdo ant suolo šalia kitų. Teta kalbėjo be perstogės kone visą laiką, dabar atsiduso, meiliai nusišypsojo berniukui ir paragino suvalgyti šokoladą. Hansas nenorėjo.

– O Viešpatie, tu juk nesigėdini? Ką jau čia, valgyk!

Tada jis išsiėmė plytelę, kiek laiko krapštėsi su sidabriniu popierėliu ir pagaliau atsikando kąsneliuką. Šokoladas ir dabar nebuvo skanus, bet jis nedrįso to pasakyti tetai. Kol jis tebečiulpė ir tebevotuliojo burnoje tą kąsnelį, teta pastebėjo tarp žmonių pažįstamą ir nuskubėjo prie jo.

– Pasėdėk čia, aš netrukus grįšiu.

Hansas su palengvėjimu pasinaudojo šia proga ir nusviedė šokoladą toli toli į veją. Paskui ėmė ritmingai sūpuoti kojas, stebeilyti tuos daugybę žmonių, jausdamasis labai nelaimingas. Galop vėl pradėjo kartoti netaisyklinguosius veiksmažodžius, tačiau, didžiausiam savo siaubui, beveik nė vieno neprisiminė. Buvo viską pamiršęs! O juk rytoj egzaminas!

Sugrįžo teta, per tą laiką sužinojusi, kad šįmet egzaminą laikys šimtas aštuoniolika kandidatų. Tačiau jį išlaikyti galės tik trisdešimt šeši. Tuomet berniukui širdis visai iškrito, ir pakeliui namo jis nebeištarė nė žodžio. Namie jam įsiskaudėjo galvą, jis vėl nebenorėjo valgyti ir buvo toks nusiminęs, kad tėvas kaip reikiant jį išbarė, ir net tetai jis pasirodė nepakenčiamas. Naktį Hansas miegojo kietai, kamuojamas kraupių sapnų. Sapnavo, kad sėdi egzamine kartu su šimtu septyniolika draugų, egzaminuotojas, panašus čia į miestelio pastorių, čia į tetą, krauna priešais kalnus šokolado, kurį Hansas turi suvalgyti. Ir kol verkdamas valgo šokoladą, mato, kaip kiti vienas po kito stojasi ir išeina pro dureles. Visi suvalgė tuos savo kalnus, tiktai jo beregint vis didėja ir didėja, net nebetelpa ant stalo ir suolo, tarytum tuoj jį uždusins.

Kitą rytą, kai Hansas gėrė kavą, nenuleisdamas akių nuo laikrodžio, kad nepavėluotų į egzaminą, gimtajame miestelyje daug kas jį prisiminė. Pirmiausia batsiuvys Flaigas; kalbėdamas prieš pusrytinę sriubą maldą, kai aplink stalą stovėjo pameistriai ir abu mokiniai, prie įprastinių žodžių pridūrė: „O Viešpatie, ištiesk savo ranką virš mokinio Hanso Gybenrato, kuris šiandien laiko egzaminą, palaimink ir sustiprink jį, tegu jis kada nors tampa teisingu ir šauniu dieviškojo Tavo vardo skelbėju!“

Nors pastorius ir nesimeldė už Hansą, per pusryčius žmonai tarė:

– Gybenrato vaikis dabar eina laikyti egzamino. Jis išaugs garsiu žmogum: jis dar patrauks dėmesį, o tada nepakenks, kad padėjau jam mokytis lotynų kalbos.

O pradėdamas pamoką mokytojas klasei pasakė:

– Taip, dabar Štutgarte prasideda egzaminas, taigi palinkėkime Gybenratui visokeriopos sėkmės. Tiesa, jos jam nereikia, juo labiau kad dešimtį tokių tinginio pančių kaip jūs jis suraitytų lyg šiltą vilną.

Ir mokiniai kone visi galvojo apie išvykusįjį, ypač tie daugelis, kurie buvo susilažinę, ar Hansas išlaikys egzaminą, ar susikirs.

O kadangi širdinga malda ir užuojauta lengvai pasiekia net per didelius nuotolius, Hansas pajuto, jog namie apie jį galvojama. Tiesa, krūtinėje jam daužėsi širdis, kai lydimas tėvo įėjo į egzaminų salę, nedrąsiai ir išsigandęs išklausė profesoriaus asistento nurodymus ir kaip nusikaltėlis kankinimų kameroje apžvelgė didelę, pilną išbalusių berniukų patalpą. Tačiau kai atėjo profesorius, paliepė nutilti ir padiktavo tekstą išversti į lotynų kalbą, Hansas atsipūtė, nes tekstas jam pasirodė juokingai lengvas. Greitai ir kone linksmai jis parašė juodraštį, paskui kruopščiai ir švariai perrašė ir atidavė darbą vienas iš pirmųjų. Tiesa, jis nerado kelio į tetos namus ir dvi valandas klaidžiojo įkaitusiomis miesto gatvėmis, tačiau tai jam nebesutrikdė atgautosios pusiausvyros; berniukas netgi džiaugėsi, kad dar valandėlę gali pabėgti nuo tetos ir tėvo ir, bastydamasis po nepažįstamas judrias rezidencijos miesto gatves, jautėsi esąs nutrūktgalvis nuotykių ieškotojas. Kai galų gale šiaip taip išsiklausinėjęs parsirado namo, buvo apibertas klausimais:

– Na, kaip ten viskas buvo? Kaip sekėsi? Ar mokėjai?

– Buvo lengva, – pareiškė jis išdidžiai, – būčiau galėjęs tai išversti jau penktoje klasėje.

Ir kibo į valgį kaip išbadėjęs.

Po pietų jis buvo laisvas. Tėtis nusitempė sūnų lankyti giminaičių ir draugų. Pas vieną draugą jie rado juodai apsirengusį, drovų vaiką, atvažiavusį iš Gepingeno irgi laikyti egzamino. Suaugusieji paliko berniukus vienus, ir juodu nedrąsiai ir smalsiai pasižiūrėjo vienas į kitą.

– Kaip tau pasirodė lotynų kalbos vertimas? Lengvas, argi ne? – paklausė Hansas.

– Nepaprastai lengvas. Tačiau kaip tik čia ir yra visas keblumas: kai lengva, daugiausia ir suklystama. Mat tuomet atidžiai nebežiūrima. Ir čia greičiausiai buvo slaptų spąstų.

– Tu taip manai?

– Žinoma. Tie ponai anaiptol ne kvaili.

Hansas trupučiuką nusigando ir susimąstė. O paskui atsargiai paklausė:

– Ar tu tebeturi tekstą?

Berniukas atsinešė sąsiuvinį, ir abudu, žodis po žodžio, peržvelgė visą rašinį. Gepingenietis, regis, puikiai mokėjo lotynų kalbą, na, jis dusyk pavartojo gramatikos sąvokas, kurių Hansas apskritai nebuvo girdėjęs.

– O kas bus rytoj?

– Graikų kalba ir rašinys.

Paskui gepingenietis pasiteiravo, kiek Hanso bendramokslių atvažiavę laikyti egzamino.

– Daugiau nė vieno, – atsakė Hansas, – tik aš.

– O, mūsiškių iš Gepingeno dvylika! Ir trys labai protingi, iš kurių tikimasi geriausių rezultatų. Pernai pirmūnas irgi buvo gepingenietis. O jeigu tu neišlaikysi, eisi į gimnaziją?

Apie tai dar iš viso nebuvo kalbėta.

– Nežinau... Ne, manau, kad neisiu.

– Šit kaip? O aš lankysiu gimnaziją, net jeigu dabar ir susikirsčiau. Tuomet motina išleistų mane į Ulmą.

Tai apstulbino Hansą. Ir jis išsigando dvylikos gepingeniečių su trimis protingiausiais. Kuo gi jis galėjo nustebinti.

Namie jis atsisėdo ir pakartojo veiksmažodžius su *mi*. Lotynų kalbos visiškai nebijojo, jautėsi gerai mokąs. Tačiau graikų kalba veikė jį savotiškai. Hansas ją mėgo, netgi žavėjosi, bet tik pasiskaityti knygoms. Ypač Ksenofonto kūriniai buvo tokie gražūs, gyvo stiliaus, naujoviški, viskas juose linksma, puiku ir stipru, pilna smagių, laisvų minčių, ir lengvai suprantama. Tačiau vos Hansas paimdavo gramatiką ar turėdavo versti iš vokiečių į graikų, paklysdavo prieštaringų taisyklių ir formų labirinte ir šios svetimos kalbos bijodavo beveik taip pat, kaip ir kadaise per pirmąsias pamokas, kai dar net nepažino graikiškos abėcėlės.

Kitą dieną tikrai atėjo eilė graikų kalbai, o paskui vokiečių kalbos rašiniui. Graikų kalbos rašinys buvo ilgokas ir toli gražu ne lengvas, tema kebli, gana dviprasmiška. Nuo dešimtos valandos salėje pasidarė tvanku ir karšta. Neturėdamas gero plunksnakočio, Hansas sugadino du popieriaus lapus, kol viską perrašė į švarraštį. Tačiau labiausiai jį vargino įžūlus kaimynas, pakišęs jam lapelį su klausimu ir verčiąs atsakyti kumšnojimais į šoną. Bendrauti su suolo kaimynais buvo griežčiausiai draudžiama, be jokio pasigailėjimo galėjai būti išvarytas iš egzamino lauk. Virpėdamas iš baimės Hansas brūkštelėjo raštelį: „Duok man ramybę“ ir atsuko klausiančiajam nugarą. Ir taip buvo pernelyg karšta. Net budintis profesorius, be atvangos ir atkakliai žingsniuojąs po salę ir nė trupučio nesiilsįs, keliskart nosine šluostėsi veidą. Hansą, dėvintį storą konfirmanto eilutę, pylė prakaitas, jam pradėjo skaudėti galvą, ir galų gale jis atidavė savo lapus visiškai nelaimingas, manydamas, kad juose pilna klaidų ir kad egzaminas jam baigtas.

Prie stalo Hansas nepasakė nė žodžio, į visus klausimus tik gūžčiojo pečiais, nutaisęs pasmerktojo veidą. Teta jį guo-

dė, tačiau tėvas susijaudino ir suirzo. Po pietų jis nusivedė berniuką į gretimą kambarį ir vėl apibėrė klausimais.

– Man nepasisekė, – atsakė Hansas.

– Tai kodėl nesusikaupei? Juk galima suimti save į rankas, velniai rautų!

Hansas tylėjo, o kai tėvas ėmė bartis, išraudo ir pareiškė:

– Tu juk nieko nenutuoki apie graikų!

Blogiausia buvo tai, kad antrą valandą jis turėjo atsakinėti žodžiu. Šito labiausiai bijojo. Eidamas karščiu plieskiančia miesto gatve, pasijuto visai prastai, iš skausmo ir baimės jam svaigo galva, jis beveik nieko nebematė. Dešimt minučių pasėdėjo prie didelio žalio stalo priešais tris ponus, išvertė kelis lotyniškus sakinius ir atsakė į duotus klausimus.

Paskui dešimt minučių jis sėdėjo prieš tris kitus ponus, vertė iš graikų kalbos ir vėl atsakinėjo į įvairius klausimus. Pabaigai buvo paprašytas pateikti netaisyklingai sudaromo aoristo pavyzdį, bet Hansas neatsakė į šį klausimą.

– Galit eiti, durys štai ten, dešinėje.

Hansas ėmė eiti, tačiau tarpdury prisiminė aoristą ir sustojo.

– Eikit, – sušuko jam ponai, – eikit! O gal jums bloga?

– Ne, bet dabar prisiminiau aoristą.

Jis sušuko pavyzdį į kambarį, pamatė, kaip vienas iš ponų nusišypsojo, ir visas iškaitęs puolė laukan. Paskui pabandė prisiminti klausimus ir savo atsakymus, tačiau viskas buvo susimaišę. Tik vis tarytum regėjo didelę žalią stalo lentą, tris senus rimtus ponus vizitiniais švarkais, atverstą knygą ir ant jos gulinčią savo drebančią ranką. O Viešpatie, ką jis galėjo atsakyti! Žingsniuodamas gatvėmis galvojo, kad čia esąs jau savaičių savaites ir niekuomet nebegalėsiąs išvažiuoti. Lyg be galo tolimą praeitį, seniai regėtą vaizdą prisiminė tėvo sodelį, mėlynuojančius nuo eglių kalnus, meškerioji-

mo vietas paupy. Ak, jeigu dar šiandien jam leistų grįžti namo! Juk nebėra jokios prasmės čia būti, šiaip ar taip, egzamino neišlaikė.

Jis nusipirko pienišką bandelę ir ištisą popietę bastėsi po gatves, kad tik nereikėtų aiškintis tėvui. Kai pagaliau parėjo namo, ten jau buvo ėmę jaudintis, bet kadangi Hansas atrodė nusiplūkęs ir nelaimingas, tai davė jam kiaušinienės ir liepė gultis. Rytoj jam dar reikėjo laikyti matematikos ir tikybos egzaminą, o paskui galėjo važiuoti namo.

Kitą dieną priešpiet Hansui neblogai sekėsi. Lyg skaudi ironija Hansui atrodė tai, kad šiandien viskas ėjosi kaip iš pypkės, o vakar susikirto iš pagrindinių dalykų. Tiek to, dabar svarbiausia važiuoti iš čia, namo!

– Egzaminas baigtas, dabar galim važiuoti namo, – pranešė Hansas tetai.

Tėvas dar norėjo šiandien pabūti. Nuvažiuoti į Kanštatą ir ten išgerti kavos kurorto parke. Tačiau Hansas taip maldavo, kad tėvas išleido jį namo vieną jau šiandien. Jį palydėjo į traukinį, nupirko bilietą, teta pabučiavo ir įdavė šiek tiek valgio, ir Hansas, pavargęs ir nieko negalvodamas, nubildėjo namo per žalią kalvotą vietovę. Tik tada, kai išniro mėlyni ir juodi nuo eglių kalnai, berniuką užplūdo džiaugsmas ir palengvėjimas. Jis džiaugėsi, kad pamatys seną tarnaitę, savo kambarėlį, rektorių, tokią pažįstamą mokyklos klasę žemomis lubomis ir visa kita.

Laimė, stotyje nebuvo smalsių pažįstamų, ir Hansas su savo ryšulėliu nemačiom nuskubėjo namo.

– Ar gera buvo Štutgarte? – paklausė senoji Ana.

– Gera? Tai tu manai, kad laikyti egzaminą gali būti gera? Aš džiaugiuosi, kad vėl esu čia. Tėvas parvažiuos tiktai rytoj.

Jis išgėrė puodelį šviežio pieno, nusikabino priešais langą padžiautas glaudes ir išbėgo, bet ne į pievą, kur paprastai visi maudydavosi.

Hansas patraukė toli už miesto į „Svarstykles“, kur gili upė lėtai tekėjo tarp aukštų krūmų. Ten nusirengė, čiupodamas įkišo ranką, o paskui ir koją į šaltą vandenį, truputį sudrebėjo iš šalčio, tada vikriai šoko į upę. Lėtai kasdamasis prieš silpną srovę, Hansas pajuto, kaip vanduo nuskalauja nuo jo paskutinių dienų prakaitą ir baimę, ir kai upė vėsindama glėbė liesą jo kūną, siela vėl atgavo nuostabią gimtinę. Hansas paplaukė greičiau, pailsėjo, vėl ėmė irtis, jausdamas, kaip jį persmelkia palaiminga vėsa ir nuovargis. Gulėdamas aukštielninkas, jis leidosi nešamas srovės, klausydamasis, kaip zyzia sukdamos nuauksintus ratus musės, matė, kaip vakaro dangų, nutviekstą rožine, už kalnų jau nusileidusios saulės šviesa, raižo žvitrios kregždutės. Kai apsirengęs ir užsisvajojęs Hansas palengva pėdino namo, slėnį buvo gulte nugulę šešėliai.

Jis ėjo pro prekiautojo Zakmano sodą, iš kurio, dar būdamas visai mažas berniūkštis, kartu su keliais kitais draugais vogė neprisirpusias slyvas. Ir pro Kirchnerio dirbtuvę, kur kieme gulėjo baltų eglių rąstų, po kuriais anksčiau jis visuomet rasdavo sliekų meškeriojimui. Praėjo ir pro namelį inspektoriaus Geslerio, kurio dukterį Emą prieš dvejus metus būtų su malonumu merginęs čiuožykloje. Ji buvo pati žaviausia ir elegantiškiausia mokinukė mieste, jo bendraamžė, ir anuomet kiek laiko Hansas nieko taip netroško, kaip bent kartą su ja pasikalbėti ar paimti už rankos. Tačiau nieko nebuvo, jis pernelyg drovėjosi. Ema buvo išsiųsta į pensioną, ir Hansas beveik neprisiminė, kaip ji atrodo. Tačiau dabar jo mintys vėl sukosi apie šias vaikiškas istorijas, lyg sugrįžusias iš didžiausių tolių, ir visos jos buvo tokios ryškios, turėjo tokio keisto, pilno nuojautų aromato, kokio neturėjo niekas, ką jis išgyveno paskui. Tai buvo tie laikai, kai vakarais sėdėdavo prie Našholdo Lyzės vartų, skusdavo bulves ir klausydavosi pasakojimų, kai sekmadieniais iš pat

labo ryto paraitotomis kelnėmis ir negryna sąžine paspruk-davo žemiau užtvankos vėžiauti ar meškerioti, kad paskui, dar apsirengusį šlapiais išeiginiais drabužiais, tėvas pavaišintų beržine koše! Tuomet buvo tiek daug mįslingų ir nepaprastų dalykų bei žmonių, apie kuriuos jis jau seniai seniai nebebuvo galvojęs! Kreivakaklis batsiuvys Štromėjeris, apie kurį visi tikrai žinojo, kad nunuodijęs žmoną, ir keistuolis „ponas Bekas“, kuris su lazda ir maišu apvaikščiodavo visas apylinkes ir į kurį buvo kreipiamasi „pone“, nes sakoma, kad anksčiau jis buvęs turtuolis ir turėjęs ketvertą arklių ir karietą. Hansas žinojo tiktai jų pavardes ir nujautė, jog jam šis nepažįstamas gatvių pasaulėlis pražuvęs, vietoj savęs nepalikdamas nieko gyvo ir išgyventino.

Kadangi kitą dieną jam dar buvo atostogos, tai Hansas miegojo iki vidurdienio, mėgaudamasis laisve. Per pietus jis pasitiko tėvą, kuris tebebuvo palaimingai kupinas visų Štutgarto malonumų.

– Jeigu išlaikei egzaminą, tai gali prašyti, ko nori, – pasakė gerai nusiteikęs tėvas. – Pagalvok!

– Ne, ne, – atsiduso berniukas, – aš tikrai susikirtau.

– Ką čia prasimanai, kvailas daikte! Verčiau prašyk, kol neapsigalvojau.

– Norėčiau per atostogas vėl meškerioti. Ar galėsiu?

– Gerai, galėsi, jeigu būsi išlaikęs egzaminą.

Kitą dieną, sekmadienį, užėjo audra, lietus pylė kaip iš kibiro, ir Hansas valandų valandas prasėdėjo savo kambarėlyje skaitydamas ir mąstydamas. Jis vėl kruopščiai perkratė galvoje savo atsakymus Štutgarte ir dar sykį įsitikino, jog nepataisomai klydęs ir būtų galėjęs parašyti kur kas geresnius darbus. To nieku gyvu nepakaks, kad egzaminas būtų išlaikytas. Tas kvailas galvos skausmas! Jį ėmė vis labiau slėgti pamažėle didėjąs nerimas, pagaliau sunkus rūpestis nuginė Hansą pas tėvą.

– Klausyk, tėve!

– Ko reikia?

– Paklausti. Na, dėl to noro. Aš verčiau nemeškeriosiu.

– Taip, kas gi čia dabar vėl?

– Aš... Ak, norėjau paklausti, ar man...

– Klok pagaliau, kas čia per komedija! Tai kas yra?

– Jeigu būsiu neišlaikęs, tai ar mane leisi į gimnaziją.

Ponas Gybenratas neteko žado.

– Ką? Į gimnaziją? – pratrūko jis. –Tave į gimnaziją? Kas tau pripūtė galvą tokių nesąmonių?

– Niekas. Šiaip sau pagalvojau.

Hanso veidą iškreipė klaiki baimė. Tėvas jos nematė.

– Eik eik, – nejučiom nusijuokė jis. – Persitempei! Į gimnaziją! Gal manai, kad aš esu komercijos tarėjas?!

Jis taip sumostagavo rankomis, kad Hansas daugiau nieko nebeklausė ir nusiminęs išėjo.

– Tai bent vaikigalis! – palydėjo jį rūstūs žodžiai. – Ne, ir sugalvok tu man! Dar paduok jam gimnaziją! Taip, prozit, kad tik nenudegtum.

Hansas pusvalandį prasėdėjo ant palangės, spoksodamas į ką tik iššveistas grindis ir bandydamas įsivaizduoti, kaip bus tada, jeigu tikrai iš seminarijos, gimnazijos ir mokslo išeis šnipštas. Jį įtaisys mokiniu į sūrių krautuvę ar kokią nors kontorą, ir tada jis visą gyvenimą praleis kaip tie paprasti vargšai žmonės, kuriuos Hansas niekino ir troško pranokti. Dailų protingą mokinuko veidą išviepė pyktis ir kančia; jis įniršęs pašoko, nusispjovė, stvėrė po ranka gulinčią lotynų kalbos chrestomatiją ir iš visų jėgų trenkė į sieną. Tada pats išlėkė į lietų.

Anksti rytą Hansas vėl nuėjo į mokyklą.

– Kaip sekasi? – paklausė rektorius ir padavė jam ranką. – Tikėjausi, kad jau vakar mane aplankysi. Kaip egzaminas?

Hansas nunarino galvą.

– Na, kas yra? Ar prastai pasirodei?

– Manau, taip.

– Na na, kantrybės! – paguodė berniuką senasis ponas. – Tikriausiai dar šiandien prieš pietus gausim pranešimą iš Štutgarto.

Priešpietė siaubingai prailgo. Pranešimas neatėjo, ir purtomas vidinės raudos Hansas per pietus beveik negalėjo nuryti kąsnio.

Po pietų, kai antrą valandą Hansas įėjo į klasę, jo jau laukė auklėtojas.

– Hansai Gybenratai, – pašaukė jis balsiai.

Hansas priėjo. Auklėtojas padavė jam ranką:

– Sveikinu, Gybenratai. Žemės egzaminą tu išlaikei antruoju pagal rezultatus.

Stojo iškilminga tyla. Atsidarė durys, pasirodė rektorius.

– Sveikinu. Na, tai ką dabar pasakysi?

Nuostaba ir džiaugsmas berniuką tarytum sukaustė.

– Na, tai taip nieko ir nepasakysi?

– Jeigu būčiau žinojęs, – išsprūdo Hansui, – būčiau galėjęs tapti pirmūnu.

– O dabar keliauk namo, – pasakė rektorius, – ir pasakyk tai tėčiui. Į mokyklą gali nebevaikščioti, juk po aštuonių dienų ir šiaip prasideda atostogos.

Lyg apsvaigęs berniukas išėjo į gatvę, išvydo stovinčias liepas ir saulėje plytinčią turgaus aikštę, viskas buvo kaip paprastai, tačiau atrodė gražiau, reikšmingiau ir džiugiau. Jis išlaikė! Antruoju! Kai nurimo pirmoji džiaugsmo audra, Hansą užplūdo karštas dėkingumas. Dabar galės nebevengti pastoriaus. Galės studijuoti! Jam nebereikia baimintis nei sūrių krautuvės, nei raštinės!

Ir dabar jis vėl galės meškerioti. Kai parėjo namo, tėvas kaip tik stovėjo tarpdury.

– Kas atsitiko? – paklausė jis abejingai.
– Nelabai kas. Mane paleido iš mokyklos.
– Ką pasakei? Kodėl?
– Aš jau seminaristas.
– Taip, velniai rautų, tai vis dėlto išlaikei?
Hansas linktelėjo galvą.
– Ar gerai?
– Antrasis pagal rezultatus.
Šito senasis vis dėlto nesitikėjo. Nebeišmanydamas, ką sakyti, vis plekšnojo sūnui per petį, juokėsi ir kraipė galvą. Paskui prasižiojo, tačiau taip nieko ir nepasakė, tiktai vėl pakraipė galvą.
– Po perkūnais! – galų gale sušuko. O paskui dar kartą: – Po perkūnais!
Hansas puolė į namą, užbėgo laiptais į palėpę, atplėšė sieninės spintos tuščioje mansardoje duris, ėmė ten griozti ir traukti laukan visokias dėžutes, rites ir kamščius. Tai buvo jo meškeriojimo reikmenys. Dabar jam svarbiausia buvo išsipjauti puikų meškerykotį. Jis nulipo žemyn pas tėvą.
– Tėti, paskolink man peiliuką!
– Kam?
– Turiu išsipjauti kotą, meškerei.
Tėvas įsikišo ranką į kišenę.
– Štai, – pareiškė jis šypsodamas, – štai dvi markės, gali nusipirkti peilį. Tačiau ne pas Hanfrydą, o ten, pas peiliakalį.
Na ir pratrūko! Peiliakalys pasiteiravo apie egzaminą, išgirdo linksmą naujieną ir davė jam nepaprastai puikų peilį. Upės žemupyje, už Briūelio tilto, augo gražių, laibų alksnių ir lazdynų krūmų, ten ilgai rinkęsis Hansas išsipjovė nepriekaištingą, lankstų kotą ir parskubėjo juo nešinas namo.
Išraudusiais žandais ir blizgančiomis akimis Hansas įniko į linksmą pasirengimo meškerioti darbą, kuris jam pati-

ko beveik taip pat, kaip ir meškeriojimas. Prasikrapštė visą popietę ir vakarą. Balti, rudi ir žali valai buvo surūšiuoti, kruopščiai apžiūrėti, suraišioti, išmestas ne vienas senas mazgas ar susipainiojusios kilpos. Išbandyta ar išpjauta visokių pavidalų ir dydžių kamščiai ir plunksnos, įvairaus svorio švino gabalėliai nukalti kaip svareliai, visi įbrėžti, kad būtų galima pritvirtinti prie valo. O paskui atėjo eilė kabliukams, kurių dar buvo likusi nedidelė atsarga. Juos pririšo prie keturgubo juodo siūlo ar prie žarninės stygos galiuko, ar prie ašuto. Vakare viskas buvo baigta ir Hansas neabejojo, kad per ilgas septynias atostogų savaites nė kiek nenuobodžiaus, nes su meškere jis galėjo visiškai vienas leisti prie vandens ištisas dienas.

ANTRAS SKYRIUS

Štai kokios turi būti vasaros atostogos! Virš kalnų – šir-dažolių žydrumo dangus, ištisos savaitės – saulėtų karštų dienų, tiktai retkarčiais praūžia smarki audra. Nors upė tekėjo tarp daugybės smiltainio uolų, per siaurus slėnius, kai kur dengiama eglių šešėlių, vanduo buvo toks šiltas, kad buvo galima maudytis net vėlai vakare. Miestelio apylinkėse tvyrojo šieno ir atolo aromatas, tie nedaugelis javų rėželių pagelto, paskui nurudo lyg auksas, palei upelius vešėjo didumo sulig žmogum, baltai žydintys, panašūs į maudas augalai, kurių žiedai buvo tarytum nuolat apgulti vabalėlių skėčiai ir iš kurių tuščiavidurių stambų galima drožti švilpynes ir dūdeles. Pamiškėse geltonavo ilgos purių išdidžių tūbių gretos, raudoklės ir ožrožės lingavo grakščiais ilgais stiebais, rožiniais žiedais apdengdamos visus šlaitus. Miške, po eglėmis, aukštyn stiebėsi rimtos, gražios ir keistos rusmenės su plačiais, sidabriniais pūkeliais apsipylusiais lancetiškais lapais, standžiais stiebeliais ir aukštai išsidėsčiusiais raudonais taurėlapiais. Šalia – pilna įvairiausių grybų: skaisčiai švietė raudoniu musmirės, pūpsojo stori baravykai, įdomaus pavidalo ožgrybiai, raudoni krūminiai žagarūnai; ir traukiančios nespalvingumu, ligūstai išpurtusios gluosvės. Ant daugelio stačių kalnų šlaitų, tarp miško ir pievos, tarytum liepsnojo pražirniai, žemiau tiesėsi ilgos violetinių viržių juostos, o toliau – pievos, dažnai jau prieš antrąjį šienavimą, prižėlusios spalvingų kartenių, šalavijų ir žvaigždūnių. Lapuočių miške be paliovos čirškavo kikiliai, eglyne me-

džių viršūnėmis šokinėjo rudos kaip lapės voveraitės, ant skardžių, uolų ir išdžiūvusiose griovose palaimingai ilsėjosi ir šildėsi saulėje spindintys žali driežai, o virš pievų sklido plonas ir tarškus niekuomet nepavargstančių cikadų cirpimas.

Miestas šiuo metu atrodė labai valstietiškas; ore pilna šieno kvapo, o gatvėse – šieno vežimų ir žibančių dalgių; jeigu nebūtų buvę dviejų fabrikų, būtum galėjęs pamanyti, kad esi kaime.

Ankstyvą pirmosios atostogų dienos rytą Hansas jau nekantriai laukė virtuvėje kavos, nors senoji Ana buvo vos atsikėlusi. Jis padėjo užkurti krosnį, atnešė iš kepyklos duonos, skubiai susivertė šviežiu pienu atvėsintą kavą, įsikišo į kišenę duonos ir išbėgo. Prie aukštutinio geležinkelio pylimo sustojo, iš kelnių kišenės išsiėmė apskritą skardinę ir pradėjo uoliai gaudyti žiogus. Pravažiavo traukinys – ne didžiuliu greičiu, nes toje vietoje bėgiai kyla aukštyn ne stačiai, o dailiai ir nuožulniai, – su visais atlapotais langais ir nedaug keleivių, linksmai nutiesdamas dūmų ir garų juostą. Hansas žiūrėjo į tą juostą ir matė, kaip balti dūmai sūkuriuodami netrukus išnyko saulėtam giedram ryto ore. Kaip seniai nebuvo to matęs! Hansas alsavo pilna krūtine, lyg norėdamas dvigubai atsigriebti už prarastą nuostabų laiką ir vėl šauniai pabūti nerūpestingu vaiku.

Kai nešinas žiogų pilna skardine ir nauja meškere per tiltą ir galusodėmis Hansas žingsniavo prie giliausios upės vietos, Arklių tvenkinio, iš slaptos palaimos ir medžiotojiškos aistros krūtinėje jam daužėsi širdis. Ten buvo vieta, kur, atsišliejęs į gluosnio kamieną, galėjai meškerioti patogiau ir niekieno netrukdomas negu kur nors kitur. Hansas išvyniojo valą. Pritvirtino prie jo švininį svarelį, be gailesčio užmovė ant kabliuko riebų žiogą ir plačiu mostu užmetė į upės vidurį. Prasidėjo senas, puikiai pažįstamas žaidimas: būriai mažyčių aukšlių

sukosi aplinkui, bandydami nutraukti jauką nuo kabliuko. Netrukus žuvys surijo žiogą, atėjo eilė antrajam, paskui dar vienam, vėliau ketvirtajam ir penktajam. Hansas vis kruopščiau movė žiogus ant kabliuko, galop prie valo pritvirtino dar vieną svarelį, o tada jauko paragavo pirmoji rimtesnė žuvis. Truputėlį patimpčiojo, vėl paleido, dar kartą pamėgino. Ir griebė – geras meškeriotojas pajunta tai pirštais per valą ir meškerykotį! Hansas užkirto, o paskui ėmė labai atsargiai traukti valą. Žuvis buvo užkibusi, ir kai ji pasirodė paviršiuje, Hansas pamatė, kad tai kuoja. Ją galima iškart pažinti iš plataus, gelsvai žvilgančio kūno, trikampės galvos, o ypač iš gražių, prie pat pilvo raudonų kaip mėsa pelekų. Kiek ji galėjo sverti? Tačiau Hansui to nenustačius, žuvis beviltiškai pliaukštelėjo uodega, baimingai suspurdėjo vandens paviršiuje ir paspruko. Dar buvo matyti, kaip ji tris, keturis kartus apsivertė vandenyje, o paskui movė į gelmę kaip sidabrinis žaibas. Buvo prastai užkibusi.

Dabar meškeriotoją perėmė jaudulys ir pabudo aistringas medžioklės atsargumas. Jo žvilgsnis neatsiplėšdamas įsmigo į ploną rudą valą, ten, kur jis lietėsi su vandeniu, skruostai išraudo, jo judesiai buvo taupūs, skubūs ir tvirti. Užkibo kita kuoja, ir Hansas ją ištraukė, paskui nedidelis karpis, kurio berniukui mažne pagailo, o vėliau vienas po kito – trys gružliai. Juos pagavęs itin apsidžiaugė, nes gružlius mėgo tėvas. Gružliai yra riebūs, nedideliais žvyneliais, su stora galva ir juokinga balta barzdele, mažomis akimis ir grakščia uodega. Žalsvai rudos spalvos gružliai, ištraukti iš vandens, pamėlsta lyg plienas.

Tuo tarpu saulė jau pakilo, aukštutinės užtvankos putos švytėjo baltai kaip sniegas, virš vandens virpuliavo šiltas oras, o kai pažvelgdavai į dangų, palei Muko kalną išvysdavai kybančius kelis, didumo sulig plaštaka blizgius debesėlius. Pasidarė karšta. Niekas kitas taip neparodo giedrios vidurva-

sario dienos karščio kaip keli balti ramūs debesyčiai, plūduriuoją žydrynės vidury ir taip prisigėrę šviesos, kad nepajėgi ilgai į juos žiūrėti. Be tų debesyčių dažnai net nepastebėtum, kaip karšta, nei iš žydro dangaus, nei iš blizguliuojančios kaip veidrodis upės, bet vos tik išvysti šiuos kelis baltus tarsi puta, purius vidudienio burlaivius, staiga pajunti, kaip kepina saulė, lendi į pavėsį ir braukiesi delnu šlapią kaktą.

Pamažėliais Hansas ėmė nebe taip atidžiai stebėti valą. Jis kiek pavargo, be to, apie pietus paprastai nelabai kimba. Strepečiai, netgi seniausi ir stambiausi, tokiu metu iškyla paviršiun pasikaitinti saulėje. Didelėmis tamsiomis vilkstinėmis jie traukia prieš srovę prie pat paviršiaus, kai kada staiga nežinia kodėl išsigąsta ir tomis valandomis neima jokio masalo.

Hansas permetė valą per gluosnio šaką ir nusvarino į vandenį, pats atsisėdo ant žemės ir įsistebeilijo į žalią upę. Pamažėle žuvys kilo į viršų, viena nugara po kitos sutamsavo vandenyje – ramūs, lėtai plaukią, šilumos privilioti ir pakerėti būriai. Kaip joms tikriausiai gera vandenyje! Hansas nusiavė batus ir pamerkė kojas į vandenį, kuris paviršiuje buvo vasarošiltis. Jis apžiūrėjo sumeškeriotąsias žuvis, kurios plaukiojo dideliam laistytuve, kada ne kada suteliūskuodamos vandenį. Kokios jos gražios! Balta, ruda, žalia, sidabrine, dulsvai auksine, žydra ir kitomis spalvomis sulig kiekvienu judesiu sužvilgėdavo žvynai ir pelekai.

Buvo neapsakomai tylu. Vos girdėti per tiltus riedančių vežimų bildesys, ir malūnas tolumoje vos klapsi. Tik ramiai ir migdomai be paliovos šniokščia žemyn baltas ir vėsus užtvankos vanduo, ir tyliai čiurlena srovė, tekėdama pro plaustų rąstus.

Graikų ir lotynų kalbos, gramatika ir stilistika, skaičiavimas ir mokymasis atmintinai bei visas kankinamas ilgų, neramių, skubriai lekiančių metų darbas per šią migdančią ir šiltą valandą tylutėliai išnyko. Hansui mažumėlę skaudėjo

galvą, bet ne taip stipriai kaip visuomet, dabar jis juk vėl galėjo sėdėti prie vandens, matyti, kaip prie užtvankos tirpsta putos, žvilgčioti į meškerės valą, o šalimais laistytuve pliuškenosi sugautos žuvys. Kaip nuostabu. Tuo tarpu jis staiga prisiminė, kad išlaikė „žemės egzaminą“ antruoju, tuomet basomis kojomis ėmė taškyti vandenį, susigrūdo rankas į kelnių kišenes ir pradėjo švilpauti melodiją. Tiesa, jis apskritai nemokėjo teisingai švilpauti, tai buvo senas jo rūpestis, pakankamai pelnęs moksladraugių patyčių. Mokėjo tiktai tylutėliai pašvilpti pro dantis, tačiau sau to pakako, o dabar juk niekas jo negirdėjo. Visi kiti sėdėjo mokykloje, buvo geografijos pamoka, tiktai jis vienas buvo atleistas. Hansas juos pralenkė, pranoko visa galva. Moksladraugiai ganėtinai jį prikankino, nes Hansas, be Augusto, daugiau draugų neturėjo ir niekuomet nuoširdžiai nesidžiaugė jų peštynėmis ir žaidimais. Taip, o dabar tegu spokso jam į nugarą, tie taksai, tie bukagalviai. Hansas juos taip niekino, kad akimirką net liovėsi švilpavęs ir išsiviepė. Tada suvyniojo valą ir taip pat turėjo nusijuokti, nes ant kabliuko nebebuvo nė trupinėlio masalo. Jis paleido žiogus, kurių dar buvo likę skardinėje, ir tie apkvaitę nenoriai nurėpliojo į trumpą žolę. Netoliese, kailių raugykloje, jau buvo pietaujama; metas eiti pietų ir jam.

Pietaudami prie stalo beveik nesikalbėjo.

– Ar ką nors pagavai? – paklausė tėtis.

– Penkias žuvis.

– Mat kaip? Na, tik žiūrėk, negaudyk senų, antraip nebebus ikrų.

Toliau pokalbis nesimezgė. Buvo taip šilta ir taip gaila, kad iškart po pietų draudžiama maudytis. Po teisybei, kodėl? Esą nesveika! Kas jau čia nesveika; Hansas tai žinojo geriau, nes nors ir buvo draudžiama, pakankamai dažnai maudydavosi. Tačiau dabar jam nebevalia, juk buvo jau ga-

nėtinai suaugęs ir nebegalėjo blogai elgtis. O Viešpatie, egzaminatoriai kreipėsi į jį „jūs“!

Galų gale visai nebloga kokią valandą patysoti sode po pušimi. Pavėsio užteko, ir buvo galima skaityti ar stebėti plaštakes. Taigi Hansas pragulėjo tenai iki dviejų, nedaug trūko – būtų užmigęs. Na, pagaliau metas maudytis! Maudyklėje buvo tik keli maži berniukai, visi didesnieji mokykloje, ir Hansas nuoširdžiai jų gailėjo. Jis lėtai lėtai nusirengė ir įlipo į vandenį. Mokėjo pakaitomis mėgautis šiluma ir vėsa; čia galiuką paplaukdavo, panerdavo ir pasitaškydavo, čia kniūbsčias pagulėdavo ant kranto, jausdamas, kaip greitai džiūstančią odą degina saulė. Mažyliai pagarbiai sukinėjosi aplinkui. Žinoma, juk dabar Hansas garsenybė. Ir atrodė jis kitaip. Plonas, įdegęs kaklas ir elegantiškai laikoma daili galva, taurus veidas ir pranašus žvilgsnis. O šiaip buvo labai liesas, smulkių kaulų ir trapus, galėjai suskaičiuoti šonkaulius ir slankstelius, o blauzdų Hansas apskritai tarytum neturėjo.

Kone visą popietę jis čia kaitinosi saulėje, čia maudėsi. Po ketvirtos valandos erzeliuodami atbėgo dauguma Hanso klasės draugų.

– O, Gybenratas! Dabar tau gerai.

Hansas maloniai pasirąžė.

– Taip, gyventi galima.

– Kada važiuosi į seminariją?

– Tiktai rugsėjį. Dabar atostogos.

Visi jam pavydėjo. Hansas net nekreipė dėmesio, kai toliau stovintys ėmė šaipytis, o vienas net padainavo:

Jeigu taip gyvent galėčiau
Aš kaip Šulcės Lizabetė!
Dieną lovoje guliu –
Ak, kaip malonu.

Hansas tiktai nusijuokė. Tuo tarpu berniukai nusirengė. Vienas iškart šoko į vandenį, kiti iš pradžių dėl visa ko norėjo atvėsti, kai kas trumpam prigulė ant žolės. Visi žavėjosi tuo, kuris puikiai nardė. Bailį iš užpakalio įstumdavo į vandenį taip, kad tas žviegdavo it skerdžiamas. Berniukai gaudė vienas kitą, lakstė ir plaukiojo, taškė ant kranto vandenį. Jie pliuškenosi ir garsiai rėkavo, per visą upės plotį blizgėjo šviesūs, šlapi, žvilgantys kūnai.

Po valandos Hansas pasitraukė. Artėjo šiltos vakaro valandos, kai vėl ima kibti žuvys. Iki pat vakarienės jis meškeriojo nuo tilto ir beveik nieko nesugavo. Žuvys godžiai čiupo jauką, kaipmat jį surydavo, bet nė viena neužkibo. Ant kabliuko Hansas movė vyšnias, matyt, jos buvo pernelyg didelės ir minkštos. Jis nusprendė dar pameškerioti vėliau.

Vakarieniaudamas sužinojo, kad jo pasveikinti buvo atėję daug pažįstamų. Ir jam parodė šios dienos savaitraštį, jame „Įvairenybių" skyrelyje buvo išspausdinta žinutė:

„Laikyti stojamojo egzamino į teologijos seminariją mūsų miestas šįkart pasiuntė tik vieną kandidatą – Hansą Gybenratą. Mes džiaugiamės, ką tik sužinoję, kad jis išlaikė egzaminą ir pagal rezultatus buvo antras".

Hansas sulankstė laikraštį, įsidėjo į kišenę ir nieko nepasakė, tačiau iš pasididžiavimo ir džiaugsmo vos begalėjo tverti. Paskui jis vėl išėjo meškerioti. Šįkart pasiėmė keletą gabalėlių sūrio jaukui; žuvys mėgsta sūrį ir prietemoje gerai jį mato.

Meškerykotį jis paliko, pasiėmė vien trumputę meškerę. Taip žvejoti labiausiai mėgo: laikyti rankoje vien valą, be koto ir plūdės, taigi meškerę tiktai iš valo ir kabliuko. Nors taip meškerioti buvo sunkiau, kur kas linksmiau. Jautei net ir menkiausią masalo krustelėjimą, kiekvieną paragavimą bei kibimą ir, trūkčiojant valui, stebėjai žuvis taip, lyg matytum jas prieš akis. Žinoma, meškerioti tokiu būdu reikia sugebėjimų, reikia miklių pirštų ir žvalgo akylumo.

Į siaurą, gilų, vingiuotą upės slėnį anksti nusileido sutemos. Po tiltu telkšojo juodas ramus vanduo, žemiau malūne jau degė žiburys. Per tiltus ir gatveles sklido žmonių šnekos ir dainos, oras buvo tvankokas, kas akimirką upėje, pliaukštelėjusi uodega, šokteledavo tamsi žuvis. Tokiais vakarais žuvys keistai susijaudina, suka ratus šen ir ten, šoka į paviršių, kliudo valą ir aklai griebia masalą. Kai sunaudojo paskutinį gabalėlį sūrio, Hansas jau buvo sugavęs ketvertą nedidelių karpių; ketino rytoj nunešti juos pastoriui. Žemyn į slėnį pūtė šiltas vėjas. Greitai temo, tačiau dangus tebebuvo šviesus. Iš temstančio miestelio į skaidrų aukštį juodi ir ryškūs kilo tik bažnyčios bokštas ir pilies stogas. Kažkur labai toli, matyt, siautė audra, kartais išgirsdavai silpną griaustinio dundesį. Kai dešimtą valandą atsigulė į lovą, Hansas buvo maloniai pavargęs tiek galva, tiek kūnu ir toks miegūstas, koks jau seniai nebuvo buvęs. Berniuką ramino ir viliojo daugybė laukiančių gražių laisvų vasaros dienų, kurias jis pravaikščios, prasimaudys, prameškerios ir prasvajos. Tiktai viena mintelė jį vis dar graužė, kad išlaikė egzaminą ne pirmuoju.

Ankstyvą priešpietę Hansas stovėjo pastorijoje, atiduodamas žuvis. Iš darbo kambario pasirodė pastorius.

– O, Hansas Gybenratas! Labas rytas! Sveikinu, širdingai sveikinu. Ką tu čia turi?

– Tik keletą žuvų. Vakar sumeškeriojau.

– Oho, tu tik pasižiūrėk! Labai ačiū. Na, eikš vidun.

Hansas įžengė į jam puikiai pažįstamą kambarį. Po teisybei, jis visai neatrodė kaip pastoriaus kambarys. Čia neatsidavė nei gėlėmis, nei tabaku. Didelės bibliotekos knygų nugarėlės buvo beveik visiškai naujos, blizgančios švarumu ir auksu, o ne nučiupinėti, kreivi, apgraužti kirvarpų ir dėmėti tomai, kokie paprastai būna pastorijų bibliotekose. Aky-

lesnis stebėtojas iš tvarkingai surikiuotų knygų būtų galėjęs įžvelgti naują dvasią, kitonišką nei toji, kuri viešpatavo tarp senamadiškų garbių mirštančiosios kartos ponų. Išnykę arba užgožti daugybės šiuolaikinių kūrinių tokie prašmatnūs pastorijos bibliotekos veikalai kaip Bengelio, Oetingerio, Šeinhoferio, kaip ir dievobaimingieji giedotojai , kuriuos taip gražiai apdainuoja Merikė „Bokšto gaidyje". Viskas – laikraščių aplankai, stovimasis pultas ir didelis, popieriais apskleistas rašomasis stalas – atrodė priklausą rimtam mokslininkui. Tarytum čia būtų buvę daug dirbama. Ir iš tiesų čia buvo daug dirbama, žinoma, su pamokslais, Katekizmu ir Biblija mažiau nei su moksliniais tyrinėjimais ir straipsniais moksliniams žurnalams bei savo paties parašytoms knygoms. Iš šio kambario buvo ištremta svajinga mistika ir nuojautų pilnas mintijimas, ištremta ir naivi nuoširdi teologija, per mokslo prarajas meilingai ir užjaučiamai linkstanti prie ištroškusios liaudies sielos. Čia buvo uoliai kritikuojama Biblija ir ieškoma „istorinio Kristaus".

Su teologija yra taip pat, kaip ir su kitais mokslais. Yra viena teologija, kuri yra menas, ir yra kita, kuri yra mokslas ar bent trokšta tokia būti. Taip buvo nuo seno, ir visuomet mokslingieji, ieškodami naujų vynmaišių, neparagaudavo seno vyno, tuo tarpu menininkai, nerūpestingai apsistoję prie daugelio paviršutiniškų klaidų, daug kam suteikdavo paguodos ir džiaugsmo. Tai ta sena nelygi kova tarp kritikos ir kūrybos, mokslo ir meno, kada visuomet laimi mokslas, niekam neatnešdamas naudos, o menas vis paberia tikėjimo, meilės, paguodos, grožio ir amžinybės nuojautos sėklų ir nuolat randa gerą dirvą. Mat gyvenimas – stipresnis už mirtį, o tikėjimas – galingesnis už abejojimą.

Pirmąkart Hansas sėdėjo ant odinės sofutės tarp pulto ir lango. Pastorius elgėsi be galo maloniai. Visai kaip bičiulis papasakojo apie seminariją, kaip ten gyvenama ir mokomasi.

– Svarbiausias naujas dalykas, – pasakė jis galop, – kurio mokysies, bus įvadas į Naujojo Testamento graikų kalbą. Jis tau atvers naują pasaulį, sklidiną darbo ir džiaugsmo. Iš pradžių turėsi daug vargo su kalba; mat tai nebebus ana įmantri graikų kalba, o naujasis, visiškai naujo proto sukurtas idiomas.

Hansas atidžiai klausėsi ir didžiavosi, kad gauna peno iš tikrojo mokslo.

– Mokyklinis įvadas į šį naują pasaulį, – toliau kalbėjo pastorius, – žinoma, labai sumenkina jo kerus. Ir tau iš pradžių seminarijoje gal bus pernelyg daug vienpusiško vargo su hebrajų kalba. Jeigu nori, tai per šias atostogas galėtume padaryti įžangėlę. Paskui tu džiaugsies, kai seminarijoje liks jėgų ir laiko kitiems dalykams. Galėtume kartu perskaityti kelis Evangelijos pagal Luką skyrius, o tu lyg žaisdamas šalia pasimokytumei kalbos. Žodyną galėčiau tau paskolinti. Kasdien padirbėtum maždaug valandą, daugiausia – dvi. Žinoma, ne daugiau, nes dabar tau svarbiausia pelnytai pailsėti. Žinoma, tai tik pasiūlymas – anaiptol nenorėčiau sugadinti tau puikios atostogų nuotaikos.

Hansas, aišku, sutiko. Tiesa, ši valanda su Evangelija pagal Luką jam pasirodė lyg lengvas debesėlis linksmame giedriame jo laisvės danguje, bet jis pasigėdijo atsisakyti pasiūlymo. O mokytis naujos kalbos per atostogas, žinoma, buvo daugiau malonumas negu darbas. Juk jis ir šiaip jau patyliukais baiminosi tų daugybės naujų dalykų, kurių turės mokytis seminarijoje, ypač hebrajų kalbos.

Nepasakytum, kad nepatenkintas Hansas išėjo iš pastorijos ir pasuko į mišką Maumedžių keliu. Tas nedidelis nepasitenkinimas sklaidėsi kaip dūmas, ir juo daugiau jis galvojo, juo šis pasiūlymas atrodė malonesnis. Juk jis puikiausiai žinojo, kad seminarijoje turės mokytis dar įnirtingiau ir uoliau, jeigu norės pralenkti bendramokslius. O šito žūtbūt

troško. O, po teisybei, kodėl, Hansas ir pats nežinojo. Jau trejetą metų jis buvo dėmesio centre, mokytojai, pastorius, tėvas, beje, ir rektorius jį ragino ir ginė pirmyn, neleisdami atsikvėpti. Visą tą ilgą laiką, klasė po klasės, jis buvo neabejotinas pirmūnas. Taigi ir jį patį išdidumas pamažėliais stūmė siekti pirmosios vietos, ir Hansas nebegalėjo pakęsti šalia nė vieno kito. O toji kvaila egzamino baimė buvo išgaravusi.

Žinoma, iš tiesų atostogos puikiausias dalykas. Koks vėlgi nepaprastai gražus buvo miškas šiomis ryto valandomis, kai jame tevaikščiojo jis vienas! Kamienas prie kamieno stūksojo pušys, kaip melsvai žalias skliautas gaubdamos didžiulį plotą. Pomiškio beveik nebuvo, kur ne kur augo tankūs avietynai, užtat ištisas valandas galėjai žengti per minkštas, gauruotas samanas, per žemus mėlynių uogienojus ir viržius. Rasa buvo jau nudžiūvusi, ir tarp tiesių lyg strėlės kamienų tvyrojo savotiško rytmečio miško tvankuma, saulės šilumos, rasos garų, samanų kvapo, sakų, pušų spyglių ir grybų aromato mišinys, kuris persmelkia visus pojūčius ir lengvai apkvaitina. Hansas griuvo į samanas, gardžiavosi mėlynėmis nuo tamsių tankių uogakrūmių, girdėjo, kaip vienur ar kitur į kamienus stuksena genys ir kukuoja pavydulinga gegutė. Pro juosvas pušų viršūnes žvelgė nepriekaištingo žydrumo dangus, tolumoje tūkstančių tūkstančiai kamienų glaudėsi tarytum niūri ruda siena, vienur kitur ant samanų sodriai ir šiltai blizgėjo geltonas saulėtas plotelis. Iš tikrųjų Hansas ketino nueiti toli, bent jau iki Liucelio viensėdžio ar Krokų pievos. O dabar štai tyso ant samanų, kerta mėlynes ir vangiai spokso į orą. Pats stebėjosi, kad yra toks pavargęs. Anksčiau jam buvo vieni juokai žingsniuoti tris, keturias valandas. Hansas pasiryžo suimti save į nagą ir įveikti kokį kelio galą. Ir jis nuėjo kelis šimtus žingsnių. O paskui vėl atsigulė, nežinodamas kaip, ant samanų pailsėti. Gulė-

jo, primerktomis akimis klydinėdamas per medžių kamienus, viršūnes ir žalią žemę. Vis dėlto kaip vargina šis oras!

Kai prieš pietus grįžo namo, jam vėl skaudėjo galvą. Ir akis, saulė taip negailestingai žilpino, kai ėjo stačiu miško takeliu. Pusę popietės suirzęs trynėsi po namus, tik nusimaudęs vėl atsigavo. Metas pas pastorių.

Einantį Hansą pamatė batsiuvys Flaigas, sėdįs ant trikojo savo dirbtuvėje prie lango, ir pasišaukė vidun.

– Kur trauki, sūneli? Tavęs apskritai niekur nebematyti.

– Turiu eiti pas pastorių.

– Vis dar? Juk jau po egzamino.

– Taip, tačiau dabar bus kas kita. Naujasis Testamentas. Na, Naujasis Testamentas juk parašytas graikų kalba, tačiau visai kita, negu aš mokiausi. Taigi dabar turiu jos mokytis.

Batsiuvys atsismaukė kepurę ant pakaušio, jo aukštą mąstytojo kaktą išvagojo storos raukšlės. Jis sunkiai atsiduso.

– Hansai, – tyliai tarė batsiuvys, – noriu tau kai ką pasakyti. Kol kas tylėjau, dėl egzamino, tačiau dabar privalau tave įspėti. Tai žinok, kad pastorius yra netikėlis. Jis tau aiškins, kad Šventasis Raštas yra netiesa ir melas. O kai būsi su juo perskaitęs Naująjį Testamentą, pats nežinia kaip būsi netekęs tikėjimo.

– Bet, pone Flaigai, čia juk tik graikų kalba. Vis tiek turėsiu jos mokytis seminarijoje.

– Taip kalbi tu. Tačiau ne vis tiek, ar mokysies Biblijos su dievobaimingais ir dorais mokytojais, ar su tokiu, kuris pats nebetiki į mieląjį Dievą.

– Taip, bet juk niekas nežino, ar pastorius iš tiesų netiki.

– Ne, Hansai, deja, žino.

– Tačiau ką man daryti? Aš juk jau susitariau pas jį vaikščioti.

– Tada privalai nueiti, aiškus daiktas. Tačiau jeigu jis ims kalbėti apie Bibliją, jog ji sukurta žmonių ir melaginga,

o ne įkvėpta Šventosios Dvasios, tuomet ateisi pas mane ir mudu pasišnekučiuosim. Ar ateisi?

– Taip, pone Flaigai. Tačiau tikrai nenutiks nieko blogo.

– Pamatysi; ir prisimink mane!

Pastoriaus dar nebuvo, ir Hansas turėjo palaukti darbo kambaryje. Kai apžiūrinėjo paauksuotus knygų pavadinimus, galvojo apie batsiuvio kalbas. Apskritai jis dažnokai girdėdavo panašiai kalbant apie pastorių ir tuos naujosios mados dvasininkus. Tačiau pirmąkart jis pajuto įtampą ir smalsumą, nes buvo paliestas pats. Tos kalbos neatrodė jam tokios svarbios ir baisios kaip batsiuviui, veikiau jis nutuokė esant galimybę sužinoti senų didelių paslapčių. Ankstesniais mokykliniais metais klausimai apie Dievo buvimą, sielų atsiskyrimą, apie velnią ir pragarą kada ne kada sužadindavo jam keisčiausių minčių, tačiau per paskutinius, sklidinus uolaus ir rimto mokymosi metus, jos išnyko, o mokyklinis krikščioniškas tikėjimas atbusdavo šiokiam tokiam asmeniniam gyvenimui tik per retus pašnekesius su batsiuviu. Hansas norom nenorom nusišypsojo, palyginęs batsiuvį su pastorium. Berniukas nesuprato niūraus, per karčius gyvenimo metus batsiuvio įgyto tvirtumo, ir nors Flaigas buvo protingas, bet paprastas ir vienpusiškas žmogus, daug kas jį pašiepė dėl jo perdėto pamaldumo. Per „valandų brolių“ susirinkimus jis elgėsi kaip griežtas broliškas teisėjas ir didžiulis Šventojo Rašto žinovas, net ir aplinkiniuose kaimuose rengdavo tas savo mokomąsias valandas, tačiau šiaip buvo smulkus amatininkas, ribotas kaip ir kiti. O pastorius, atvirkščiai, buvo ne tik įgudęs, iškalbus žmogus ir pamokslininkas, bet ir darbštus ir rimtas mokslininkas. Hansas pagarbiai žvelgė aukštyn į knygų eiles.

Netrukus parėjo pastorius, išeiginį drabužį pakeitė į lengvą juodą naminį švarką ir padavė mokiniui graikišką Evangelijos pagal Luką leidimą, liepdamas skaityti. Tai buvo vi-

sai kas kita nei lotynų kalbos pamokos. Juodu perskaitė tik keletą sakinių, kuriuos kruopščiai išvertė žodis žodin, o paskui mokytojas, remdamasis į akis nekrintančiais pavyzdžiais, sumaniai ir iškalbingai atskleidė savitą šios kalbos dvasią, papasakojo apie tai, kada ir kaip buvo parašyta ši knyga, ir per vienintelę valandą pateikė berniukui visiškai naują mokymosi ir skaitymo sampratą. Hansas ėmė nutuokti, kokios mįslės ir uždaviniai slypi kiekvienoje eilutėje ir kiekviename žodyje ir kaip nuo senų senovės daugybė mokslininkų, mąstytojų ir tyrinėtojų stengėsi suprasti šiuos klausimus, ir jam regėjosi, jog šią valandą jis pats buvo priimtas į tą tiesos ieškotojų ratą.

Pastorius paskolino jam žodyną ir gramatiką, ir Hansas dar visą vakarą mokėsi namuose. Jis pajuto, kokius darbo ir žinių kalnus turės įveikti, kad pasiektų tikrąjį mokslą, ir buvo pasirengęs veržtis į priekį ir nieko neišleisti iš akių. Batsiuvį kol kas visiškai pamiršo.

Keletą dienų šis naujas mokslas buvo Hansą pasiglemžęs. Kasvakar jis eidavo pas pastorių, ir kasdien tikrasis mokslingumas jam rodėsi vis puikesnis, sunkesnis ir geidžiamesnis. Rytais anksti Hansas traukdavo meškerioti, po pietų – maudytis, o šiaip iš namų beveik nesirodė. Baimės ir džiaugsmo, išlaikius egzaminą, prislopinta garbėtroška vėl atgijo ir nebedavė jam ramybės. O kartu jo galvoje atbudo tas savotiškas jausmas, kuris taip dažnai kamuodavo jį paskutiniais mėnesiais – ne skausmas, o skubrus pergalingas pulso sutankėjimas, įsiaudrinimas, nesuvaldomas troškimas pirmyn. Žinoma, paskui Hansui skaudėdavo galvą, tačiau kol jį krėtė tas karštis, skaitymas ir mokymasis ėjosi kaip per sviestą, tada jis juokais suvokdavo sunkiausius Ksenofonto sakinius, kuriems paprastai sugaišdavo ketvirčius valandos, tuomet jam beveik nereikėdavo žodyno, o paaštrėjęs protas skubiai ir džiugiai įveikdavo ištisus sunkius puslapius. Prie tokio

karštligiškai padidėjusio darbingumo ir žinių troškulio dar prisidėdavo išdidus pasitikėjimas savimi, lyg mokykla, mokytojai ir mokykliniai metai jau seniai būtų likę praeityje ir jis žygiuotų savo keliu, į mokslo ir sugebėjimų aukštumas.

Hansas vėl ėmė miegoti nekietai, su pertrūkiais ir regėti keistus ryškius sapnus. Kai naktį pabusdavo truputį skaudama galva ir nebegalėdavo užmigti, jį pagaudavo nekantrumas veržtis pirmyn, užplūsdavo pranašus išdidumas, kai galvodavo, kiek jis pralenkęs draugus ir kaip mokytojai ir rektorius žiūri į jį su savotiška pagarba ar net susižavėjimu.

Rektoriui buvo tikras malonumas vadovauti šiam jo paties pažadintam nuostabiam garbės troškimui ir matyti, kaip jis stiprėja. Nevalia sakyti, kad mokytojai beširdžiai ir sustabarėję besieliai pedantai! O ne, kai mokytojas mato, kaip išsiskleidžia ilgai ir nesėkmingai puoselėtas vaiko talentas, kai tas vaikas numeta medinį kardą, svaidyklę, lanką ir kitus žaislus, kai ima veržtis pirmyn, kai per rimtą darbą šiurkštus paputžandis tampa tauriu, santūriu ir kone asketišku berniuku, kai jo veidas pasidaro senesnis ir dvasingesnis, žvilgsnis akylesnis ir prasmingesnis, rankos baltesnės ir lėnesnės, tuomet mokytojo siela juokiasi iš džiaugsmo ir pasididžiavimo. Jo pareiga ir valstybės patikėtas amatas yra sutramdyti ir išrauti su šaknimis audringas prigimties galias ir geismus, o vietoj jų pasodinti romius, kuklius, valstybės pripažintus idealus. Kokia daugybė dabar patenkintų piliečių ir uolių valdininkų be šitokių mokyklos pastangų būtų virtę nesuvaldomai veržliais reformatoriais ar dykinėjančiais svajotojais!

Jis turėjo kažkokio pasiutimo, nesivaldymo, primityvumo, kurį pirmiausia reikėjo sunaikinti, pavojingos liepsnos, kurią pirmiausia reikėjo užgesinti ir sutrypti. Žmogus, kokį jį sukuria gamta, yra ūmi, nesuvokiama, pavojinga būtybė. Jis – nuo nepažįstamų kalnų atūžianti audra, pirmovinis miš-

kas be kelių ir tvarkos. Kaip reikia iškirsti, išvalyti ir jėga sutramdyti pirmovinį mišką, taip mokykla turi sunaikinti, nugalėti ir per prievartą neleisti žmogui peržengti ribų; jos užduotis – paversti jį naudingu visuomenės nariu, remiantis visuomenės pripažintais pagrindais ir pažadinti tas jo savybes, kurias paskui galutinai ištobulins rūpestinga kareivinių priežiūra.

Kaip puikiai išsivystė mažylis Gybenratas! Beveik savaime metė žaisti ir bastytis, jau seniai kvailai nebekrizendavo per pamokas, leidosi net atpratinamas nuo darbo sodelyje, triušių auginimo ir apgailėtino meškeriojimo.

Vieną vakarą ponas rektorius asmeniškai pasirodė Gybenratų namuose. Kai mandagiai atsikratė pamaloninto tėvo ir įėjo į Hanso kambarėlį, tai rado berniuką sėdintį prie Evangelijos pagal Luką. Rektorius kuo draugingiausiai jį pasveikino.

– Kaip puiku, Gybenratai, tai ir vėl pluši! Bet kodėl nė akių neberodai? Kasdien tavęs laukiu.

– Būčiau atėjęs, – atsiprašė Hansas, – bet norėjau jums nunešti nors kokią gražią žuvį.

– Žuvį? Kokią žuvį?

– Na, karpį ar panašią.

– Šit kaip. Taip. Tai tu vėl meškerioji?

– Taip, tik truputį. Tėvas leido.

– Mm. Taip. Ar tau labai smagu?

– Taip, smagu.

– Puiku, labai puiku, tu nusipelnei šaunių atostogų. Tai gal nebelabai nori dar kiek pasimokyti?

– O taip, pone rektoriau, žinoma, noriu.

– Tačiau nenorėčiau tavęs versti, jeigu nenori pats.

– Žinoma, noriu.

Rektorius keliskart giliai atsikvėpė, pasiglostė skystą barzdžiukę ir atsisėdo ant kėdės.

– Matai, Hansai, – pasakė jis, – štai koks reikalas. Jau nuo seno žinoma, kad kaip tik po labai gerai išlaikyto egzamino dažnai staiga imama atsilikti. Seminarijoje reikės mokytis keleto naujų dalykų. Ir ten visuomet atsiras tokių mokinių, kurie bus mokęsi per atostogas – dažnai kaip tik tie, kuriems prasčiau sekėsi per egzaminą. Paskui jie staiga ima pirmauti, pasinaudodami tuo, kad kiti per atostogas ilsėjosi ant laurų. – Rektorius vėl atsiduso. – Čia, mokykloje, tau buvo lengva visuomet būti pirmūnu. Tačiau seminarijoje tu sutiksi kitokių draugų, ypač gabių ar labai darbščių, kurie nesileis pralenkiami. Juk supranti?

– O, taip.

– Tad norėjau tau pasiūlyti, kad šiek tiek iš anksto padirbėtum per atostogas. Savaime suprantama, saikingai! Dabar tavo teisė ir pareiga rimtai pailsėti. Maniau, kokia valanda ar dvi kasdien būtų kaip tik. Antraip labai lengva išklysti iš kelio, o paskui prireiks ištisų savaičių, kad vėl atgautum puikią formą. Kaip manai?

– Aš pasirengęs, pone rektoriau, jeigu jau jūs esat toks malonus...

– Gerai. Šalia hebrajų kalbos seminarijoje naują pasaulį tau atvers Homeras. Ir tu skaitysi jį su dvigubu pasimėgavimu ir suvokimu, jeigu jau dabar mudu padėsim rimtus pagrindus. Homero kalba, senovinis jonėnų dialektas kartu su Homero prozodija, yra nepaprastas dalykas, į nieką nepanašus, ir jeigu apskritai nori pajausti tikrą malonumą, skaitydamas šiuos poetinius kūrinius, turi dirbti uoliai ir sąžiningai.

Aišku, Hansas buvo mielai pasirengęs pasinerti ir į šį naują pasaulį, tad pažadėjo negailėti jėgų. Tačiau kalba anaiptol nebuvo baigta. Rektorius kostelėjo ir meiliai šnekėjo toliau:

– Atvirai prisipažinsiu, man būtų labai malonu, jeigu keletą valandų skirtum ir matematikai. Tu skaičiuoji nepras-

tai, tačiau kol kas matematika tau nelabai sekasi. Seminarijoje pradėsi mokytis algebros ir geometrijos, taigi būtų labai neprošal palankyti vieną kitą parengiamąją pamoką.

– Gerai, pone rektoriau.

– Tu žinai, kad pas mane visuomet esi laukiamas svečias. Man bus garbė matyti, kaip iš tavęs išeis šis tas doro. Tačiau turėtum paprašyti tėvą, kad dėl privačių pamokų susitartų su ponu mokytoju. Gal dėl kokių trijų, keturių per savaitę.

– Gerai, pone rektoriau.

Ir vėl Hansas ėmė mokytis taip, kad net dulkės rūko, o jeigu retkarčiais kokią valandą pameškeriodavo ar išsmukdavo pasivaikščioti, jį graužđavo sąžinė. Įprastinę maudymosi valandą pasiaukojantis matematikos mokytojas pasirinko savo pamokai.

Kad ir koks uolus buvo Hansas, algebros pamoka jam buvo menkas malonumas. Tikra kankynė per patį popietės karštį vietoj maudyklės eiti į šiltą mokytojo kambarį ir dulkėtam, zyziančių uodų pilnam ore pavargusia galva ir išdžiūvusia gerkle kartoti a plius b ir a minus b. Tuomet berniuką sukaustydavo slogi nuotaika, kuri blogosiomis dienomis galėdavo pavirsti į neviltį ir nusiminimą. Su matematika jam iš viso dėjosi keisti dalykai. Hansas nebuvo iš tų mokinių, kuriems matematika yra neprieinama ir nesuvokiama, kai kada jis sugebėdavo gerai, netgi elegantiškai išspręsti uždavinius ir tada net apsidžiaugdavo. Matematika jam patiko tuo, kad čia negalėjai klaidžioti ir sukčiauti, negalėjai nuklysti nuo temos ir dvakinėti po apgaulingas gretimas sritis. Dėl tos pačios priežasties Hansas taip mėgo lotynų kalbą, nes ji aiški, patikima, vienareikšmė ir beveik be abejonių. Tačiau jeigu skaičiuojant net ir sutapdavo rezultatai, po teisybei, nieko gero neišeidavo. Matematikos uždaviniai ir pamokos jam atrodydavo kaip kelionė lygiu vieš-

keliu; vis žingsniuoji pirmyn, kasdien supranti ką nors nauja, ko vakar dar nesuvokei, tačiau niekuomet neužlipi ant kalno, nuo kurio staiga atsivertų neaprėpiami vaizdai.

Kiek gyvastingesnės buvo rektoriaus pamokos. Žinoma, pastorius sugebėjo kur kas patraukliau ir prašmatniau pateikti sugedusią Naujojo Testamento kalbą nei rektorius naujoviška kalba sukurtus Homero veikalus. Bet kai tik įveiki pirmuosius sunkumus, juk Homeras galų gale pribloškia staigmenomis ir malonumais, kuriems negali atsispirti ir kurie vilioja skaityti toliau. Dažnai Hansas sėdėdavo prie slėpiningai ir gražiai skambančios, sunkiai suprantamos eilutės, sklidinas virpulingo nekantrumo, įsitempęs, nepajėgdamas pakankamai greitai rasti žodyne raktų, kurie jam atrakintų ramų, linksmą sodą.

Dabar jis vėl turėjo gyvą galą namų darbų ir ne vieną vakarą prasėdėdavo iki vėlumos prie stalo, įnikęs į kokią nors užduotį. Tėvas Gybenratas žiūrėjo į tokį stropumą didžiuodamasis. Nerangus jo protas puoselėjo neaiškų daugeliui tokių ribotų žmonelių idealą, kad išvys iš savo kamieno išaugusią ir gerokai jį pranokusią šaką, pasieksiančią aukštį, kurį jis garbino, nieko nenutuokdamas.

Paskutinę atostogų savaitę rektorius ir pastorius staiga vėl akivaizdžiai sušvelnėjo ir susirūpino. Jie varė berniuką pasivaikščioti, nutraukė pamokas ir pabrėždavo, kaip svarbu, kad jis žvalus ir pailsėjęs žengtų naujuoju keliu.

Hansas dar kelis sykius pameškeriojo. Jam dažnai skaudėdavo galvą, ir, nepajėgdamas rimtai susikaupti, jis sėdėdavo ant kranto upės, kurioje dabar atsispindėjo melsvas ankstyvo rudens dangus. Dabar Hansas ir pats negalėjo suprasti, kodėl, po teisybei, anksčiau taip džiaugėsi vasaros atostogomis. Veikiau džiaugėsi tuo, kad atostogos baigėsi ir jis važiuoja į seminariją, kur prasidės kitoks gyvenimas ir mokslas. Kadangi meškeriodavo abejingai, tai be-

veik nieko ir nepagaudavo, o kai sykį tėvas pasišaipė, tai metė meškeriojimą ir vėl sudėjo savo valus į dėžutę mansardoje.

Tiktai paskutinėmis dienomis Hansas staiga prisiminė, kad praėjo daug savaičių, kai lankėsi pas batsiuvį Flaigą. Tačiau ir dabar nuėjo pas jį prisiversdamas. Buvo vakaras, ir meistras sėdėjo didžiajame kambaryje prie lango, ant kiekvieno kelio pasisodinęs po vaikutį. Nors langas buvo atlapotas, oda ir batų tepalu dvokė visas butas. Hansas sumišęs įdėjo delną į kietą plačią meistro dešinę ranką.

– Na, tai kaip tau sekasi? – paklausė šis. – Ar stropiai mokeisi pas pastorių?

– Taip. Ėjau kasdien ir daug mokiausi.

– O ko?

– Daugiausia graikų kalbos, bet ir šiaip visko.

– O pas mane taip ir nepanorai užsukti?

– Norėti norėjau, pone Flaigai, tačiau niekaip neištaikiau. Pas pastorių kasdien mokiausi valandą, pas rektorių – dvi, o keturiskart per savaitę turėjau vaikščioti pas matematikos mokytoją.

– Dabar, per atostogas? Kokia nesąmonė!

– Nežinau. Taip norėjo mokytojai. O mokytis man juk nesunku.

– Gal ir taip, – pasakė Flaigas ir paėmė berniuką už rankos. – Gal mokytis tau ir į naudą, bet kokios tavo rankelės? Ir veidas toks liesas. Tau dar skauda galvą?

– Kai kada.

– Kokia nesąmonė, Hansai, o dar ir nuodėmė. Tavo amžiuje reikia daug gryno oro, judėjimo ir rimto poilsio. Antraip kuriam galui jums duodamos atostogos? Juk ne tam, kad lindėtumėt kambaryje ir toliau mokytumėtės. Tu visas vien kaulai ir oda!

Hansas nusijuokė.

– Na taip, tu prasimuši. Tačiau kas per daug, nesveika. O kaip tau patiko pastoriaus pamokos? Ką jis sakė?

– Sakė tai įvairių dalykų, tačiau nieko blogo. Jis žino be galo daug.

– Ar kada nors nepagarbiai kalbėjo apie Bibliją?

– Ne, nė kartelio.

– Tada gerai. Mat štai ką tau pasakysiu: verčiau dešimt kartų sužaloti savo kūną negu pakenkti sielai! Vėliau tu tapsi pastorium, tai vertinga ir sunki tarnyba, ir jai reikia kitokių žmonių, nei dauguma jūsų jaunų. Gal tu kaip tik esi tas tinkamas ir kada nors būsi sielų gelbėtoju ir mokytoju. Kuo nuoširdžiausiai šito linkiu ir pasimelsiu už tave. – Batsiuvys atsistojo ir padėjo abi rankas berniukui ant pečių: – Lik sveikas, Hansai, ir neišklysk iš doros kelio! Tegu Viešpats tave laimina ir saugo, amen!

Tas iškilmingumas, dievobaimingumas ir vokiečių aukštaičių tarmė berniuką sutrikdė ir išgąsdino. Pastorius atsisveikindamas nieko panašaus nepadarė.

Ruošiantis ir atsisveikinant greitai ir neramiai prabėgo keletas dienų. Dėžė su patalyne, drabužiais, baltiniais ir knygomis jau buvo išsiųsta, tereikėjo susikrauti kelionkrepšį, ir vieną vėsų rytą tėvas ir sūnus išvažiavo į Maulbroną. Buvo keista ir slogu palikti gimtinę ir iš tėvo namų persikelti į nepažįstamą mokslo įstaigą.

TREČIAS SKYRIUS

Šalies šiaurės vakaruose, tarp miškingų kalvų ir ramių ežerėlių, stūkso didelis Maulbrono cistersų vienuolynas. Erdvūs, tvirti ir puikiai išsilaikę stovi gražūs ir seni pastatai, taip ir viliodami apsigyventi, nes atrodė nuostabiai, iš vidaus ir iš išorės, o per šimtmečius tarytum tauriai susilieję su ramiomis, vaizdingomis ir žaliomis apylinkėmis. Vienuolyno lankytojai pro puikius vartus aukštoje sienoje patenka į plačią ir labai tykią aikštę. Joje čiurlena fontanas, stovi seni didingi medžiai, jie auga ir abipus senų akmeninių ir tvirtų pastatų, o aikštės gale matyti didžiosios bažnyčios fasadas su vėlyvosios romanikos stiliaus priebažnyčiu, vadinamu Rojumi, grakštaus žavingo neprilygstamo grožio. Ant didžiulio bažnyčios stogo patupdytas smailas juokingas bokštelis, ir neįmanoma suvokti, kaip jis išlaiko varpą. Puikiai išlikęs Kryžiaus kelias, ir pats puikus kūrinys turi nuostabią brangenybę – Šulinio koplyčią; vienuolių refektorius su stipriais tauriais kryžminiais skliautais, toliau oratorijus, parlatorijus, novicijų refektorijus, abato kambariai ir dvi bažnyčios didingai dunkso vieni prie kitų. Įspūdingos sienos, erkeriai, vartai, sodeliai, malūnas, gyvenamieji namai jaukiai ir linksmai apjuosę gramozdiškus senovinius pastatus. Plačioji aikštė drykso tyli, tuščia ir per miegus tarytum žaidžia su savo medžių šešėliais; tik valandą po pietų ją trumpam užplūsta tariamas gyvenimas. Tuomet būrys jaunuolių pasipila iš vienuolyno, pasklinda po erdvų plotą, atsinešdamas šiek tek gyvasties, šūksnių, šnekų ir juoko, taip pat kiek

pažaidžia kamuoliu, o po valandos greitai ir nepalikdami pėdsakų jaunuoliai išnyksta už vienuolyno sienų. Šioje aikštėje jau ne vienas tikėjosi rasti vietą darbingam gyvenimui ir džiaugsmui, čia turėtų subręsti gyva ir palaiminga dvasia, o išmintingi ir geri žmonės – atsiduoti smagioms mintims ir sukurti gražius linksmus veikalus. Jau nuo senų laikų šiame nuostabiame, nuošaliame, kalvų ir miškų slepiamame vienuolyne įkurta protestantų teologų seminarija, kad jaunas imlias sielas suptų grožis ir ramybė. Kartu čia jaunuoliai atskirti nuo blaškančio miestų ir šeimų poveikio ir apsaugoti nuo žalingo tenykščio gyvenimo reginių. Todėl jaunuoliai gali kiaurus metus rimtai atsidėti hebrajų ir graikų kalbos studijoms bei kitiems dalykams kaip savo gyvenimo tikslui ir visa ištroškusia peno jauna siela pasinerti į kilnų idealų mokslą ir juo mėgautis. Visam tam dar labai svarbu ir gyvenimas internate, saviauklos būtinybė ir bendrabūvis. Steigėjai, iš kurių lėšų seminaristai gyvena ir studijuoja, pasirūpino, kad jų auklėtiniai taptų vaikais ypatingos sielos, pagal kurią paskui būtų galima juos bet kada atpažinti – subtilus ir garantuotas žymėjimo būdas. Todėl, be keleto laukinukų, kurių kada ne kada čia vis pasitaiko, visą gyvenimą atpažinsi kiekvieną švabą seminaristą.

Tas, kas įstodamas į vienuolyno seminariją, dar turėjo motiną, kol gyvas prisimena tas dienas su dėkingumu ir šypsulingu graudulių. Hansas Gybenratas toks nebuvo, ir praeitis jo negraudino, tačiau jis galėjo stebėti daugybę svetimų motinų ir patirti savotišką įspūdį.

Dideliuose, sieninių spintų rėminamuose koridoriuose, vadinamuosiuose dormentuose, buvo pristatyta dėžių ir krepšių, ir tėvų atlydėti berniukai kraustė ir tvarkė savo mantą. Kiekvienam buvo nurodyta numeruota spinta, o darbo kambariuose – numeruota knygų lentyna. Sūnūs ir tėvai, atsiklaupę ant grindų, dėliojo daiktus, o vyresnis seminaris-

tas kaip koks kunigaikštis vaikštinėjo tarp jų, kada ne kada pagelbėdamas patarimu. Buvo išskleidžiami drabužiai, lankstomi marškiniai, į stirtas kraunamos knygos, rikiuojami auliniai ir batai. Visi atsivežė tokius pat daiktus, nes buvo nurodyta, kiek mažiausiai reikia baltinių ir kokių tualeto reikmenų. Buvo matyti skardiniai dubenys su išrėžtais vardais, kuriuos išdėliojo prausykloje, o kempines, muilines, šukas ir dantų šepetukus – šalia. Kiekvienas dar atsivežė po lempą, žibalo bakelį ir stalo įrankius.

Visi berniukai darbavosi uoliai ir susijaudinę. Tėvai šypsojosi, bandė patalkinti, aiškiai nuobodžiavo ir taikėsi paspruktì. O viso šito šurmulio siela buvo motinos. Jos ėmė darbužį po drabužio ir baltinius į rankas, lygino raukšles, tvarkė raištelius ir, kuo rūpestingiausiai apžiūrėjusios, kiek įmanoma tvarkingiau ir praktiškiau dėjo į spintas. Ir visa tai lydėjo įspėjimai, patarimai ir meilybės.

– Turi itin saugoti naujuosius marškinius, jie kainavo pusketvirtos markės.

– Skalbinius parsiųsi kas mėnesį geležinkeliu – jeigu prireiks skubiau, tada paštu. Juodoji skrybėlė tiktai sekmadieniams.

Stora maloni moteriškė, atsisėdusi ant aukštos dėžės, mokė sūnų dailiai prisisiūti sagą.

– Jeigu pasiilgsi namų, – buvo girdėti kitur, – rašyk man. Juk Kalėdos nebe už kalnų.

Graži, palyginti dar jauna moteris apmetė žvilgsniu pilną sūnelio spintą ir meilingai perbraukė ranka baltinių krūvelę, švarkelius ir kelnes. Paskui ėmė glostyti savo vaikį, plačiapetį išpūstažandį. Tas susigėdo, juokdamasis ją atstūmė ir, kad neatrodytų lepšis, dar susikišo abi rankas į kelnių kišenes. Regis, motinai buvo sunkiau atsisveikinti negu jam.

O kiti berniukai – atvirkščiai. Nieko neveikdami ir bejėgiai jie žvelgė į savo triūsiančias motinas, lyg trokšdami kartu

grįžti namo. Tačiau visų atsisveikinimo baimė ir užplūdęs švelnumas bei prieraišumas įnirtingai grūmėsi su nedrąsa, kad yra tiek žiūrovų, ir atkakliu pirmuoju vyriškumo išdidumu. Ne vienas, būdamas arti ašarų, bandė nutaisyti nerūpestingą veidą, tarytum niekas jo neliestų. O motinos tiktai šypsojosi.

Kone visi iš dėžių, be būtiniausių daiktų, išsiimdavo ir vieną kitą prabangos dalykėlį, maišelį obuolių, rūkytos dešros, pintinėlę kepinių ir panašiai. Daugelis atsivežė pačiūžas. Didelį susidomėjimą sukėlė žvitrus mažylis, turįs visą kumpį, kurio nė nemanė slėpti.

Buvo lengva atskirti, kurie berniukai atvyko tiesiai iš namų, o kurie jau buvo gyvenę kitose mokslo įstaigose ar pensionuose. Tačiau ir šie buvo susijaudinę ir įsitempę.

Ponas Gybenratas padėjo sūnui išsikrauti daiktus, parodydamas proto ir praktiškumo. Jis susitvarkė anksčiau nei dauguma kitų ir valandėlę su Hansu nuobodžiaudamas ir nieko nenusitverdamas paslampinėjo po koridorių. Kadangi aplinkui regėjo įsakinėjančius ir mokančius tėvus, guodžiančias ir patarinėjančias motinas bei sutrikusius klausančius sūnus, nusprendė, jog derėtų ir savąjį Hansą išlydėti gyvenimo kelian keletu auksinių žodžių. Iškamuotas ilgo mintijimo jis prisigretino prie tylinčio berniuko ir staiga lyg iš gausybės rago papylė nedidelį rinkinį tų šventų posakių, kurių Hansas klausėsi nustebęs ir tylėdamas, kol pamatė šalimais stovintį ir linksmai šypsantį iš tėvo kalbos pastorių; tuomet Hansas susigėdo ir pasivedė kalbėtoją tolėliau.

– Juk tiesa, tu padarysi savo šeimai garbę? Ir klausysi mokytojų?

– Taip, žinoma, – pasakė Hansas.

Tėvas nutilo ir su palengvėjimu atsikvėpė. Jis nuobodžiavo. Ir Hansas jautėsi visiškai vienišas, netrukus su droviu smalsumu jis ėmė pro langą žiūrėti čia į Kryžiaus kelią, kurio senovinis atsiskyrėliškas iškilmingumas ir rimtis keistai prieši-

nosi su viršuje erzeliuojančiu jaunu gyvenimu, čia bailiai stebėti užsiėmusius draugus, iš kurių dar nė vieno nepažinojo. Anas draugas iš Štutgarto egzamino, nepaisant jo įmantrios Gepingeno lotynų kalbos, rodos, neišlaikė egzamino, bent jau Hansas jo niekur nematė. Daug negalvodamas Hansas žvalgėsi į būsimuosius bendramokslius. Kad ir kokia panaši pobūdžiu ir kiekiu buvo berniukų manta, lengvai galėjai atskirti miestiečius nuo kaimiečių ir turtinguosius nuo vargšų. Žinoma, turtuolių sūnūs retai kada mokydavosi seminarijoje, dėl to iš dalies galima spręsti apie tėvų pasipūtimą ar platesnę pasaulėžiūrą, iš dalies apie vaikų gabumus; tačiau kai kada koks nors profesorius ir aukštesnysis valdininkas, prisimindami savo vienuolyne praleistus metus, atsiunčia sūnų į Maulbroną. Todėl buvo matyti keturiasdešimties juodų švarkų audinio ir kirpimo įvairovė, o dar labiau skyrėsi berniukų elgsena, šnekta ir manieros. Buvo liesų nerangių švarcvaldiečių, apkūnesnių Alpių kalnų sūnų, geltonplaukių ir plačiaveidžių, judrių žemumų gyventojų, laisvesnio elgesio ir linksmesnių, aristokratiškesnių štutgartiečių su smailiais batais, kalbančių sugadinta, na, tauresne tarme. Mažne penktadalis berniukų buvo su akiniais. Vienas liesas ir kone elegantiškas mamytės sūnelis iš Štutgarto, pasidabinęs dailiu fetriniu skrybėliuku standžiais kraštais, elgėsi dailiai ir nė nenumanė, kad tokia neįprasta puošmena jau pirmąją dieną įkvėps įžūliausiems iš berniukų norą vėliau iš jo šaipytis ir net skriausti. Akylesnis stebėtojas galėjo puikiai pamatyti, kad šis nedrąsus būrelis anaiptol ne prastas šalies jaunuomenės rinkinys. Šalia vidutinybių, nuo kurių jau iš tolo atsidavė niurnbergišku auklėjimu, netrūko nei trapių, nei atkaklių ir stiprių vaikių, kurių galvose tikriausiai dar tebesnūduriavo kilnesnis gyvenimas. Gal tarp jų buvo viena kita iš tų gudrių kietakakčių švabiškų makaulių, kurioms ilgainiui pasiseka išsiveržti į platųjį pasaulį ir kurių kiek pernelyg santūrios ir aikštingos mintys tampa

naujų galingų sistemų pagrindu. Mat Švabija ne tik sau ir pasauliui teikia puikiai išsimokslinusius teologus, bet ir gali didžiuotis įgimtais filosofinio mąstymo sugebėjimais, dėl kurių iš jos kilo ne vienas garsus pranašas ar net apsišaukėlis mokytojas. Taigi šis derlingas kraštas, kurio garsingos politinės tradicijos likusios toli praeityje, vis dar neabejotinai veikia pasaulį bent jau religijos ir filosofijos srityse. Be to, nuo senovės žmonės čia dar moka džiaugtis gražia forma ir lyrine poezija, todėl kada ne kada gimsta eiliakalių ir poetų, anaiptol ne prastų.

Iš pažiūros Maulbrono seminarijos tvarka ir papročiai neturėjo nieko švabiška, veikiau šalia iš vienuolyno laikų likusių lotyniškų pavadinimų neseniai buvo priklijuota viena kita klasikinė etiketė. Kambariai, paskirstyti auklėtiniams, vadinosi taip: „Forumas“, „Heladė“, „Atėnai“, „Sparta“, „Akropolis“, o paskutinis ir pats mažiausias – „Germanija“, tarytum nurodant, kad yra priežasčių, jeigu įmanoma, iš germaniškosios dabarties sukurti romėnišką ir graikišką viziją. Tačiau ir tai tebuvo išorinis vaizdas, o iš tiesų kur kas labiau būtų tikę hebrajiški pavadinimai. Ir per smagų atsitiktinumą „Atėnų“ kambarys gavo ne atlapaširdiškiausius ir iškalbingiausius įnamius, o kaip tik keletą sąžiningų nuobodų, tuo tarpu „Spartoje“ apsigyveno ne kariai ir asketai, o saujelė linksmų ir tuknių auklėtinių. Hansas Gybenratas ir dar devyni berniukai buvo paskirtas į „Heladės“ kambarį.

Hansas keistai jautėsi, kai vakare pirmąkart su kitais devyniais berniukais įėjo į vėsų pliką miegamąjį ir atsigulė į savo siaurą mokinišką lovelę. Prie lubų kabojo didelė žibalinė lempa, kurios raudonoje šviesoje berniukai nusirengė ir kurią ketvirtis po dešimtos užgesino famulas. Visi gulėjo greta vienas kito, kas dvi lovelės stovėjo kėdutė su drabužiais, prie kolonos karojo virvė, kad rytą būtų galima paskambinti varpu. Du, trys berniukai jau buvo susipažinę, kiek pasišnibždėjo,

bet greitai nutilo; kiti dar buvo nepažįstami, ir kiekvienas truputį liūdnas, tyliai lyg pelė gulėjo savo lovelėje. Buvo girdėti, kaip giliai alsuoja miegantieji ar kuris nors pro miegus sujudindavo petį taip, kad sušnarėdavo drobinis apklotas; tie, kas dar nemiegojo, gulėjo labai tyliai. Hansas ilgai negalėjo užmigti. Klausėsi, kaip alsuoja kaimynai, o netrukus išgirdo keistai baimingą šniurkščiojimą nuo tolimesnės lovelės; ten verkė berniukas, apsiklojęs galvą, ir tas tylus, lyg iš toli sklindąs kūkčiojimas, kad ir kaip keista, sujaudino Hansą. Jis pats nesiilgėjo namų, tačiau jam buvo gaila ramiojo kambarėlio, kurį turėjo namuose; ir dar prisidėjo neaiški nežinomos naujumos ir tokios daugybės moksladraugių baimė. Jau prieš vidurnaktį miegamajame visi pūtė į akį. Jaunieji miegaliai gulėjo vieni šalia kitų, prispaudę skruostus prie dryžuotų pagalvių, liūdni ir ryžtingi, judrūs ir lėti, panirę į vienodą saldų ir didį poilsį bei užsimiršimą.

Virš senų smailių stogų, bokštų, erkerių, fialų, sienų kuorų ir gotikinių galerijų pakilo blanki delčia; jos šviesa gulė ant karnizų ir slenksčių, sruvo pro gotikinius langus ir romaninius vartus, kaip blyškus auksas virpuliuodama dideliam tauriam Kryžiaus kelio fontano baseine.

Kelios gelsvokos juostos ir dėmės krito ir pro tris „Heladės“ miegamojo langus, taip pat kaimyniškai įsikurdamos šalia miegančių berniukų sapnų, kaip ir kitados šalia vienuolių kartų sapnų.

Kitą dieną oratorijuje įvyko iškilmingas priėmimo aktas. Mokytojai stovėjo apsirengę išeiginiais drabužiais, eforas pasakė kalbą, nuleidę galvas, susimąstę mokiniai sėdėjo ant kėdžių, kada ne kada gręžiodamiesi į toliau užpakalyje sėdinčius tėvus. Motinos šypsodamos ir užsigalvojusios žvelgė į sūnus, tėvai sėdėjo labai tiesūs, rimti ir ryžtingi, atidžiai klausydamiesi kalbos. Pasididžiavimas, garbėtroška ir gražios viltys pūtė jiems krūtinę, ir nė vienam net nekilo minties, kad

šiandien parduoda savo sūnų, tikėdamiesi pelno. Pagaliau mokiniai vienas po kito buvo šaukiami pavardėmis, eforas paspausdavo jiems ranką, sutvirtindamas jų pasižadėjimą, ir dabar, jeigu nenusižengs, iki pat gyvenimo pabaigos jie bus išlaikomi ir globojami valstybės. O kad tą gaus galbūt ne visai veltui, nė vienas berniukas negalvojo, kaip ir jų tėvai.

Kur kas rimtesnė ir graudesnė berniukams pasirodė akimirka, kai turėjo atsisveikinti su tėvu ir motina. Čia pėsti, čia pašto karieta, čia paskubom susigautais vežimais jie išnyko pasiliekantiems sūnums iš akių, dar ilgai plevėsavo nosinaitės šiltam rugsėjo ore, galop išvažiuojančius apglėbė miškas, o sūnūs, pritilę ir susimąstę, sugrįžo į vienuolyną.

– Taip, dabar ponai tėvai jau išvažiavo, – pareiškė vyresnysis auklėtinis.

Ir tada vieno pradėta dairytis į kitą ir pažindintis, iš pradžių su kambario draugais. Prisipilta į rašalines rašalo, į lempas – žibalo, tvarkoma knygos ir sąsiuviniai ir bandoma apsiprasti naujoje vietoje. Tvarkantis vis smalsiai susižvilgčiojama, mezgamas pokalbis, klausinėjama apie gimtinę ir mokyklą, prisimenama kartu praprakaituotas egzaminas. Kai kuriuos pultus jau apspito besišnekučiuojančiųjų būreliai, kai kur netgi nuskardėdavo smagus berniukiškas kvatojimasis, ir vakare kambario draugai pažinojo vienas kitą kur kas artimiau negu laivo keleiviai baigiantis plaukiojimui.

Tarp devynių berniukų, su kuriais Hansas gyveno „Heladės“ kambaryje, buvo keturios išskirtinės asmenybės, kiti – daugiau ar mažiau neblogos vidutinybės. Pirmiausia Otas Hartneris, profesoriaus iš Štutgarto sūnus, gabus, ramus, pasitikįs savim ir nepriekaištingos elgsenos. Jis buvo stambus, puikiai nuaugęs, gerai apsirengęs ir visus kambaryje žavėjo šauniu ir drąsiu elgesiu.

Paskui Karlas Hamelis, Alpių kalnų kaimelio mokytojo sūnus. Reikėjo ilgesnio laiko, kad geriau jį pažintum, nes bu-

vo sklidinas prieštaringumų ir retokai atsikratydavo tariamo lėtumo. O jau tuomet būdavo ūmus, linksmas ir žiaurus, ir negalėjai žinoti, ar jis tik tylus stebėtojas, ar klastūnas.

Įsidėmėtina, nors kiek paprastesnė asmenybė buvo ir Hermanas Heilneris, kilimo iš geros Švarcvaldo šeimos. Jau pirmąją dieną visi žinojo, kad jis poetas ir kūrėjas, sklido kalbos, jog per „žemės egzaminą“ Hermanas pateikęs hegzametru sueiliuotą rašinį. Jis buvo šnekus ir smagus, turėjo dailų smuiką ir regėjos visas esąs kaip ant delno, sklidinas daugiausia jaunatviško nebrandaus sentimentalumo sumišusio su lengvabūdiškumu. Tačiau viduje jis turėjo ir nelabai matomos gelmės. Kūnu ir siela buvo pranokęs bendraamžius ir jau bandė ieškoti savo kelio.

Tačiau keisčiausias „Heladės“ įnamis buvo Emilis Liucijus, uždaro būdo, šviesus geltonplaukis, tvirtas, uolus ir sudžiūvęs tarytum senas valstietis. Nors buvo neišsivystęs tiek kūnu, tiek veido bruožais, neatrodė esąs vaikas, o tikrai suaugęs ir visiškai subrendęs. Jau pačią pirmąją dieną, kai kiti nuobodžiavo, šnekučiavosi ir mėgino apsiprasti, jis ramiai ir tyliai sėdėjo su gramatika, nykščiais užsikišęs ausis ir mokėsi, lyg jam būtų reikėję atsigriebti už prarastus metus.

Tiktai labai pamažėle galėjai perprasti šį tylų keistuolį, ir tada paaiškėdavo, kad jis toks gudrus šykštuolis ir egoistas, jog kaip tik šių ydų tobulumu pelnydavo savotišką pagarbą ar bent jau pakantumą. Jis buvo sukūręs perdėto taupymo ir pelnymosi sistemą, kurios viena kita gudrybė paaiškėdavo per ilgą laiką ir priblokšdavo. Anksti rytą, atsikėlus, viskas prasidėdavo nuo to, kad Liucijus eidavo praustis pirmas arba paskutinis, taikydamas pasinaudoti svetimu rankšluosčiu arba net ir muilu ir taip pasaugoti savuosius. Taigi šitaip jis sugebėdavo nekeisti savo rankšluosčio dvi savaites ar net ilgiau. Tačiau rankšluosčius reikėjo keisti kas aštuonios dienos, ir kiekvieną pirmadienio priešpietę vyresnysis

seminaristas tai tikrindavo. Taigi ir Liucijus kiekvieną pirmadienio rytą ant savo numeruotos vinies pakabindavo švarų rankšluostį, tačiau per pietų pertrauką jį vėl paimdavo, dailiai sulankstydavo, pasidėdavo į spintelę ir pakabindavo išsaugotąjį seną. Jo muilas buvo kietas ir beveik netirpo, todėl jo užtekdavo ištisiems mėnesiams. Bet Emilis Liucijus anaiptol nebuvo apsileidėlis, visąlaik atrodė tvarkingas, rūpestingai perskirdavo sklastymu plonus geltonus plaukus ir puikiai tausojo skalbinius ir drabužius.

Iš prausyklos berniukai ėjo pusryčiauti. Gaudavo puodelį kavos, gabalėlį cukraus ir kvietinę bandelę. Daugumai berniukų pusryčiai neatrodė gausūs, nes jauni žmonės po aštuonių valandų miego paprastai miršta iš bado.O Liucijus buvo patenkintas, kasdien nusitraukdavo nuo burnos gabaliuką cukraus ir nuolat rasdavo pageidaujančių mokėti pfenigą už du gabalėlius ar išmainyti sąsiuvinį į dvidešimt penkis. Savaime suprantama, kad vakarais, taupydamas brangų žibalą, jis mėgdavo pasimokyti prie kitų lempų šviesos. O juk jis nebuvo vargšų vaikas, kilęs iš pasiturinčios šeimos, ir apskritai retai kada skurdžių vaikai moka taip tvarkytis ir taupyti, veikiau sunaudoja viską, ką turi, ir nieko nepasideda juodai dienai.

Tačiau Emilis Liucijus savo sistemą taikė ne tik išsaugoti daiktams ir apčiuopiamoms gėrybėms, o kaip įmanydamas net ir proto karalystėje ieškojo naudos. Jis buvo toks gudrus, jog niekuomet nepamiršdavo, kad bet kokių dvasinių turtų vertė yra sąlyginė, todėl uoliai kibdavo mokytis tik dalykų, kurie vėliau, per egzaminus, duos vaisių, o visur kitur kukliai pasitenkindavo vidutiniškais pažymiais. Savo žinias ir pasiekimus jis matuodavo tik pagal bendramokslių laimėjimus, ir jam būtų kur kas labiau patikę turint tik pusę žinių būti pirmūnu nei dvigubai žinant – antruoju mokiniu. Todėl vakarais, kai draugai leisdavo laiką žaisdami ar skaitydami, jis rimtai mokydavosi. Triukšmas jam apskritai

netrukdydavo, kai kada jis netgi permesdavo draugus nepavyduliaujančiu linksmu žvilgsniu. Mat jeigu visi kiti irgi būtų dirbę, jo pastangos jam nebūtų davusios jokio pelno.

Niekas nepyko ant uoliojo išsišokėlio dėl visų jo gudrybių ir apgaulių. Tačiau kaip ir visi tie, kurie žūtbūt trokšta pasipelnyti, netrukus ir jis žengė žingsnį į beprotybę. Kadangi seminarijoje mokslas nekainavo, jam toptelėjo mintis pasimokyti smuiku. Ne dėl to, kad būtų mokęsis muzikos pagrindų, turėjęs klausą, talentą ar bent kiek džiaugęsis muzika! Tačiau jam šovė į galvą, kad galop ir smuikuoti galima išmokti kaip lotynų kalbos arba matematikos. Emilis buvo girdėjęs šnekant, kad vėliau muzika praversianti ir padarysianti muzikantą mylimu ir maloniu žmogum, na, ir tai nieko nekainavo, nes seminarijoje netgi buvo smuikų.

Muzikos mokytojui Hasui pasišiaušė plaukai, kai pas jį atėjęs Liucijus pasiprašė pamokomas griežti smuiku, nes pažino jį iš giedojimo pamokų, per kurias Liucijaus sugebėjimai visus bendramokslius didžiai linksmino, o jį, mokytoją, varė į neviltį. Jis pamėgino perkalbėti berniuką; tačiau čia ne su tokiu susidūrė. Liucijus meiliai ir kukliai šypsojo, priminė, jog turi tokią teisę, ir pareiškė, kad nenumaldomai trokšta mokytis griežti smuiku. Taigi jam buvo įteiktas pats prasčiausias smuikas, paskirtos per savaitę dvi pamokos, ir Liucijus ėmė kasdien po pusvalandį džyrinti. Tačiau jau po pirmojo pusvalandžio jo kambario draugai pareiškė, kad tai buvęs pirmas ir paskutinis kartas, kai jis grojęs, ir uždraudė siaubingą zirinimą. Tada Liucijus su savo smuiku ėmė klaidžioti po vienuolyną, ieškodamas pratimams ramių kampelių, iš kurių paskui pradėdavo sklisti keistas brūžinimas, žvygavimas ir inkštimas, bauginą esančius kaimynystėje. Lyg, pasak poeto Heilnerio, kankinamas senas smuikas per visas kirvarpų išgraužtas skyles graudžiai būtų klykęs pasigailėjimo. Kadangi Liucijus nedarė jokios pažangos, nusikamavęs mokytojas pradėjo elg-

tis nervingai ir šiurkščiai, berniukas – mokytis vis įnirtingiau, o iki šiol patenkintą savimi pirklišką jo veidelį išvagojo rūpesčių raukšlės. Tai buvo tikra tragedija, nes kai galop mokytojas pavadino jį visiškai negabiu ir atsisakė mokyti, sutrikęs darbštuolis perėjo prie pianino ir bergždžiai prasikankino su juo daug mėnesių, kol palūžo ir romiai nusileido. Tačiau vėliau, kai būdavo kalbama apie muziką, jis duodavo suprasti, jog kadaise irgi mokėsis groti tiek pianinu, tiek smuiku ir tik dėl tam tikrų aplinkybių pamažėle nutolęs nuo šių dailiųjų menų.

Tad „Heladės" kambario įnamiai dažnokai galėdavo pasišaipyti iš savo juokingų draugų, nes ir poetas Heilneris iškrėsdavo ne vieną pokštą. Karlas Hamelis dėjosi esąs ironiškas ir sąmojingas stebėtojas. Jis buvo vieneriais metais vyresnis už draugus, tai teikė jam šiokį tokį pranašumą, tačiau anaiptol nepelnė pagarbos; jis buvo aikštingas ir kone kas savaitė įsigeisdavo išbandyti savo fizinę jėgą pešdamasis, o mušdavosi jis pašėliškai ir žiauriai.

Hansas Gybenratas su nuostaba žiūrėjo į jį ir tyliai žengė savuoju keliu kaip geras, bet ramus draugas. Jis buvo darbštus, beveik kaip Liucijus, ir mėgavosi kambario draugų pagarba, tiktai Heilneris, siekiąs genialaus lengvabūdiškumo, kada ne kada pašaipiai vadindavo jį kaliku. Apskritai visi tie daugelis berniukų, būdami tokio amžiaus, kai greitai vystomasi, puikiai sutarė, nors vakarais koridoriuose neretai kildavo peštynių. Mat nors ir kaip uoliai jie stengėsi jaustis suaugę bei rimtu mokymusi, geru elgesiu pateisinti neįprastą mokytojų kreipinį „jūs" ir į ką tik paliktą mokyklą žvelgė iš aukšto ir užjausdami kaip pirmo kurso studentai į gimnazistus, kartkartėmis pro tą dirbtinį orumą prasiverždavo nuoširdus vaikėziškumas, pareikalaudamas savo teisių. Tada koridorių sudrebindavo trypimas ir riebūs vaikiški keiksmai.

Tokios įstaigos vadovui ar mokytojui turbūt naudinga ir įdomu stebėti, kaip po pirmųjų bendrabūvio savaičių ber-

niukų būrys ima panėšėti į nusistojantį cheminį mišinį, kuriame judą debesys ir gumulai kamuoliuojasi, vėl atsiskiria ir keičia pavidalą, kol galų gale lieka tam tikras kiekis tvirtų darinių. Po pirmojo drovumo, kai visi pakankamai susipažino, imta nerimauti ir maišytis, telkėsi būreliai, atsiskleidė draugai ir priešai. Retai kada suartėdavo kraštiečiai ir buvę moksladraugiai, dauguma pasirinkdavo naujus pažįstamus, vedami nevalingo įvairovės ir išbaigtumo poreikio, miestiečiai – valstiečių sūnus, kalniečiai – žemumų gyventojus. Berniukai atsargiai tyrinėjo vienas kitą, šalia lygybės suvokimo atsirado atsiskyrimo poreikis, ir kai kuriems berniukams pirmąkart iš vaikiško snaudulio pabudo besiformuojančios asmenybės daigeliai. Kildavo nenupasakojamų palankumo ir pavydo scenelių, tai pereidavo į draugiškus ryšius ar į atvirą atkaklų priešiškumą, galop, žiūrint, kaip klostydavosi įvykiai, viskas baigdavosi švelnia draugyste ir pasivaikščiojimais ar nuožmiomis ristynėmis bei kumščiavimaisis.

Hansas iš pažiūros niekaip neprisidėjo prie sambrūzdžio. Karlas Hamelis aiškiai ir audringai pasiūlė jam draugauti, o jis išgąstingai atsitraukė. Netrukus Hamelis susibičiuliavo su „Spartos" įnamiu; Hansas liko vienas. Troškimas parodė jam horizonte žavingomis spalvomis tviskančią palaimingą draugystės šalį ir tyliai ginė ten link, tačiau drovumas laikė. Per be jokios motinos meilės praleistus vaikystės metus Hansas buvo netekęs sugebėjimo prisiglausti, o bet kokiu atviru entuziazmu baisėjosi. O kur dar berniukiškas išdidumas ir pagaliau neįtikėtina savimeilė. Jis buvo ne toks kaip Liucijus, mokslas jam iš tiesų rūpėjo, tačiau, kaip ir anas, Hansas vengė visko, kas jam galėjo trukdyti darbui. Tad jis liko uoliai kiūtoti prie pulto, kentėdamas pavydą ir ilgesį, kai matydavo, kaip kiti džiaugiasi draugyste. Karlas Hamelis jam netiko, jeigu prie jo būtų prisigretinęs ir pabandęs susidraugauti kuris nors kitas, Hansas būtų mielai sutikęs. Kaip baikšti

mergaitė jis sėdėjo ir laukė, gal kas nors pas jį ateis, stipresnis ir narsesnis, išsives ir privers patirti laimę. Kadangi, be visų šių reikalų, daug rūpesčių kėlė mokslas – kaip tik hebrajų kalba, – pirmosios savaitės berniukams lėkte pralėkė. Daugybės Maulbroną supančių ežerėlių ir tvenkinių vandenyje atsispindėjo blyškus rudeninis dangus, vystantys uosiai, beržai, ąžuolai ir ilgos sutemos; gražios girios, aimanuodamos ir džiūgaudamos, prieš žiemą šėlo paskutiniame šokyje, ir keliskart viską jau buvo apklojęs lengvas šerkšnas.

Lyriškasis Hermanas Heilneris veltui bandė susirasti tokio pat genialumo draugą, taigi kasdien vienas klaidžiodavo po miškus, o labiausiai pamėgo miško ežerėlį, liūdną, rudą, apaugusį nendrių sąžalynais tvenkinį, virš kurio sviro senų medžių viršūnės vystančiais lapais. Šis graudaus grožio sklidinas miško kampelis neapsakomai viliojo svajotoją. Čia jis galėjo ramiame vandenyje brėždamas vytele apskritimus lakioti padebesiais, skaityti Lenau „Meldų dainas" ir atsigulęs nendryne ant kranto mąstyti rudeninėmis temomis apie mirtį ir pražūtį, o krintantys lapai ir plikų medžių viršūnių ošimas pritarė jam niauriais akordais. Tada jis dažnai išsiimdavo iš kišenės juodą sąsiuvinėlį ir pieštuku parašydavo kokį posmą ar du.

Taip jis sėdėjo ir tą apyšviesę pietų valandą spalio gale, kai Hansas Gybenratas, vaikštinėdamas vienas, tenai užklydo. Jis išvydo jaunąjį poetą sėdintį ant nedidelio lentinio liepto su sąsiuvinėliu ant kelių, mąsliai kramtantį į burną įsikištą smailų pieštuką. Šalimais gulėjo atversta knyga. Hansas lėtai prisiartino.

– Sveikas, Heilneri! Ką čia veiki?

– Skaitau Homerą. O tu ką darai, Gybenratuk?

– Netikiu. Žinau, ką veiki.

– Šit kaip?

– Aišku. Rašei eiles.

– Taip manai?

– Žinoma.

– Sėskis čionai!

Gybenratas klestelėjo šalia Heilnerio ant lentos, nukorė kojas virš vandens ir ėmė žiūrėti, kaip kur ne kur vienas, paskui ir kitas rudas lapas sukdamasis nuskrieja žemyn per tylų vėsų orą ir negirdimai nusileidžia ant rudoko vandens paviršiaus.

– Čia liūdna, – tarė Hansas.

– Taip taip.

Abu berniukai kaip ilgi išsitiesė aukštielninki, taigi rudeniškos aplinkos galėjo matyti tik kelias nusvirusias medžių viršūnes, jas pakeitė melsvas dangus su ramiai plūkaujančiomis debesų salomis.

– Kokie nuostabūs debesys! – grožėdamasis pasakė Hansas.

– Taip, Gybenratuk, – atsiduso Heilneris, – kad būtų galima virsti tokiu debesiu!

– O tuomet kas?

– Tuomet plauktume tenai virš miškų, kaimų, apylinkių ir šalių kaip gražūs laivai. Ar esi kada nors matęs laivą?

– Ne, Heilneri. O tu?

– O taip. Bet, Dievulėliau, tu nieko nenutuoki apie tokius dalykus. Juk gali tiktai mokytis, stengtis ir kalti!

– Tai manai, kad aš esu kvailys?

– Aš taip nesakiau.

– Anaiptol nesu toks kvailas, kaip manai, Tačiau papasakok man dar apie laivus.

Heilneris apsivertė ir vos vos neįkrito į vandenį. Dabar gulėjo kniūbsčias, pasirėmęs ant alkūnių ir rankomis susiėmęs smakrą.

– Tokių laivų mačiau plaukiant Reinu, – prabilo jis, – per atostogas. Kartą sekmadienį, laive grojo muzika, naktį, degė spalvoti žibintai. Šviesos atsimušė vandenyje, ir gro-

jant muzikai mes plaukėme pasroviui. Visi gėrė reinvynį, mergaitės buvo apsirengusios baltomis suknelėmis.

Hansas klausėsi, nieko nesakydamas, tačiau jis užsimerkė ir tarytum regėjo vasaros naktį plaukiantį laivą, su muzika, raudonais žibintais ir baltai apsirengusiomis mergaitėmis. O Heilneris pasakojo toliau:

– Taip, viskas buvo kitaip negu dabar. Kas čia ką supranta apie tokius dalykus? Vieni nuobodos, vieni veidmainiai! Duodasi, plūkiasi ir nežino nieko geriau, kaip hebrajų abėcėlė. Ir tu ne kitoks.

Hansas tylėjo. Šitas Heilneris keistuolis. Svajotojas, poetas. Jis dažnai stebino Hansą. Visi žinojo, kad Hansas mokosi tikrai mažai, ir vis dėlto jis daug mokė, sugebėjo puikiai atsakinėti, tačiau išprusimą niekino.

– Štai mes skaitom Homerą, – varė jis toliau, – lyg „Odisėja" būtų virimo knyga. Dvi eilutes per pamoką, o paskui žodis po žodžio viską perkremtam ir išnagrinėjam, kol apšleikšta širdį. O pamokos gale kaskart pareiškiama: „Matot, kaip subtiliai sueiliavo poetas, jūs turėjot progos mesti žvilgsnį į poetinės kūrybos paslaptį!" Lyg padažas, kad nepaspringtum dalelytėmis ir aoristais. Šitaip man atimamas visas Homeras. Ir apskritai – kas mums darbo tas senas graikiškas kūrinys? Jeigu bent vienas iš mūsų truputį pamėgintų gyventi kaip graikas, kaipmat būtų išgrūstas lauk. O juk mūsų kambarys pavadintas „Heladės"! Grynos patyčios! Kodėl ne „Popierių krepšys" ar „Vergų narvas", ar „Cilindras". Visas tas klasikinis šlamštas – apgaulė.

Jis nusispjovė.

– Ei, tu pirma rašei eiles? – paklausė Hansas.

– Taip.

– Apie ką?

– Apie šią vietą, ežerą ir rudenį.

– Parodyk man!

– Ne, dar nebaigiau.

– O kai baigsi, parodysi?

– Taip, galbūt.

Abu berniukai atsistojo ir lėtai nuėjo atgal į vienuolyną.

– Žinai, ar tu iš tiesų pastebėjai, kaip čia gražu? – paklausė Heilneris, kai juodu ėjo pro „Rojų". – Salės, arkiniai langai, Kryžiaus keliai, refektorijai, gotiški ir romaniniai, viskas puošnu, dailu, menininkų darbas. O kam visi tie stebuklai? Trims tuzinams apgailėtinų vaikėzų, būsimųjų pastorių. Valstybė išlaidi.

Visą popietę Hansas norom nenorom galvojo apie Heilnerį. Kas jis per žmogus? Jis visiškai nepažino tokių rūpesčių ir troškimų kaip Hanso. Savaip mąstė ir kalbėjo, gyveno maloniau ir laisviau, keistai kentėjo ir tarytum niekino visą savo aplinką. Suvokė senovinių kolonų ir sienų grožį. Ir buvo pasinėręs į paslaptingą įdomų meną, išliedamas savo sielą eilėmis ir įsivaizduodamas nuosavą tariamą gyvenimą. Buvo judrus, nesivaržė ir per dieną prikrėsdavo daugiau pokštų negu Hansas per visus metus. Buvo liūdnas ir tarytum mėgavosi savo liūdesiu kaip nepažįstamu, neįprastu ir pasigėrėtinu dalyku.

Dar tos pačios dienos vakare Heilneris visam kambariui parodė savo tūžmingą ir įsidėmėtiną būdą. Vienas berniukas, tauškalius ir nevykėlis Otas Vengeris, pradėjo prie jo kabinėtis. Valandėlę Heilneris kentė ir iš aukšto juokavo, paskui nebesusivaldęs trenkė tam per ausį, o netrukus abudu priešininkai karštai ir nuožmiai susigrūmė, tarytum nevairuojamas laivas ėmė blaškytis, sukiotis ir šokčioti po „Heladę", trankytis į sienas, lipti per kėdes ir raičiotis ant grindų, be žodžių, švokšdami, įniršę ir apsiputoję. Draugai nepritardami stebėjo juos, traukėsi nuo susikibusiųjų, saugojo kojas, pultus, lempas ir, sklidini linksmos įtampos, laukė, kuo viskas baigsis. Netrukus Heilneris sunkiai atsistojo,

išsivadavo ir uždusęs atsitiesė. Atrodė sumankytas, akys paraudusios, marškinių apykaklė nuplėšta, kelnių kelyje skylė. Priešininkas buvo vėl bepuoląs, bet Heilneris stovėjo, susidėjęs rankas ant krūtinės, ir išdidžiai pareiškė:

– Aš nebesimušiu, – jeigu nori, smok.

Otas Vengeris keikdamasis pasitraukė. Heilneris atsišliejo į savo pultą, pasuko lempos dagtį, susikišo rankas į kišenes ir, rodos, ketino kažką prisiminti. Tik staiga jam iš akių pasipylė ašaros, viena po kitos, ištisas upelis. Toks elgesys buvo negirdėtas, nes, be abejonės, apsiverkti seminaristui buvo didžiausia gėda. Tačiau Heilneris net neslėpė ašarų. Jis neišėjo iš kambario, ramiai stovėjo, atgręžęs į lempą išbalusį veidą; nesišluostė ašarų ir net neišsitraukė rankų iš kišenių. Berniukai stovėjo aplinkui, smalsiai ir piktai spoksodami, kol Hartneris žengė priešais ir paklausė:

– Ei, Heilneri, argi tau nė kiek ne gėda?

Verkiantysis lėtai apsidairė, lyg būtų ką tik pabudęs iš kieto miego.

– Ar man ne gėda – jūsų? – paklausė garsiai ir paniekinamai. – Ne, branguti.

Jis nusišluostė veidą, piktai šyptelėjo, užpūtė lempą ir išėjo iš kambario.

Visą tą laiką Hansas Gybenratas liko savo vietoje, nustebęs ir išgąstingai dilbakiuodamas į Heilnerį. Po ketvirčio valandos jis išdrįso nusekti jam iš paskos. Pamatė Heilnerį tamsiame šaltame koridoriuje sėdintį lango nišoje, sustingusį ir žvelgiantį žemyn į Kryžiaus kelią. Iš užpakalio jo pečiai ir maža smaila galva atrodė savotiškai rimtai ir nevaikiškai. Berniukas nė nekrustelėjo, kai Hansas prisiartino ir sustojo prie lango, ir tik po kiek laiko, neatsisukęs, kimiu balsu paklausė:

– Kas yra?

– Čia aš, – droviai pasakė Hansas.

– Ko tau reikia?

– Nieko.

– Taip? Tuomet keliauk sau.

Hansas įsižeidė ir buvo iš tiesų benueinąs. Tada Heilneris jį sulaikė.

– Palauk, – tarė jis, nutaisęs linksmą balsą, – ne tą turėjau galvoje.

Abudu pažvelgė vienas kitam į veidą ir gal šią akimirką pirmąkart rimčiau įsižiūrėjo vienas į kitą, bandydami įsivaizduoti, kad po šiuo jaunu lygiu veidu slypi savitas žmogaus gyvenimas su savo ypatumais ir savita išskirtinė siela.

Hermanas Heilneris palengva ištiesė ranką, apkabino Hansą per pečius ir prisitraukė artyn, kol jų veidai beveik susiglaudė. Paskui Hansas, suglumęs ir išsigandęs, staiga pajuto Heilnerio lūpų prisilietimą.

Hansui širdis ko neiššoko iš krūtinės. Šitoks buvimas dviese tamsiame koridoriuje ir netikėtas bučinys buvo nuotykis, naujiena, gal net grėsė pavojum; jam toptelėjo, kaip siaubinga būtų įkliūti, nes Hansas nė neabejojo, kad kitiems berniukams pasibučiavimas pasirodytų kur kas juokingesnis ir gėdingesnis nei verksmas anksčiau. Jis nieko negalėjo pasakyti, tačiau kraujas mušė jam į galvą, ir Hansas mieliausiai būtų pabėgęs.

Suaugęs žmogus, pamatęs tą atsitikimą, gal būtų tyliai pasidžiaugęs negrabiu ir baimingu drovaus draugystės pareiškimo švelnumu ir abiem rimtais siaurais berniukų veidais, tokiais dailiais ir kupinais vilties, nušviestais iš dalies vaikiško žavesio, iš dalies jau baikštaus, gražaus jaunuoliško atkaklumo.

Po trupučiuką berniukai priprato prie bendro gyvenimo. Visi pažinojo vieni kitus, visi šiek tiek žinojo ir numanė apie vienas kitą, užsimezgė daug draugysčių. Buvo draugų, kurie dviese mokėsi hebrajų kalbos žodžių, draugų, kurie dviese piešė, vaikštinėjo ar skaitė Šilerį. Buvo gerų lotynų kalbos

mokovų ir prastų matematikų, kurie suartėjo su prastai mokančiais lotynų kalbą ir gerai matematiką, norėdami pasimėgauti bendro darbo vaisiais. Buvo ir draugysčių, pagrįstų savotišku susitarimu ir bendru turtu. Taip kumpio savininkas, kuriam visi pavydėjo, pasirinko antrąja puse daržininko iš Štamheimo sūnų, kurio dėžės dugną dengė gražūs obuoliai. Pirmąkart užvalgęs kumpio ir įsinorėjęs gerti, jis paprašė obuolio ir pasiūlė kumpio. Abu susėdo šalimais, atsargiai kalbėdamiesi išsiaiškino, kad suvalgytasis kumpis bus pakeistas kitu, o obuolių savininkas irgi iki vėlyvo pavasario galės misti tėvo atsargomis, ir taip užsimezgė tvirtas ryšys, tvėręs gerokai ilgiau negu koks nors kitas, idealesnis ir audringesnis.

Nedaug berniukų liko vienišiai, tarp jų ir Liucijus, kurio godi meilė menui tada dar vešėjo visu smarkumu.

Buvo ir nelygių porų. Pačia nelygiausia buvo laikomi Hermanas Heilneris ir Hansas Gybenratas, vėjavaikis ir rimtuolis, poetas ir garbėtroška. Tiesa, abu buvo priskiriami prie gabiųjų ir talentingųjų, bet Heilneris mėgavosi veik pašaipia genijaus šlove, tuo tarpu nuo Hanso sklido pavyzdingo berniuko šviesa. Tačiau, galima sakyti, juodviem davė ramybę, nes visi buvo užsiėmę savais draugais ir mieliau leido laiką su jais.

Tačiau dėl šių asmeninių interesų ir išgyvenimų mokslas nenukentėjo. Veikiau jis buvo didelė muzikos kūrinio dalis, ritmas, šalia kurio Liucijaus grojimas, Heilnerio eiliavimas bei visos tos draugystės, visi reikaliukai ir retos peštynės buvo tiktai menkos atsitiktinės linksmybės. Daugiausia darbo buvo su hebrajų kalba. Keista, senovinė Jehovos kalba, trapus, nudžiūvęs ir vis dėlto slėpiningai gyvas medis nesuvokiamai augo berniukų akyse, gumburiuotas ir mįslingas, traukdamas dėmesį savotiškomis susiraizgiusiomis šakomis ir stulbindamas ypatingo spalvingumo ir kvapnumo žiedais. Tarp jo šakų, drevėse arba po šaknimis gyveno kraupios ar malonios

tūkstantmetės dvasios: stebuklingi klaikūs slibinai, naivūs mieli pasakų herojai, raukšlėti rimti perkarę seniai, gražūs vaikai ir merginos romiomis akimis ar tulžingos moterys. Tai, kas Liuterio Biblijoje skambėjo labai iš tolo ir neaiškiai, dabar nuo šios šiurkščios ir tikros kalbos atgijo, prabilo ir prisikėlė senoviškai neskubriam, tačiau ryžtingam ir bauginančiam gyvenimui. Bent jau taip rodėsi Heilneriui, kuris kas dieną ir kas valandą plūdo Penkiaknygę, vis dėlto rasdamas joje gyvenimo ir sielos, iš kurių ir pats sėmėsi daugiau negu ne vienas uolus kalikas, mokąs visus žodžius ir skaitąs be klaidų.

O Naujasis Testamentas, kur viskas buvo švelniau, šviesiau ir širdingiau ir nuo kurio kalbos, nors ir ne tokios senos, prasmingos ir vaizdingos, sklido jaunatviška, energinga ir svajinga dvasia.

Ir „Odisėja", iš kurios garsingai aidinčių, smarkiai ir tolygiai plūstančių eilių tarytum balta apvali undinės ranka aukštyn lyg koks šauklys kilo numanomas paskendęs, aiškus ir laimingas gyvenimas, čia ryškių, lyg apčiuopiamų, tvirtai apvestų apybraižų, čia kaip sapnas ir miela nuojauta, tvykstelinti iš kelių žodžių ir posmų. Palyginti su ja, istorikai Ksenofontas ir Livijus atsidurdavo šešėlyje ar be spindesio, kaip silpnesni šviesuliai, kukliai pasitraukdavo į šalį.

Hansas stebėdamasis pamatė, kad jo bičiuliui visi dalykai atrodo kitaip. Heilneriui nebuvo jokio abstraktumo, nieko, ko jis nebūtų sugebėjęs įsivaizduoti ir savaip nuspalvinti. Į tą, ko neaprėpė jo vaizduotė, jis nepatenkintas numodavo ranka. Matematika jam regėjosi esąs klastingų mįslių kupinas sfinksas, kurio šaltas piktas žvilgsnis užburia aukas, ir jis kaip įmanydamas vengė šios pabaisos.

Keista buvo šių dviejų berniukų draugystė. Heilneriui – malonumas ir prabanga, patogumas ar netgi įgeidis, tačiau Hansui – iš dalies išdidžiai saugoma brangenybė, iš dalies ir didžiulė, beveik nepakeliama našta. Iki šio laiko Hansas va-

karais mažne visuomet mokydavosi. O dabar kone kasdien Hermanas, kuriam įsipykdavo kalimas atmintinai, ateidavo pas jį ir išplėšdavo iš rankų knygą, norėdamas pabendrauti. Galop Hansas, kad ir kaip mylėjo draugą, kasvakar imdavo drebėdamas laukti jo ateinant ir dvigubai uoliau ir paknopstom, kad spėtų, kibo mokytis per privalomas valandas. Ir juo nemaloniau Hansas pasijuto, kai Heilneris ir teoriškai pradėjo triuškinti jo stropumą.

– Tai juk samdinio darbas, – tokia buvo jo teorija, – mat tu triūsi be jokio malonumo ir ne laisva valia, o tik baimindamasis mokytojų ar senio. Kokia tau nauda, kad būsi pirmūnas ar antrasis? Aš esu dvidešimtas, tačiau anaiptol ne kvailesnis už jus, kalikus.

Hansas taip pat pasibaisėjo, pirmąkart pamatęs, kaip Heilneris elgiasi su savo mokykliniais vadovėliais. Sykį pamiršęs savo knygas auditorijoje ir norėdamas pasiruošti geografijai, jis pasiskolino Heilnerio atlasą. Ir pakraupo, išvydęs, kad visus lapus Heilneris buvo priterliojęs pieštuku. Vakarinė Pirėnų pusiasalio pakrantė buvo praplatinta profiliu, kurio nosis nutįsusi nuo Porto iki Lisabonos, Finisterio kyšulio apylinkes puošė raitytos garbanos, o San Vinsento kyšulys atstojo dailiai styrintį barzdos galą. Taip atrodė lapas po lapo; antrosios baltos žemėlapių pusės pripieštos karikatūrų ir prirašytos satyrinių eilių, nestigo ir rašalo dėmių. Hansas paprastai žiūrėjo į knygas kaip į šventas ar brangenybes, todėl toks elgesys jam pasirodė iš dalies šventvagiškas, iš dalies, nors ir nusikalstamas, herojiškas.

Galėjo atrodyti, kad geraširdis Gybenratas draugui tebuvo tik mielas žaisliukas, kai kada ir Hansas tai pajusdavo. Bet Heilneris prisirišo prie jo todėl, kad Hansas jam buvo reikalingas. Jam reikėjo kam nors išsipasakoti, kad kas nors jį išklausytų, juo žavėtųsi. Jam reikėjo draugo, kuris ramiai ir godžiai klausytųsi jo rėžiamų revoliucingų prakalbų apie

seminariją ir gyvenimą. Taip pat jam reikėjo draugo, kuris jį paguostų ir kuriam ant kelių galėtų pasidėti galvą, kai užplūsdavo liūdesio valandos. Kaip ir visus panašios prigimties žmones, jaunąjį poetą be jokios priežasties ištikdavo truputį koketiško liūdesio priepuoliai, gal dėl tylaus atsisveikinimo su vaikiškumu, gal dėl kol kas betikslio jėgų, nuojautų ir troškimų pertekliaus, o gal dėl nesuvokiamų niūrių artėjančio vyriškumo proveržių. Tada jis ligūstai trokšdavo užuojautos ir glamonių. Mat buvo motinos numylėtinis, ir dabar, kol nesubrendo moters meilei, nuolankusis bičiulis atstojo jam guodėją.

Dažną vakarą jis neapsakomai nelaimingas ateidavo pas Hansą, atplėšdavo nuo darbo ir pareikalaudavo sekti įkandin į koridorių. Tenai, šaltame koridoriuje ar aukštame, pustamsiame oratorijuje, juodu imdavo vaikščioti iš vieno galo į kitą ar drebėdami susėsdavo lango nišoje. Tada Heilneris pradėdavo graudžiai aimanuoti kaip įsisvajojęs, Heinės poeziją mėgstąs jaunuolėlis, paniręs į kiek vaikišką liūdesį, kurio Hansas nepajėgė dorai suvokti, tačiau kuris labai jį stebino, o kai kada net paveikdavo. Beje, tokie priepuoliai jautrųjį poetą ištikdavo apsiniaukusiu oru, ir dejonės dažniausiai graudžiausiai skambėdavo vakarais, kada vėlyvo rudens lietaus debesys aptraukdavo dangų, o mėnulis keliaudavo per skliautą, žvilgčiodamas pro debesų plyšius ar blausų ūką. Tuomet jis atsiduodavo osianiškoms nuotaikoms ir skendėdavo neaiškiam liūdesy, apipildamas niekuo dėtą Hansą atodūsiais, kalbomis ir eilėmis.

Prislėgtas ir išgąsdintas tokių kančios pasireiškimų, Hansas juo uoliau ir skubiau per tas dar likusias valandas įnikdavo į darbą, kuris jam darėsi vis sunkesnis. Jis nesistebėjo, kad sugrįžo senasis galvos skausmas; tačiau vis padažnėjo valandų, kai jis nepajėgdavo nieko daryti, jausdavosi pavargęs ir turėdavo prisiversti, kad išmoktų bent jau būtiniau-

sius dalykus, ir tai Hansui kėlė didžiulį nerimą. Tiesa, jis neaiškiai numanė, kad draugystė su šiuo keistu poetu jį sekina ir sargdina kol kas niekieno nelytėtą jo esybės dalį, tačiau kuo niūresnis ir verksmingesnis buvo anas, tuo labiau Hansas jo gailėjo, tuo meilesnis ir išdidesnis jautėsi dėl to, kad bičiuliui yra toks nepakeičiamas.

Ir dar Hansas nujautė, kad šitoks ligūstas liūdesys yra tik bergždžių ir nesveikų poreikių prasiveržimas, iš tiesų visai nebūdingas Heilneriui, kuriuo jis ištikimai ir nuoširdžiai žavėjosi. Kai draugas skaitydavo jam savo eiles, gražbyliaudavo apie savo poetinius idealus ar aistringai ir plačiai mostaguodamas deklamuodavo monologus iš Šilerio ir Šekspyro dramų, Hansui atrodydavo, jog jis, pasitelkęs stebuklingą sugebėjimą, kurio trūksta jam pačiam, pakyla į dausas, skrajoja laisvai kaip Dievas, sklidinas liepsningos aistros, ir kaip Homero dievų pasiuntinys nutolsta nuo jo ir į jį panašių sparnuotais batais. Ligi šiol Hansas beveik nepažinojo poetų pasaulio ir nemanė, kad jis ypatingas, dabar pirmąkart nesipriešindamas jis leidosi apgaulingai užliūliuojamas sklandžių žodžių , vizijų ir meilikaujančių rimų, ir jo pagarba šiam naujai atskleistam pasauliui ir žavėjimasis bičiuliu susiliejo į daiktą.

Tuo tarpu stojo audringos tamsios lapkričio dienos, kada be lempos galėjai mokytis tiktai keletą valandų, ir juodos naktys, kada vėtra per niūrias aukštybes ginė didžiulius besikamuoliuojančių debesų kalnus ir aimanuodama bei bambėdama grumdėsi aplink senus tvirtus vienuolyno statinius. Visi medžiai jau numetė lapus; tik galingi gumbuotašakiai ąžuolai, kiekvieno medžių priaugusio kraštovaizdžio karaliai, nuvytusiais lapais šlamėjo garsiau ir niauriau negu visi kiti medžiai. Heilneris buvo galutinai įkritęs į neviltį ir, užuot sėdėjęs pas Hansą, neseniai pamėgo vienas nuošaliame kambaryje džyrinti smuiką ar kabinėtis prie draugų.

Vieną vakarą, nuėjęs į tą kambarį, Heilneris rado prie natų pulto bemuzikuojantį stropųjį Liucijų. Supykęs išėjo ir vėl grįžo po pusvalandžio. Anas vis dar tebesikamavo.

– Baik galų gale, – paliepė jam Heilneris. – Yra ir kitų, norinčių pasimokyti griežimo. O tavo skvirbinimas ir šiaip tikra žmonijos rykštė.

Liucijus nenorėjo liautis, Heilneris ėmė jį plūsti, o kai tas kuo ramiausiai vėl pradėjo skvirbinti, taip spyrė į pultą, kad natos pasklido po kambarį, o pultas trenkė griežėjui į veidą.

– Aš pasakysiu ponui eforui, – ryžtingai pareiškė tas.

– Gerai, – niršiai suriko Heilneris, – tai aš jam irgi pasakysiu, jog gratis išspyriau tave kaip šunį. – Ir Heilneris jau buvo besigriebiąs veiksmų.

Liucijus šoko bėgti ir pirmasis pasiekė duris. Jo persekiotojas pasileido vytis, tad abudu įnirtingai ir triukšmingai leidosi bėgti per sales ir koridorius, laiptus ir holus iki pat tolimiausio vienuolyno fligelio, kur, gaubiami ramaus taurumo, buvo eforo kambariai. Heilneris pasivijo bėglį prie pat eforo kabineto durų, o kai tas jau pasibeldė ir atidarė duris, tai paskutinę akimirką dar gavo į užpakalį žadėtąjį spyrį ir, nė nebeįstengęs uždaryti durų, kaip bomba įskriejo į valdovo šventovę.

Nieko panašaus seminarijoje nebuvo nutikę. Kitą rytą eforas pasakė puikią kalbą apie išsigimusį jaunimą, Liucijus išklausė ją pagarbiai susimąstęs ir pritardamas, o Heilneriui buvo skirta griežta karcerio bausmė.

– Jau keleri metai, – griausmingu balsu pareiškė jam eforas, – čia nepasitaikė tokio nusižengimo. Ir aš pasirūpinsiu, kad net po dešimties metų jūs tai prisimintumėt. O visiems kitiems Heilneris tebūna gąsdinantis pavyzdys.

Seminaristai bailiai šnairavo į Heilnerį, kuris stovėjo išbalęs ir ryžtingas, nesukdamas akių šalin nuo eforo žvilgsnio. Patyliukais dauguma juo žavėjosi, tačiau kai galop kal-

ba buvo baigta ir visi triukšmingai paplūdo po koridorius, jis liko vienas, berniukai šalinosi jo kaip raupsuotojo. Dabar jį palaikyti galėjo tik drąsieji.

Nepalaikė Heilnerio ir Hansas Gybenratas. Jis nujautė, jog tokia buvo jo pareiga, ir kentė, kad yra bailys. Nelaimingas, sklidinas gėdos, jis įsispraudė į lango nišą, nedrįsdamas pakelti akių. Jį traukė pas draugą, ir būtų daug davęs, jei būtų galėjęs nusėlinti pas jį paslapčiom. Tačiau nubaustasis griežta karcerio bausme vienuolyne ilgoką laiką būna tarytum pažymėtas gėdos įdagu. Visi žino, kad dabar jis ypač stebimas, kad pavojinga ir smerktina su juo bendrauti. Už tą labdarą, kurią valstybė teikia savo auklėtiniams, jie turi būti griežtai ir drausmingai auklėjami, tai buvo paminėta net ir per iškilmingą seminaristų sveikinimo kalbą. Tai žinojo ir Hansas. Taigi jis pralaimėjo grumtynes tarp pareigos draugui ir garbėtroškos. Jo idealas buvo veržtis pirmyn, įspūdingai laikyti egzaminus ir atlikti anaiptol ne romantišką ir pavojingą vaidmenį. Todėl jis baimingai prisiglaudė savo kamputyje. Jis dar galėjo išlįsti ir parodyti drąsos, tačiau sulig kiekviena akimirka tai darėsi vis sunkiau, ir, nė neapsižiūrėjęs, Hansas tapo išdaviku.

Tai pastebėjo ir Heilneris. Temperamentingasis berniukas pajuto, kad visi jo vengia kaip maro, ir suvokė kodėl, tačiau Hansu pasikliovė. Palyginti su skausmu ir įniršiu, kuriuos dabar jautė, ankstesnė jo kančia atrodė juokinga ir tuščia. Akimirką Heilneris stabtelėjo šalia Gybenrato. Buvo išbalęs, išdidus ir tyliai pasakė:

– Tu niekšingas bailys, Gybenratai, – nešdinkis po paraliais!

Ir nuėjo šalin, tylutėliai švilpaudamas, susigrūdęs rankas į kelnių kišenes.

Gerai, kad jaunuolius patraukė kitokios mintys ir darbai. Vos praslinkus kelioms dienoms po to įvykio, užgriuvo pūga, o paskui įsiviešpatavo šaltas giedras žiemos oras, buvo

galima svaidytis sniego gniūžtėmis ar čiuožinėti, ir visi staiga pastebėjo ir ėmė kalbėti, kad nebetoli Kalėdos ir atostogos. Niekas beveik nebekreipė dėmesio į Heilnerį. O tas vaikščiojo tylus ir ryžtingas, iškėlęs galvą ir nutaisęs išdidų veidą, su niekuo nesikalbėdamas, dažnai rašydamas eiles į mokyklinį sąsiuvinį, ant kurio juodo vaškytinio viršelio buvo išvedžiotas pavadinimas „Vienuolio giesmės".

Ant ąžuolų, alksnių, bukų ir gluosnių karojo trapūs, vaizdingo pavidalo šerkšno ir sušalusio sniego dariniai. Ant tvenkinių, spiginant šalčiui, braškėjo skaidrus ledas. Kryžiaus kelio kiemas atrodė tarytum tylus marmurinis sodas. Smagus šventiškas jaudulys užliejo kambarius, o lūkestingas Kalėdų džiaugsmas net abiem nepriekaištingiems ir santūriems profesoriams suteikė šiek tiek švelnumo ir linksmo susijaudinimo atspalvio. Nebuvo nė vieno mokytojo ar mokinio, kuris būtų likęs abejingas Kalėdoms, netgi Heilneris atrodė nebe toks įtūžęs ir apgailėtinas. O Liucijus jau svarstė, kokias knygas ir batus vežtis per atostogas. Namiškių laiškuose buvo prirašyta puikių prasmingų žodžių: klausimų apie didžiausius norus, pasakojimų apie pyragų kepimą, užuominų apie laukiančias staigmenas ir džiaugsmingą pasimatymą.

Prieš išvažiuodami atostogų seminaristai, o ypač „Heladės" kambario gyventojai, patyrė dar vieną smagų nutikimą. Buvo nutarta pakviesti mokytojus šventiniam Kalėdų vakarui, kurį ketinta surengti „Heladėje" – didžiausiam kambary. Berniukai ruošėsi pasakyti šventinę kalbą, padeklamuoti du eilėraščius, pagroti fleita solo ir smuikais duetą. Tačiau programai žūtbūt reikėjo ir humoristinio numerio. Visi tarėsi, svarstė, sugalvodavo ir atmesdavo pasiūlymus, niekaip negalėdami apsispręsti. Ir tada Karlas Hamelis leptelėjo, kad iš tiesų neįmanoma sugalvoti nieko smagiau, kaip Emilio Liucijaus griežimas smuiku. Tai visus sužavėjo. Prašymais, pažadais ir grasinimais nelaimingasis muzikantas bu-

vo priverstas nusileisti. Taigi vakaro programoje, išsiuntinėtoje mokytojams kartu su mandagiu kvietimu, kaip ypatingas numeris, buvo parašyta: „Tyli naktis, Giesmė smuikui, atlieka Emilis Liucijus, kamerinis virtuozas". Pastarąjį titulą jis pelnė už stropų džyravimą nuošaliausiose vienuolyno patalpose.

Į vakarą susirinko eforas, profesoriai, antrakursiai seminaristai, muzikos mokytojas ir vyresnysis famulas. Muzikos mokytojui suprakaitavo kakta, kai pasirodė Liucijus, apsirengęs skolintu juodu Hartnerio fraku, susišukavęs, dailiai išlygintais drabužiais, kukliai ir meiliai šypsantis. Vien nusilenkimu jis tarytum paragino linksmybei. Giesmę „Tyli naktis" jo pirštai pavertė į graudžią dejonę, aimanuojančią klaikią kančios raudą; pradėjo antrąkart, nutraukė ir sudarkė melodiją, mušdamas taktą koja ir plūkdamasis lyg miško kirtėjas šaltu žiemos oru.

Ponas eforas linksmai linktelėjo muzikos mokytojui, kuris buvo visas perbalęs iš pasipiktinimo.

Pradėjęs giesmę trečiąkart ir vėl suklydęs, Liucijus nuleido smuiką, pasisuko į klausytojus ir atsiprašė:

– Nieko nebus. Tačiau aš juk mokausi tik nuo praėjusio rudens.

– Gerai, Liucijau, – sušuko eforas, – dėkojam jums už pastangas. Taip mokykitės ir toliau. *Per aspera ad astra!*

Gruodžio 24-ąją jau nuo trečios ryto valandos atgijo ir ėmė šurmuliuoti visi miegamieji. Ant langų žydėjo ledinės gėlės storais dailiais vainiklapiais, vanduo praustuvuose buvo užšalęs, o po vienuolyno kiemą siautė žvarbus spiginantis vėjas, tačiau nė vienam tai nerūpėjo. Valgykloje garavo dideli kavos ąsočiai, ir netrukus tamsūs būreliai, apsitūloję paltais ir skaromis, per baltą, vos švytintį lauką ir nebylų mišką patraukė tolimu keliu geležinkelio stoties link. Seminaristai šnekėjosi, pokštavo ir kvatojosi, kiekvienas kupinas

slaptų troškimų, džiaugsmų ir vilčių. Jie žinojo, kad visoje šalyje, miestuose, kaimuose ir nuošaliose viensėdijose, šiltuose, šventiškai padabintuose kambariuose jų laukia tėvai, broliai ir seserys. Daugumai tai buvo pirmosios Kalėdos, kurių švęsti jie grįžo iš toli, ir dauguma žinojo, kad bus sutikti su meile ir pasididžiavimu.

Geležinkelio stotelėje apsnigtų miškų vidury, varstomi šalčio, visi laukė traukinio, ir dar niekuomet jie nebuvo tokie draugiški, sugyvenami ir linksmi. Tiktai Heilneris buvo atsiskyręs ir tylus, o kai atvažiavo traukinys, palaukė, kol draugai sulips, ir vienas nuėjo į kitą vagoną. Perlipdamas kitoje stotyje, Hansas jį vėl išvydo, tačiau probėgšmais užplūdusi gėda ir atgaila netrukus užleido vietą susijaudinimui ir džiaugsmui, kad važiuoja namo.

Namie Hansas rado išsišiepusį ir patenkintą tėvą, laukė gausiai dovanomis apkrautas stalas. Tačiau tikros šventės Gybenratų namuose nebuvo. Nebuvo giesmių ir šventiško džiaugsmo, nebuvo motinos ir kalėdinės eglutės. Ponas Gybenratas nemokėjo švęsti. Tačiau jis didžiavosi savo vaikiu ir šįkart nepašykštėjo pinigų dovanoms. O Hansas ir nebuvo pratęs prie kitokio elgesio, jam nieko netrūko.

Visiems jis pasirodė sublogęs, pernelyg liesas ir išbalęs, todėl jo klausė, ar vienuolyne taip menkai maitina. Jis nuoširdžiai tai paneigė ir patikino, kad jam sekąsi neblogai, tik dažnai skaudą galvą. Pastorius jį paguodė, kad būdamas jaunas, pats irgi kentėjęs galvos skausmus, taigi viskas buvo gerai. Upė buvo užšalusi, per šventes ant ledo pilna čiuožėjų. Kone visą dieną Hansas praleido lauke, apsirengęs nauja eilute, su žalia seminaristo kepure, toli už nugaros palikęs buvusius bendramokslius ir iškeliavęs į tauresnį pasaulį, kurio jam visi taip pavydėjo.

KETVIRTAS SKYRIUS

Paprastai kiekviena seminaristų laida per ketverius mokymosi metus netenka vieno ar keleto berniukų. Kai kada kuris nors miršta ir su giesmėmis palaidojamas arba – draugų palydimas – nuvežamas laidoti į gimtinę. Kai kada kuris nors išsivaduoja iš seminarijos per jėgą ar pašalinamas už ypatingas nuodėmes. Būna ir taip, tačiau labai retai ir tik vyresnėje klasėje, kad koks nors sutrikęs berniukas iš savo jaunystės vargų randa trumpą ir neaiškią išeitį nusišaudamas ar įšokdamas vandenin.

Ir Hanso Gybenrato laida turėjo netekti kelių draugų, ir, kad ir koks keistas tai buvo atsitiktinumas, visi jie gyveno „Heladės“ kambaryje.

Tarp jų buvo ir kuklus šviesiaplaukis vyrutis Hindingeris, pravardžiuojamas Indusu, siuvėjo sūnus iš katalikiškosios Algojaus dalies. Jis buvo ramus pilietis ir tik mirdamas patraukė į save dėmesį, bet irgi ne per didžiausią. Kaip taupiojo kamerinės muzikos virtuozo Liucijaus pulto kaimynas, jis draugiškai ir santūriai bendravo su juo, kiek daugiau negu su kitais, šiaip draugų neturėjo. Tik tada, kai jis žuvo, „Heladės“ kambario gyventojai pasigedo šio malonaus, nereiklaus, gero kaimyno ir atramos taško dažnai neramiam kambario gyvenime.

Vieną sausio dieną Hindingeris prisidėjo prie čiuožėjų, išsirengusių prie Arklių tvenkinio. Pačiūžų jis neturėjo, ketino tiktai pasižiūrėti. Tačiau netrukus jam pasidarė šalta, todėl ėmė klampoti aplinkui tvenkinį, kad apšiltų. Paskui

pasileido bėgti, atsidūrė kiek tolėliau už lauko prie kito ežerėlio, kuris dėl šiltesnio vandens ir didesnių šaltinių buvo menkai užšalęs. Berniukas per meldus užlipo ant ledo. Ir ten įlūžo beveik prie pat kranto, nors buvo toks mažas ir lengvas, ėmė kapanotis, valandėlę dar šūkavo, o paskui, niekieno nepastebėtas, nugrimzdo į tamsią vėsumą. Kad jo nėra, apsižiūrėta tik antrą valandą, per pirmąją pamoką po pietų.

– Kur Hindingeris? – sušuko mokytojas.

Niekas neatsakė.

– Paieškokit „Heladėje"!

Tačiau ten berniuko nebuvo nė pėdsako.

– Matyt, jis pavėluos, taigi pradėsim be jo. Septyniasdešimt ketvirtas puslapis, septinta eilutė. Tačiau prašyčiau jūsų, kad šitai niekuomet nepasikartotų. Turit būti drausmingi!

Kai išmušė tris ir Hindingeris vis dar nepasirodė, mokytojas išsigando ir pranešė eforui.

Pastarasis išsyk atskubėjo į klasę pats, surengė smulkią apklausą ir tuoj pat pasiuntė dešimt seminaristų, lydimų famulo ir mokytojo, ieškoti pražuvėlio. Likusiems buvo padiktuotas pratimas raštu.

Ketvirtą valandą mokytojas nepasibeldęs įėjo į klasę ir pašnibždomis informavo eforą.

– Tylos! – pareikalavo eforas, ir seminaristai sustingo suoluose, įbedę į eforą smalsius žvilgsnius.

– Regis, – pasakė tas tyliai, – jūsų draugas Hindingeris nuskendo ežerėlyje. Turėsit padėti jo ieškoti. Jus nuves ponas profesorius Mėjeris, neprieštaraudami klausykit kiekvieno jo žodžio ir nieko nedarykit savarankiškai.

Išsigandę ir šnibždėdamiesi visi iškeliavo, profesorius – priekyje. Prie šios skubančios vilkstinės prisidėjo keletas miestelio vyrų su virvėmis, lystėmis ir kartimis. Šaltis spigino, o saulė jau kabojo prie pat miškų krašto.

Kai galop buvo rastas sustingęs berniuko kūnelis ir paguldytas ant neštuvų tarp apsnigtų nendrių, visiškai sutemo. Seminaristai kaip išgąsdinti paukščiai bailiai susispietė aplinkui, stebeilijo lavoną ir trynėsi pamėlynavusius sužvarbusius pirštus. Tik tada, kai paskendęs jų draugas buvo nuneštas į priekį, o jie tylomis nusekė įkandin per sniego laukus, sutrikusias jų sielas staiga persmelkė šiurpas, ir jie lyg stirnos priešą pajuto žiaurią mirtį. Tam varganam, sužvarbusiam būrely šalia buvusio bičiulio Heilnerio atsitiktinai žingsniavo Hansas Gybenratas. Abudu pastebėjo esą greta tą pačią akimirką, kai suklupo nelygiam lauke. Gal jį sugraudino mirties artumas ir valandėlę įtikino, jog bet koks pasipūtimas niekingas, – šiaip ar taip, kai nejučiom iš taip arti išvydo perbalusį draugo veidą, Hansą pervėrė neapsakomas didžiulis skausmas, ir staiga susijaudinęs jis griebė Heilnerį už rankos. Heilneris nepatenkintas ją ištraukė, įsižeidęs nusuko akis, iškart perėjo kitur, išnykdamas pačiam vilkstinės gale.

Tuomet pavyzdingajam Hansui širdį užplūdo liūdesys ir gėda ir, klupinėdamas tolyn per sušalusį lauką, jis niekaip nepajėgė suvaldyti pamėlynavusiais nuo speigo skruostais viena paskui kitą riedančių ašarų. Jis suvokė, kad yra nuodėmių ir nusižengimų, kurių nevalia pamiršti ir atitaisyti jokia atgaila, ir jam regėjosi, kad priekyje ant pakylėtų neštuvų guli ne mažasis siuvėjo sūnus, o jo bičiulis Heilneris, nusinešąs skausmą ir pyktį dėl jo neištikimybės toli į aną pasaulį, kur vertinama ne pagal pažymius, egzaminus ir sėkmę, o vien tik pagal švarią ar suteptą sąžinę.

Tuo tarpu eisena pasiekė vieškelį, o greitai – ir vienuolyną, kur mirusį Hindingerį, kuris gyvas būtų sprukęs šalin vien nuo minties, kad jam teikiama tokia garbė, pasitiko visi mokytojai su eforu priešakyje. Į negyvą mokinį mokytojai žiūri visiškai kitaip negu į gyvą, tada bent akimirksnį jie patiki vertingumu ir nesugrąžinamumu kiekvieno gyve-

nimo ir kiekvienos jaunystės, kuriems paprastai taip dažnai lengvabūdiškai nusikalsta.

Taip pat vakare ir visą kitą dieną nematomo mirusiojo buvimas veikė kaip burtai, švelnino, slopino ir gedulo skraiste dengė visus darbus ir kalbas, taigi per šį trumpą laiką rietenos, pyktis, triukšmas ir juokas išnyko tarytum undinės, kurios akimirkoms dingsta nuo vandens paviršiaus ir tyso lyg negyvos be jokio judesėlio. Jei dviese šnekučiavosi apie skenduolį, tai vadino jį vardu, nes Induso pravardė atrodė nederama. O tylusis Indusas, paprastai niekieno nepastebimas ir nešaukiamas tūnąs būryje, dabar savo vardu ir myriu užėmė visą didelį vienuolyną.

Rytojaus dieną atvažiavo tėvas Hindingeris, kelias valandas vienas praleido kambarėlyje, kur gulėjo jo berniukas, paskui eforas pakvietė jį arbatos, o nakvojo jis netoliese „Elnio“ viešbutyje.

Paskui įvyko laidotuvės. Karstas stovėjo koridoriuje, o šalia jo – siuvėjas iš Algojaus, viską stebėdamas. Jis ir atrodė kaip tikras siuvėjas, siaubingai liesas ir kaulėtas, su žalsvo atspalvio juodu durtiniu, siauromis plonomis kelnėmis ir pasenusiu cilindru rankoje. Liesas jo veidelis regėjos susirūpinęs, liūdnas ir apsiblausęs lyg žvakutės liepsnelė vėjyje, o pats siuvėjas nuolat drovėjosi eforo ir ponų profesorių, žvelgdamas į juos su didžia pagarba.

Paskutinę akimirką, prieš nešėjams pakeliant karstą, liūdnasis žmogelis dar sykį žengė prie jo ir sumišęs, švelniai ir nedrąsiai palietė dangtį. O paskui bejėgiškai sustingo rydamas ašaras vidur didelės tylios patalpos lyg nudžiūvęs medelis žiemą, toks vienišas, nelaimingas ir apleistas, kad buvo graudu žiūrėti. Pastorius paėmė jį už parankės ir pasiliko šalia, tuomet siuvėjas užsimaukšlino savo keistai lenktais kraštais cilindrą ir pirmas nuskubėjo paskui karstą žemyn laiptais, per vienuolyno kiemą, senus vartus ir baltą žemę ne-

aukštos šventoriaus sienos link. Kai prie kapo duobės giedojo choralą, dauguma seminaristų, diriguojančio muzikos mokytojo nepasitenkinimui, žiūrėjo ne į jo taktą rodančią ranką, o į vienišą menką mažojo siuvėjo figūrėlę, kuri liūdna ir sušalusi styrojo sniege ir, panarinusi galvą, klausėsi dvasininko, eforo ir seminaristo pirmūno kalbų, nevalingai linkčiojo galvą giedantiems berniukams, kartkartėmis kaire ranka paieškodama durtinio kišenėje nosinės, bet taip jos ir neišsiimdama.

– Norom nenorom vaizdavausi, kaip būtų, jeigu vietoj jo va taip būtų stovėjęs mano tėtis, – paskui pasakė Otas Hartneris. Ir jam pritarė visi:

– Taip, visiškai tą patį galvojau ir aš.

Vėliau eforas ir Hindingerio tėvas atėjo pas berniukus į „Heladės“ kambarį.

– Ar kuris nors iš jūsų draugavot su mirusiuoju artimiau? – paklausė eforas. Iš pradžių nė vienas neprisipažino, ir Induso tėvas bailiai ir graudžiai pasižiūrėjo į jaunus veidus. Tačiau paskui į priekį žengė Liucijus, ir Hindingeris paėmė jo ranką, valandžiukę palaikė suspaudęs, bet kadangi nežinojo ką sakyti, netrukus vėl išėjo, nuolankiai palinksėjęs galvą. Po to siuvėjas išvažiavo, visą ilgą dieną turėjo keliauti per šviesią žiemišką šalį, kol pargrįžo namo ir galėjo papasakoti pačiai, kokioje vietelėje dabar ilsisi jų Karlas.

Vienuolyne greitai išsisklaidė laidotuvių nuotaika. Mokytojai vėl barėsi, seminaristai vėl trankė duris ir beveik nebegalvojo apie mirusį helėną. Kai kurie nuo ilgo stovėjimo prie ano liūdnojo ežerėlio peršalo ir gulėjo ligonių kambaryje arba vaikščiojo apsirišę gerkles ir apsiavę veltinėmis šlepetėmis. Hansui Gybenratui nenukentėjo nei gerklė, nei kojos, tačiau nuo tos nelaimingos dienos jis tarytum surimtėjo ir paseno. Kažkuo jis pasikeitė, iš berniuko tapo jaunuoliu, jo siela tarsi

persikraustė į kitą kraštą, kur baimingai ir nedrąsiai lakiojo aplinkui, vis dar nerasdama vietos atilsiui. Tačiau nei mirties baimė, nei gerojo Induso gailesys čia buvo niekuo dėti, tik jis staiga suvokė nusikaltęs Heilneriui.

Pastarasis kartu su kitais dviem gulėjo ligonių kambaryje, gurkšnodamas karštą arbatą ir turėdamas laiko sutvarkyti Hindingerio mirties sukeltiems įspūdžiams, kad vėliau panaudotų juos savo poetinei kūrybai. Tačiau, regis, tai jam nelabai rūpėjo, greičiau jis atrodė tikrai sergąs ir beveik nepersimetė su savo likimo draugais nė žodžiu. Jo jautrią, nuolat trokštančią bendrauti sielą sužeidė ir įskaudino karcerio bausmės primesta vienatvė. Mokytojai griežtai jį sekė kaip viskuo nepatenkintą maištininką, mokiniai jo vengė, famulas bendravo su juo geraširdiškai šaipydamasis, o jo bičiuliai Šekspyras, Šileris ir Lenau rodė jam kitonišką, platesnį ir nuostabesnį pasaulį negu tas, kuris jį slėgė ir žemino. „Vienuolio giesmės“, iš pradžių sklidinos atsiskyrėliškos ir graudžios nuotaikos, pamažėle pavirto į kandžių, priešiškų vienuolynui, mokytojams ir bendramoksliams eilių rinkinį. Vienatvė teikė jam niūraus kankinio pasimėgavimo, jis jautėsi nesuprastas ir tuo džiaugėsi, o kadangi parašė tokias beatodairiškai nepagarbias vienuoliškas eiles, laikė save tarsi mažuoju Juvenaliu.

Kai po laidotuvių praėjo aštuonios dienos, abu berniukai pasveiko ir ligonių kambaryje tegulėjo tik vienas Heilneris, jį aplankė Hansas. Jis droviai pasisveikino, atsinešė prie lovos kėdę, atsisėdo ir paėmė už rankos ligonį, kuris apmaudžiai nusisuko į sieną ir rodėsi visiškai nesukalbamas. Tačiau Hansas nepasidavė. Suspaudęs pasičiuptąją ranką, privertė buvusį draugą pasižiūrėti į jį. Šis piktai perkreipė lūpas.

– Ko tau reikia?

Hansas nepaleido jo rankos.

– Turi mane išklausyti, – pasakė. – Tada pasielgiau kaip bailys ir išdaviau tave. Tačiau tu žinai, koks aš: buvau pasi-

ryžęs pavyzdingai mokytis seminarijoje, o jeigu pavyktų – tapti pirmūnu. Tu vadinai mane kaliku, žinoma, teisingai; tačiau tokį aš įsivaizdavau idealą, nieko geriau nežinojau.

Heilneris buvo užsimerkęs, ir Hansas tylutėliai kalbėjo toliau:

– Matai, aš labai atsiprašau. Nežinau, ar dar norėsi būti mano draugu, tačiau privalai man dovanoti.

Heilneris tylėjo, vis dar užsimerkęs. Visas gerumas ir linksmumas jo sieloje veržėsi prie draugo, tačiau jis jau buvo pripratęs prie surūgėlio ir vienišiaus vaidmens ir kol kas bent nuo veido negalėjo nusiimti kaukės. Tačiau Hansas nenusileido.

– Privalai, Heilneri! Verčiau būsiu paskutinis mokinys negu ilgiau tavęs šalinsiuos. Jeigu norėsi, vėl draugausim ir kitiems parodysim, kad mums jų nereikia.

Tada Heilneris atsakė į jo rankos paspaudimą ir atsimerkė.

Po keleto dienų ir jis paliko lovą ir ligonių kambarį, o vienuolyne niekas nekreipė jokio dėmesio į atgimusią bičiulystę. Tačiau abiem berniukams dabar slinko nuostabios savaitės, be jokių įsidėmėtinų įspūdžių, tačiau kupinos keistai palaimingo bendrumo ir nebylaus, slapto sutarimo. Kaip anksčiau nebebuvo. Po ištisas savaites trukusio išsiskyrimo abu pasikeitė. Hansas pasidarė švelnesnis, nuoširdesnis, svajingesnis; Heilneris įgijo jėgos ir vyriškumo, ir abiem pastaruoju metu taip trūko vienam kito, kad atgautoji draugystė rodėsi didelis išgyvenimas ir brangi dovana.

Šie abu anksti subrendę berniukai nežinodami, bet baimingai nujausdami mėgavosi savo draugyste tarytum švelniu pirmosios meilės slėpiningumu. Ir dar jų ryšys turėjo rūstaus bręstančio vyriškumo žavesio, ir lygiai toks pat rūstus buvo jų atkaklus priešinimasis visiems moksladraugiams, kurie nemėgo Heilnerio ir nesuprato Hanso ir kurių draugystės tada tebuvo tik nekalti vaikiški žaidimai.

Juo nuoširdžiau Hansas prisirišo prie bičiulio ir juo laimingesnis jautėsi, juo svetimesnė jam darėsi seminarija. Nepatirta laimė kaitino kraują kaip jaunas vynas ir užėmė visas jo mintis, taigi Livijus, kaip ir Homeras, neteko svarbumo ir žavesio. Tačiau mokytojai su baime žiūrėjo, kaip ligi šiol buvęs pavyzdingas seminaristas Gybenratas virsta prieštaringa būtybe, visiškai pasidavusia blogai įtartinojo Heilnerio įtakai. Mokytojai nieko taip nebijo, kaip keistų reiškinių, kuriuos pamato, stebėdami anksti subrendusių ir šiaip pavojingame prasidedančios jaunystės amžiuje berniukų būdą. Heilneris jau seniai gąsdino juos savotišku genialumu – tarp genijaus ir mokytojų nuo senų laikų žioji gili praraja, o jeigu koks nors panašus mokinys ima lankyti mokyklą, mokytojus iš anksto pagauna tikras siaubas. Genijai jiems – tie blogi mokiniai, kurie visiškai jų negerbia, sulaukę keturiolikos, pradeda rūkyti, penkiolikos metų įsimyli, šešiolikos – pamėgsta lankyti smukles, kurie skaito uždraustas knygas, rašo įžūlius rašinius, kada ne kada pašaipiai stebeilija mokytoją, o žurnale pažymimi kaip maištininkai ir kandidatai į karcerį. Savo klasėje mokytojas mieliau nori turėti keletą asilų negu vieną genijų ir iš tikrųjų yra teisus, nes jo pareiga juk ne ugdyti išskirtines sielas, o išmokyti lotynų kalbos, matematikos ir išauklėti padorius piliečius. Ir neįmanoma ištirti, su pykčiu ir gėda prisimenant savo jaunystę, kuris daugiau nukenčia ir sunkiau gyvena, mokytojas ar mokinys, kuris jųdviejų didesnis tironas, žiauresnis kankintojas ir kuris kurio sielą sužaloja ar sugadina gyvenimą. Tačiau tai ne mūsų rūpestis, galim guostis tuo, kad tikriems genijams žaizdos beveik visuomet užgyja ir jie tampa žmonėmis, kurie, mokyklos pykčiui, atlieka savo gerus darbus ir kuriuos vėliau, kai jie jau mirę ir apgaubti malonios nuotolio aureolės, jų mokytojai kitoms kartoms nurodo kaip šaunius mokinius ir taurius pavyzdžius. Taigi tas kovos tarp įstatymo ir proto spektaklis kartojamas mokykla

po mokyklos, o mes vis stebim, kaip valstybė ir mokykla uždususios stengiasi kasmet pasirodančius kelis skvarbesnio proto ir vertesnius dėmesio mokinius palaužti iš pašaknių. Tai jų mokytojai labiausiai neapkenčia, juos dažniausiai baudžia, tai jie pabėga ar būna išvejami, jie, kurie paskui gausina mūsų tautos lobyną. Tačiau kai kurie – ir kas žino, kiek jų? – sunyksta, graužiami tylaus užsispyrimo, ir pražūva.

Pagal gerą seną pagrindinį seminarijos įstatymą ir į abu jaunus keistuolius, kai tik buvo nujausta šis tas negera, imta žiūrėti ne dvigubai meiliau, o dvigubai griežčiau. Tiktai eforas, kuris didžiavosi Hansu kaip stropiausiai besimokančiu hebrajų kalbos, negrabiai pabandė jį išgelbėti. Liepė pakviesti Hansą į savo kabinetą, dailų senovinio abato buto kambarį erkeryje, kur, anot padavimo, iš netolimo Knitlingeno kilęs daktaras Faustas mėgaudavosi ne viena elfingerio taure. Eforas nebuvo lėkštas žmogus, jam nestigo įžvalgumo ir praktinės nuovokos, ir jis su savotišku palankumu žiūrėjo į savo auklėtinius, kuriuos meiliai tujino. Didžiausia jo yda buvo nepaprasta garbėtroška, kuri nuo katedros nuvesdavo į pagyrūnišką gražbyliavimą ir neleisdavo pakęsti bent menkiausios abejonės jo valdžia ir autoritetu. Jis neištverdavo jokios pastabos, neprisipažindavo jokios klaidos. Tad silpnabūdžiai ar netgi nesąžiningi seminaristai puikiai su juo sutarė, tačiau kaip tik stipriesiems ir doriesiems buvo sunku, nes eforą erzino netgi ir užuomina į prieštaravimą. Jis virtuoziškai atliko tėviško bičiulio, žvelgiančio drąsinančiomis akimis ir kalbančio švelniu balsu, vaidmenį, kurio dabar ir ėmėsi.

– Sėskit, Gybenratai, – tarė jis draugiškai, stipriai paspaudęs ranką nedrąsiai įslinkusiam berniukui. – Norėčiau trupučiuką su jumis šnektelėti. Bet gal galėčiau kreiptis „tu“?

– Prašom, pone efore.

– Mielas Gybenratai, tikriausiai tu ir pats pajutai, kad pastaruoju metu tavo pažymiai šiek tiek pablogėjo, na, bent

jau suprastėjo hebrajų kalbos žinios. Ligi šiol tu ją mokėjai geriausiai, todėl man gaila, kad staiga pastebėjau atsipalaidavimą. Gal hebrajų kalba nebeteikia tau tikro džiaugsmo?

– O ne, pone efore.

– Gerai pagalvok! Taip būna. O gal tu itin susidomėjai kokiu nors kitu dalyku?

– Ne, pone efore.

– Tikrai ne? Taip, tuomet turim paieškoti kitokių priežasčių. Gal padėtum man išsiaiškinti?

– Aš nežinau... visada ruošiu pamokas...

– Žinoma, mielasis, žinoma. Tačiau *differendum est inter et inter.* Aišku, ruoši pamokas, tai juk tavo pareiga. Tačiau anksčiau tu dirbai daugiau. Gal buvai stropesnis, šiaip ar taip, daugiau domėjaisi. Aš tik svarstau, kodėl taip staiga sumažėjo tavo stropumas. Juk tu nesergi?

– Ne.

– Ar tau skauda galvą? Neatrodai labai sveikas.

– Taip, kartais man skauda galvą.

– Ar tau pernelyg sunku kasdien šitiek mokytis?

– O ne, visiškai ne.

– O gal tu per daug skaitai? Atvirai prisipažink!

– Ne, pone efore, aš beveik nieko neskaitau.

– Tuomet aš kaip ir nieko nesuprantu, mielas jaunasis bičiuli. Kažkas čia negerai. Ar pažadėsi man iš peties kibti į mokslus?

Hansas įdėjo delną į atkištą dešinę ranką galingojo vyro, žvelgiančio į jį su rimtu švelnumu.

– Va taip gerai, taip ir reikia, mano mielas. Tiktai neištižk, antraip žlugsi.

Jis paspaudė Hansui ranką, ir tas atsidusęs nuėjo prie durų. Tada eforas jį dar pasišaukė:

– Štai dar kas, Gybenratai. Tu daug bendrauji su Heilneriu, tiesa?

– Taip, gana daug.
– Manau, daugiau negu su kitais. Ar aš klystu?
– O ne. Jis mano draugas.
– Kaip tai atsitiko? Juk iš tiesų judu labai skirtingi.
– Nežinau, tiktai jis yra mano draugas.
– Žinai, tavo draugas man nelabai patinka. Jis nepatenkinta nerami siela; gal jis ir gabus, bet iš to nieko doro, ir jis nerodo tau gero pavyzdžio. Man būtų malonu, jeigu laikytumeis nuo jo toliau. Na, ką pasakysi?
– Negaliu, pone efore.
– Negali? O kodėl?
– Jis yra mano draugas. Negaliu paprasčiausiai jo mesti.
– Mm. Bet juk galėtum labiau šlietis prie kitų? Tu esi vienintelis, taip pasidavęs blogai šito Heilnerio įtakai, ir mes jau regim pasekmes. Kas tave prie jo šitaip traukia?
– Pats nežinau. Tačiau mums gera drauge, ir būčiau bailys, jeigu jį palikčiau.
– Taip taip. Ką gi, neverčiu tavęs. Tačiau tikiuosi, kad pamažiukais nuo jo nutolsi. Man tai būtų malonu. Labai malonu.
Paskutiniai žodžiai nebeturėjo nė lašo ankstesnio švelnumo. Dabar Hansas galėjo eiti.
Ir jis vėl kaip paklaikęs kibo į mokslus. Tačiau tai nebebuvo ankstesnis smagus žengimas pirmyn, o veikiau vargingas bėgimas šalia, kad pernelyg neatsiliktų. Ir Hansas žinojo, kad iš dalies dėl to kalta draugystė, tačiau ji jam atrodė ne žalinga ir kliudanti, o lobis, atsveriąs visa tai, ko neteko – tauresnis šiltesnis gyvenimas, nė iš tolo nesulyginamas su buvusiu blaiviu pareigingumu. Jis gyveno kaip jaunas įsimylėjėlis: jautėsi galįs atlikti didžius žygdarbius, tačiau ne kasdieninį nuobodų ir smulkmenišką darbą. Taigi graudžiai dūsaudamas Hansas vis įsikinkydavo į jungą. Jis nesugebėjo pamėgdžioti Heilnerio, kuris plaukė paviršiuje, greitai ir kone per jėgą pasisku-

bindamas įsiminti būtiniausius dalykus. Kadangi draugui beveik kas vakarą skirdavo visą laisvalaikį, Hansas prisiversdavo rytais atsikelti valanda anksčiau ir rungdavosi su hebrajų kalbos gramatika kaip su priešu. Po teisybei, jį džiugino tiktai Homeras ir istorijos pamokos. Apgraibomis Hansas artėjo prie Homero pasaulio suvokimo, o istoriniai veikėjai pamažiukais liovėsi jam buvę vardais ir skaičiais ir žvelgė į jį iš arti žėrinčiomis akimis, kiekvienas turėjo veidą su judriomis raudonomis lūpomis ir rankas – vienas – raudonas, storas, šiurkščias, kitas – nejudančias, vėsias, akmenines, o trečias – plonas, karštas, su persišviečiančiomis gyslelėmis.

Ir tada, kai skaitydavo Evangelijas graikiškai, Hansą retkarčiais nustebindavo, netgi priblokšdavo veikėjų aiškumas ir artumas. Kaip ir tą kartą, kai skaitė šeštąjį Evangelijos pagal Morkų skyrių, kai Jėzus su apaštalais išlipa iš laivo ir: εὐθὺς ἐπιγνόντες αὐτὸν περιέδραμον, „jie pažino Jėzų, paskelbė visai apylinkei". Hansas tarytum išvydo žmogaus sūnų išlipantį iš laivo ir iškart jį pažino, ne iš figūros ar veido, bet iš didžiulės žvilgančios jo mylinčių akių gelmės ir iš lėto plonos gražios įrudusios rankos, kuri regėjos sukurta ir apgyventa kilnios ir vis dėlto tokios stiprios sielos, mosto ar veikiau malonaus kvietimo prisiartinti. Akimirką išniro ir banguojančio vandens pakraštys bei sunkaus barko pirmagalis, o paskui visas vaizdas išskido kaip žiemą iš burnos iškvėptas oras. Jam vis nutikdavo kas nors panašaus, ir iš knygų energingai išsiverždavo koks nors veikėjas ar net istorijos nuotrupa, trokšdami atgyti ir atspindėti savo žvilgsnius gyvos būtybės akimis. Hansas su tuo susitaikė, tiktai stebėjosi ir jautė, jog nuolat matydamas tuos paskubom suvokiamus nykstančius reiškinius, jis keistai ir iš esmės pasikeitė pats, tarytum žvelgia per juodą žemę kaip per stiklą ar regi į jį žiūrinčias Dievo akis. Tokios žavingos akimirkos ateidavo netikėtai, ir nebūdavo gaila, kad jos dingdavo lyg maldininkai ir malonūs sve-

čiai, kuriuos nedrąsu kalbinti ar versti pasilikti, nes juos gaubia kažkoks ypatingumas ir dieviškumas.

Hansas šiuos savo išgyvenimus slėpė, neprasitardamas net ir Heilneriui. O pastarajam ankstesnis liūdesys perėjo į nerimą, virto aštriu protu, kuris išsiliedavo vienuolyno, mokytojų, bendramokslių, oro, žmogaus gyvenimo ir Dievo buvimo kritika, kai kada sukeldavo jam troškimą ginčytis ar staiga krėsti kvailus pokštus. Tačiau kadangi jis jau buvo atskirtas ir supriešintas su visais kitais, tai, apimtas neprotingo išdidumo, bandė šį supriešinimą paaštrinti ir paversti nesutaikomais priešiškais santykiais, į kuriuos, nenorėdamas jam kliudyti, įsipainiojo ir Gybenratas, taigi abu bičiuliai dabar buvo atskirti nuo daugumos kaip į akis krintanti, nepalankiai stebima sala. Pamažėle Hansui tai ėmė vis mažiau ir mažiau rūpėti. Jeigu tik nebūtų buvę eforo, kuris jį neaiškiai gąsdino. Su buvusiu numylėtiniu eforas dabar elgėsi abejingai ir pabrėžtinai nekreipdamas dėmesio. Ir kaip tik hebrajų kalbos, eforo dėstomo dalyko, Hansas pamažėle nebeteko jokio noro mokytis.

Koks pasigėrėjimas matyti, kaip jau po kelių mėnesių keturiasdešimt seminaristų, be vieno kito tylenio, pasikeitė kūnu ir siela. Daugelis šaute šovė aukštyn, itin pakenkdami stambumui, o rankos ir kojos graudžiai kyšojo iš nepaūgėjusių drabužių. Veidai turėjo visų nykstančio vaikiškumo ir lėtai pradedančio puikuotis vyriškumo atspalvių, o lygiai kaktai tų, kurių kūnas dar negavo augimo kampuotumo, Mozės knygų studijos bent laikinai suteikė vyriško rimtumo. Putnių žandų buvo galima rasti tik su žiburiu.

Pasikeitė ir Hansas. Ūgiu ir liesumu jis prilygo Heilneriui, o atrodė netgi už jį vyresnis. Anksčiau vos įžiūrimos kaktos apybraižos išsišovė, o akys įkrito, veidas gavo nesveikos spalvos, sąnariai ir pečiai buvo kaulėti ir atsikišę.

Juo labiau jis pats buvo nepatenkintas savo mokslo rezultatais seminarijoje, juo atkakliau, veikiamas Heilnerio,

šalinosi draugų. Kadangi nebegalėjo žvelgti į juos iš aukšto kaip pavyzdingas mokinys ir būsimasis pirmūnas, didžiuoklystė jam itin netiko. O kad kiti tą jam pasakė ir kad pats skausmingai juto, jiems neatleido. Keliskart susiriejo su nepriekaištinguoju Hartneriu ir įžūlėliu Otu Vengeriu. Kai pastarasis vieną dieną vėl ėmė šaipytis ir užgaulioti, Hansas nebeištvėrė ir paleido į darbą kumščius. Juodu rimtai susimušė. Vengeris buvo bailys, tačiau silpnesnį priešininką lengva sudoroti, todėl jis smūgiavo be jokios atodairos. Heilnerio nebuvo, kiti muštynes stebėjo kaip pramogą, trokšdami Hansui pamokos. Hansas gavo kaip reikiant, iš nosies jam bėgo kraujas, skaudėjo visus šonus. Jis nemiegojo kiaurą naktį, kamuojamas gėdos, skausmo ir pykčio. Bičiuliui šį nutikimą nutylėjo, tačiau dabar griežtai atsiskyrė nuo visų ir su kambario draugais beveik nebepersimesdavo nė žodžiu.

Pavasariop dėl lietingų popiečių, lietingų sekmadienių ir ilgų sutemų seminaristų gyvenimą ėmė įvairinti naujos sąjungos ir judėjimai. „Akropolio“ kambarys, kuriame gyveno geras pianistas ir du fleitininkai, ėmė reguliariai rengti po du muzikos vakarus, „Germanijos“ kambaryje susikūrė dramos būrelis, o keletas jaunų pietistų subūrė Biblijos skaitovus, kurie kasvakar paskaitydavo po skyrių su natomis iš Kalvo Biblijos.

Heilneris pasiprašė į „Germanijos“ dramos būrelį, bet jo nepriėmė. Jis apsiputojo iš įniršio. Taigi atsikeršydamas nuėjo pas Biblijos skaitovus. Ir tenai jo nereikėjo, tačiau jis braute įsibrovė ir drąsiomis kalbomis bei eretiškomis užuominomis sukiršino ir supykdė dievobaimingai besišnekučiuojančią nedidelę kuklią broliją. Netrukus ši pramoga Heilneriui nusibodo, tačiau dar ilgai jo kalbos turėjo ironišką biblijinį atspalvį. Tačiau šįkart niekas jo beveik nepaisė, nes visus seminaristus buvo pagavusi veiklumo ir kūrybingumo dvasia.

Kalbos tik ir sukosi apie vieną gabų ir sąmojingą „Spartos“ kambario įnamį. Be asmeninės šlovės, jam terūpėjo tik trupučiuką pagyvinti kambario draugų gyvenimą ir krečiant visokius išradingus pokštus dažniau pailsėti nuo vienodo mokymosi. Jis buvo pravardžiuojamas Danstenu ir sugebėjo originaliai sukelti sensaciją ir šitaip pelnyti tam tikrą šlovę. Vieną rytą atėję iš miegamųjų seminaristai prie prausyklos durų rado priklijuotą popierių, kur pavadinęs „Šešiomis epigramomis iš Spartos“ jis buvo diptichų forma sąmojingai pasišaipęs iš kai kurių pasirinktų moksladraugių, aprašęs jų kvailiojimą, išdaigas ir draugystes. Kliuvo taip pat ir Gybenratui su Heilneriu. Šitoj nedidelėj valstybėj kilo neapsakomas šurmulys, visi grūdosi prie prausyklos kaip prie teatro durų, būrys seminaristų dūzgė, stumdėsi ir šiušeno lyg bičių spiečius, kurio motinėlė rengiasi skirsti.

Kitą rytą visos durys buvo apkarstytos epigramomis ir ksenijomis su atsakymais, pritarimais bei naujais išpuoliais, tačiau šio skandalo įkvėpėjas anaiptol nebuvo toks kvailas, kad pats vėl prisidėtų. Jis pasiekė savo tikslą – įpylė žibalo į ugnį – ir dabar patenkintas trynėsi rankas. Kone visi seminaristai kelias dienas dalyvavo šiose ksenijų varžybose, visi vaikščiojo susimąstę, kurdami dvieilius, ir gal tiktai vienas Liucijus, kaip paprastai niekuo nesirūpindamas, dirbo savo darbą. Galop į tai atkreipė dėmesį vienas mokytojas ir uždraudė toliau tęsti šį įdomų žaidimą.

Gudrusis Danstenas ramiai nesiilsėjo ant laurų, o per tą laiką rengėsi smogti didžiausią smūgį. Jis išleido pirmąjį laikraščio numerį, mažo formato, juodraštiniame popieriuje ir padaugintą, kuriam medžiagą rinko jau kelios savaitės. Tai buvo, galima sakyti, humoristinio pobūdžio laikraštėlis, „Akstinuočiaus“ pavadinimu. Geriausias pirmojo numerio straipsnis buvo smagus Jozuės knygos leidėjo ir Maulbrono seminaristo pokalbis.

Pasisekimas buvo stulbinantis, ir Danstenas, nutaisęs labai užsiėmusio redaktoriaus ir leidėjo veidą ir mėgdžiodamas jų elgesį, vienuolyne mėgavosi maždaug tokia pat abejotina šlove kaip kitados garsusis Aretinas Venecijos respublikoje.

Visi be galo stebėjosi, kad prie redagavimo karštai prisidėjo Hermanas Heilneris ir kartu su Danstenu ėmėsi aštrios satyriškos cenzūros, kuriai jam netrūko nei sąmojaus, nei proto. Šis laikraštėlis nedavė ramybės visai seminarijai kone ištisą mėnesį.

Gybenratas netrukdė savo bičiuliui, pats jis nei troško, nei sugebėjo dalyvauti. Iš pradžių jis net beveik nepastebėjo, kad Heilneris dažną vakarą praleidžia „Spartoje", nes neseniai jam buvo parūpę visai kiti dalykai. Kiauras dienas jis tingiai slankiojo, aplinkui nieko nematydamas, mokėsi iš lėto ir nenoromis, o sykį per pamoką, kai buvo nagrinėjamas Livijus, jam nutiko keistas dalykas.

Profesorius paliepė Hansui versti. Berniukas liko sėdėti.

– Ką tai reiškia? Kodėl nesistojat? – piktai sušuko profesorius.

Hansas net nekrustelėjo. Sėdėjo suole tiesus, kiek panarinęs galvą ir prisimerkęs. Šūktelėjimas pažadino jį iš svajonių, tačiau profesoriaus balsą jis girdėjo tarytum iš didelio nuotolio. Taip pat jis pajuto stiprų suolo kaimyno kumštelėjimą. Tačiau tai jam nerūpėjo. Hansą supo kitokie žmonės, lytėjo kitokios rankos, į jį bylojo kitokie balsai, artimi, tylūs, žemi balsai, ne žodžiais, o kaip neaiškus, švelnus šaltinio čiurlenimas. Ir į jį žvelgė daugelis akių – svetimų, suprantančių, didelių, blizgančių akių. Gal romėnų minios, apie kurią ką tik skaitė Livijaus knygoje, o gal nepažįstamų žmonių, kuriuos jis sapnavo ar kada nors buvo matęs paveiksluose.

– Gybenratai! – suriko profesorius. – Ar jūs miegat?

Seminaristas palengva išplėtė akis, nustebęs įsmeigė jas į profesorių ir papurtė galvą.

– Jūs miegojot! Ir ar galit man pasakyti, kokį sakinį skaitom? Na?

Hansas pirštu bedė į knygą, jis gerai žinojo, koks sakinys verčiamas.

– Tai gal dabar norėtumėt ir atsistoti? – pašaipiai paklausė profesorius. Hansas atsistojo.

– Kuo jūs užsiimat? Pasižiūrėkit į mane!

Berniukas pasižiūrėjo į profesorių. Tačiau pastarajam nepatiko tas žvilgsnis, nes jis nustebęs pakraipė galvą.

– Jums negera, Gybenratai?

– Ne, pone profesoriau.

– Sėskitės ir po pamokos užeikit į mano kambarį.

Hansas atsisėdo ir užsikvempė ant knygos. Jis buvo kuo budriausias ir viską suprato, tačiau jo vidinis žvilgsnis kartu stebėjo daugelį nepažįstamų būtybių, kurios lėtai slinko tolyn, vis dar įsmeigusios į jį blizgančias akis, kol galop tolumoje jas uždengė migla. Ir kartu vis labiau priartėjo profesoriaus, sakinį verčiančio seminaristo balsai bei visi klasės šnaresiai, kol galop viskas vėl pasidarė tikroviška kaip paprastai. Tebestovėjo suolai, katedra ir lenta, ant sienos kabojo didelis medinis skriestuvas ir kampainis, aplinkui sėdėjo visi draugai, daugelis jų smalsiai ir įžūliai dilbakiavo į jį. Hansas labai išsigando.

– Po pamokos užeikit į mano kambarį, – išgirdo jis žodžius. O Viešpatie, kas gi čia atsitiko?

Pasibaigus pamokai, profesorius mostu pasikvietė Hansą ir nusivedė pro spoksančius moksladraugius.

– Na, tai sakykit, kas jums iš tiesų nutiko? Jūs nemiegojot?

– Ne.

– Tad kodėl neatsistojot, kai pašaukiau?

– Nežinau.

– O gal neišgirdot? Jūs prastai girdit?

– Ne. Aš jus girdėjau.

– Ir vis tiek neatsistojot? O paskui žiūrėjot tokiu keistu žvilgsniu. Apie ką jūs galvojot?

– Apie nieką. Jau norėjau stotis.

– Tai kodėl neatsistojot? Vis dėlto jums buvo negera?

– Rodos, ne. Nežinau, kas man buvo.

– Jums skaudėjo galvą?

– Ne.

– Gerai. Galit eiti.

Prieš pietus Hansą vėl pašaukė ir nuvedė į miegamąjį. Ten jo laukė eforas ir apskrities gydytojas. Hansą apžiūrėjo ir paklausinėjo, tačiau nieko nepaaiškėjo. Gydytojas geraširdiškai nusijuokė, manydamas, kad čia nėra nieko rimta.

– Vis tie menki nervų sutrikimai, pone efore, – nusikikeno jis. – Laikina nusilpimo būsena – savotiškas lengvas alpulys. Būtina, kad jaunuolis kasdien vaikščiotų gryname ore. O nuo galvos skausmo išrašysiu jam lašų.

Dabar Hansas kasdien po pietų turėdavo valandą pasivaikščioti. Jam tai patiko. Blogiau buvo tik tai, kad eforas griežtai uždraudė per tuos pasivaikščiojimus Heilneriui jį lydėti. Pastarasis tūžo ir keikėsi, tačiau turėjo klausyti. Taigi Hansas vaikščiojo vienas ir savaip tuo džiaugėsi. Prasidėjo pavasaris. Apvalias, dailiai nuožulnias kalvas lyg šviesi sekli vilnis apgobė besikalanti žaluma, medžiai nusimetė žieminius apdarus – rudą, aštrių apybraižų šakų raizgalyną, – ir jauna lapija įsiliejo į kraštovaizdžio spalvas lyg be galo plūstantis gyvos žalumos srautas.

Anksčiau, kai dar mokėsi pradžios mokykloje, Hansas kitaip negu dabar žiūrėjo į pavasarį, labiau susidomėjęs, smalsaudamas ir dažniau į atskirus reiškinius. Stebėjo parskrendančius paukščius, vieną rūšį po kitos, medžių žydėjimo seką, o paskui, stojus gegužės mėnesiui, imdavo meškerioti. Dabar jis nebesistengė atskirti paukščių ar pažinti krūmokšnių pagal pumpurus. Jis matė tik bendrą vaizdą, visur sušvin-

tančias spalvas, kvėpė jaunos lapijos aromatą, jautė švelnesnį ir gyvastingesnį orą ir stebėdamasis žingsniavo laukais. Hansas greitai pavargdavo, nuolat troško atsigulti ir pamiegoti ir beveik visą laiką regėjo įvairiausius dalykus, tarytum iš tiesų jį supančius. Pats nežinojo, kokie tai dalykai, ir apie juos negalvojo. Tai buvo skaidrios, mielos, keistos svajos, lankančios jį kaip paveikslai ar kaip nematytų medžių alėjos. Vien paveikslai, skirti žiūrėti, tačiau žiūrėti į juos buvo nepaprastai įdomu. Tarytum persikeldavai į kitas vietoves ir pas kitokius žmones. Lyg keliaudavai po nepažįstamą šalį, ėjai minkšta, malonia kojoms žeme, kvėpuodamas nepažįstamu oru, sklidinu lengvumo ir švelnus, išsvajoto aromato. Kai kada šiuos vaizdus pakeisdavo jausmas, neaiškus, šiltas ir jaudinantis, lyg lengva ranka slystų kūnu, švelniai lytėdama.

Skaitydamas ir mokydamasis Hansas iš paskutiniųjų stengdavosi susikaupti. Visa tai, kas nebuvo jam įdomu, kaip šešėliai išslysdavo iš rankų, o jeigu norėdavo per pamoką prisiminti hebrajų kalbos žodžius, turėdavo juos mokytis per paskutinį pusvalandį. Dažnai užplūsdavo reginiai, kai skaitydamas jis staiga išvysdavo visa tai, kas aprašyta, gyva ir judant, kur kas gyviau ir tikroviškiau nei jo gyvenama aplinka. Ir kai nusiminęs Hansas stebėjo, kad jo atmintis silpsta ir kone kasdien darosi vis vangesnė ir nepatikimesnė, kartais senesni prisiminimai iškildavo jam prieš akis su gąsdinančiu aiškumu, kuris jį stulbino ir baugino. Per patį pamokos ar skaitymo vidurį jis staiga prisimindavo tėvą ar senąją Aną, ar kokį nors mokytoją ir moksladraugį, jie išdygdavo priešais lyg gyvi, valandėlę patraukdami visą jo dėmesį. Jis taip pat vis išgyvendavo viešnagę Štutgarte, egzamino laikymą, atostogų nutikimus arba tarytum matydavo save sėdintį su meškere prie upės, kvėpuodavo saulės įšildyto vandens garais, kartu tardamasis, lyg šitas įsivaizduojamas laikas būtų buvęs seniai seniai praeityje.

Vieną šiltoką, drėgną, tamsų vakarą Hansas su Heilneriu vaikščiojo po koridorių ir pasakojo apie namus, tėtį, meškeriojimą ir mokyklą. Bičiulis buvo neįtikėtinai tylus; leido Hansui kalbėti, kada ne kada linksėdavo galva ar nedidele liniuote, su kuria žaisdavo ištisas dienas, keliskart mąsliai smogdavo į orą. Palengva nutilo ir Hansas; stojo naktis, ir juodu susėdo ant palangės.

– Klausyk, Hansai? – staiga prašneko Heilneris dvejojančiu, susijaudinusiu balsu.

– Kas yra?

– Ak, nieko.

– Ne, sakyk pagaliau!

– Aš tik pamaniau, – kai tu visko pripasakojai...

– Na, tai kas yra?

– Sakyk, Hansai, ar nesi rimtai sukęsis apie mergaitę?

Įsiviešpatavo tyla. Juodu niekuomet nebuvo taip kalbėję. Hansas baiminosi pokalbio, tačiau ši paslaptinga sritis viliojo jį kaip nuostabus sodas. Pasijuto visas išraudęs, pirštai ėmė drebėti.

– Sykį pabandžiau, – atsakė jis pašnibždom. – Bet tada dar buvau toks neišmanėlis.

Ir vėl stojo tyla.

– ... O tu, Heilneri?

Heilneris atsiduso.

– Ak, liaukis!.. Žinai, nereikia apie tai net kalbėti, neverta.

– Verta verta.

– Aš turiu mylimąją.

– Tu? Tikrai?

– Namie. Kaimynystėje. Šią žiemą aš ją pabučiavau.

– Pabučiavai?..

– Taip... Žinai, buvo tamsu. Vakare, čiuožykloje, ji man leido nuauti pačiūžas. Ir tada aš ją pabučiavau.

– Ar ji nieko nesakė?

– Sakyti tai nesakė. Ji tiktai pabėgo.

– O kas buvo paskui?

– Kas buvo paskui! Ogi nieko.

Jis vėl atsiduso, o Hansas žiūrėjo į draugą kaip į herojų, sugrįžusį iš užgintų sodų.

Nuaidėjo varpas, metas gultis. Kai buvo užgesintas žiburys ir viskas nurimo, Hansas ilgiau negu valandą pragulėjo lovoje, mąstydamas apie Heilnerio bučinį mylimajai.

Rytojaus dieną jis norėjo paklausinėti daugiau, bet gėdijosi, o draugas, Hanso neklausiamas, bijojo pats prabilti šia tema.

Mokytis Hansui nesisekė vis labiau. Mokytojai ėmė piktai vaipytis ir keistai į jį žvilgčioti, eforas niūrojo ir tūžo, ir netgi bendramoksliai seniai pastebėjo, kad Gybenratas apsileido ir nebetaiko į pirmūnus. Tiktai Heilneris nieko nepastebėjo, nes jam seminarija nė kiek nerūpėjo, o Hansas pats matė, kad viskas keičiasi, tačiau liko abejingas.

Tuo tarpu Heilneriui įkyrėjo laikraščio redagavimas ir jis vėl sugrįžo pas bičiulį. Nepaisydamas draudimo, kai kada lydėdavo Hansą per kasdieninius pasivaikščiojimus, gulėdavo su juo saulėje ir svajodavo, balsiai skaitydavo eilėraščius ar laidydavo sąmojus apie eforą. Hansas kasdien tikėjosi, kad bičiulis ims pasakoti savo meilės nuotykį, tačiau juo toliau, juo sunkiau galėjo prisiversti ir paklausti. Bendramoksliai, kaip ir anksčiau, jų šalinosi, nes Heilneris anaiptol nepelnė niekieno pasitikėjimo savo piktomis patyčiomis „Akstinuočiaus“ laikraštėlyje.

O laikraštėlis tuo metu ir šiaip liovėsi ėjęs; jis atgyveno, nes jo tikslas buvo pagyvinti tas nuobodžias savaites tarp žiemos ir pavasario. Dabar prasidėjęs gražus metų laikas siūlė pakankamai pramogų: augalų rinkimą, pasivaikščiojimus ir žaidimus lauke. Kasdien per pietus gimnastai, imtynininkai, bėgikai ir žaidžiantys su kamuoliu pripildydavo vienuolyno kiemą riksmo ir gyvybės.

Prie viso to prisidėjo nauja didelė sensacija, kurią sukėlė ir kurios pagrindiniu veikėju vėl tapo visiems žinomas pažaidos akmuo Hermanas Heilneris.

Eforas sužinojo, kad Heilneris pasityčiojo iš jo draudimo ir kone kasdien lydėjo per pasivaikščiojimus Gybenratą. Šįkart jis davė Hansui ramybę ir į kabinetą pasikvietė pagrindinį nusidėjėlį, seną savo priešą. Pabandė jį tujinti, bet Heilneris tai iškart uždraudė. Tada prikišo Heilneriui neklusnumą. Tas pareiškė, kad jis esąs Gybenrato bičiulis ir niekas neturįs teisės užginti jiems draugystę. Įsiliepsnojo piktas ginčas, po kurio Heilneris buvo pasodintas kelioms valandoms į karcerį ir jam griežtai uždrausta artimiausiu metu vaikščioti su Gybenratu.

Taigi kitą dieną Hansas vėl vienas patraukė į savo oficialų pasivaikščiojimą. Grįžo antrą valandą ir su kitais nuėjo į klasę. Prasidėjus pamokai, paaiškėjo, kad nėra Heilnerio. Viskas buvo taip pat kaip tada, kai dingo Indusas, tik šįsyk niekas nebegalvojo apie vėlavimą. Trečią valandą visa laida ir trys mokytojai išsirengė ieškoti pražuvėlio. Visi pasklido į šalis, lakstė po miškus ir šūkavo, o kai kas, netgi du mokytojai, manė, jog labai galimas daiktas, kad jis ką nors sau pasidarė.

Penktą valandą buvo pranešta visoms apskrities policijos nuovadoms, o vakare – pasiųstas skubus laiškas Heilnerio tėvui. Vėlai vakare dar nebuvo rasta nė pėdsako, ir iki pat vidurnakčio visuose miegamuosiuose berniukai šnibždėjosi kuždėjosi. Dauguma seminaristų tikėjo spėjimu, kad Heilneris nusiskandino. Kiti manė, kad jis paprasčiausiai išvažiavo namo. Tačiau buvo nustatyta, jog bėglys negalėjo turėti pinigų.

Į Hansą visi žiūrėjo kaip į sąmokslininką. Tačiau taip nebuvo, veikiausiai iš visų jis labiausiai bijojo ir jaudinosi, o naktį miegamajame, kai girdėjo kitus klausinėjant, spėliojant, tauškiant niekus ir pokštaujant, visas nulindo po antklode ir pragulėjo ištisas klaikias valandas sielvartaudamas

ir bijodamas dėl draugo. Nuojauta, kad Heilneris nesugrįš, užplūdo jo iš baimės virpančią širdį ir visą esybę pripildė išgąstingo skausmo, kol nusikamavęs ir susijaudinęs Hansas užmigo.

Tuo pačiu metu Heilneris gulėjo už kelių mylių krūmuose. Jam buvo šalta, miegas neėmė, tačiau sklidinas laisvės pajautimo jis alsavo visa krūtine ir rąžėsi, lyg ištrūkęs iš ankšto narvo. Jis pabėgo per pietus, Knitlingene nusipirko duonos ir, pro dar pavasariškai plikas šakas žvelgdamas į nakties juodumą, žvaigždes ir skriejančius debesis, kada ne kada atsikąsdavo kąsnį. Jam buvo nesvarbu, kur galų gale nusibels; dabar bent buvo pabėgęs iš nekenčiamo vienuolyno ir parodęs eforui, kad jo valia stipresnė negu visi įsakymai ir draudimai.

Jo veltui ieškojo visą kitą dieną. Antrąją naktį Heilneris praleido netoli nuo kaimo, lauke tarp šiaudų ryšulių; rytą vėl nusigavo į mišką ir tik vakarop, norėdamas apsilankyti kaime, pakliuvo į rankas medžiotojui. Tas sutiko jį draugiškai šaipydamasis ir nuvedė į rotušę, kur Heilneris pokštais ir gražbylyste įkrito į širdį seniūnui, ie jis pasikvietė berniuką nakvynės ir prieš miegą sočiai pamaitino kumpiu ir kiaušiniais. O kitą dieną Heilnerį išsivežė tuo tarpu jau atskubėjęs tėvas.

Kai pabėgėlis buvo parvežtas, visas vienuolynas didžiai susijaudino. Tačiau Heilneris ėjo iškelta galva, rodos, nė kiek neapgailestaudamas dėl savo kelionės, būdingos tik genijams. Buvo pareikalauta, kad jis atsiprašytų, bet Heilneris atsisakė ir prieš slaptą mokytojų teismą stojo anaiptol ne nedrąsiai ar pagarbiai. Norėta jį palikti seminarijoje, tačiau šitokio elgesio jau buvo per daug. Jis buvo gėdingai išvytas ir vakare išvažiavo su tėvu, kad niekuomet nebegrįžtų. Su bičiuliu Gybenratu galėjo atsisveikinti tik rankos paspaudimu.

Graži ir įkvėpta buvo ilga kalba, kurią ponas eforas pasakė apie šį ypatingą nepaklusnumo ir išsigimimo atvejį. Kur kas ramesnis, dalykiškesnis ir kuklesnis buvo jo pranešimas vyresnybei Štutgarte. Seminaristams uždrausta susirašinėti su išvykusiu pabaisa, ir Hansas Gybenratas iš to draudimo, žinoma, tik nusišaipė. Savaičių savaites visi tik ir kalbėjo apie Heilnerį ir jo pabėgimą. Nuotolis ir slenkąs laikas pakeitė bendrą nuomonę, ir ne vienas į bėglį, kurio kitados taip baimingai šalinosi, vėliau ėmė žvelgti kaip į nuskriejusį erelį.

„Heladės" kambaryje dabar stovėjo jau du tušti pultai, ir jo gyventojai antrąjį pražuvėlį pamiršo ne taip greitai kaip pirmąjį. Tiktai eforui būtų buvę maloniau, kad antrasis irgi būtų tylus ir sutvarkytas. Tačiau Heilneris niekaip netrikdė vienuolyno ramybės. Jo bičiulis laukė ir laukė, tačiau laiškas taip ir neatėjo. Heilneris išvažiavo ir lyg skradžiai žemę prasmego, jis ir jo pabėgimas pamažėle virto istorija, o galop – sakme. Vėliau, po daugybės įvairiausių genijaus pokštų ir klystkelių, temperamentingąjį berniuką sudrausmino gyvenimo kančios, ir jis tapo jeigu ne herojum, tai tikru vyru.

Hansą prislėgė įtarimas, kad jis žinojęs apie Heilnerio pabėgimą, ir mokytojai galutinai nusigręžė nuo jo. Kai per pamoką Hansas nesugebėjo atsakyti į kelis klausimus, vienas mokytojas netgi pasakė: „Tai kodėl jūs neišėjot su savo gražiuoju draugu Heilneriu?"

Eforas jo nebešaukė ir tik šnairavo su niekinančios užuojautos kupinu veidu kaip fariziejus į muitininką. Gybenrato buvo galima nebeskaičiuoti, jis priklausė prie raupsuotųjų.

PENKTAS SKYRIUS

Kaip žiurkėnas gyvena iš susikauptų maisto atsargų, taip ir Hansas dar kiek laiko naudojosi anksčiau įgytomis mokslo žiniomis. O paskui prasidėjo nuolatinė kankynė, pertraukiama trumpų ir bejėgiškų mokslo antpuolių, kurių beviltiškumas juokino net patį Hansą. Tad jis apskritai liovėsi kamavęsis be jokios naudos, užmetė Homerą, kaip ir Penkiaknygę, o algebrą – kaip Ksenofontą ir abejingai stebėjo, kaip pamažiukais mokytojų akyse blanksta geras jo vardas: nuo gero iki apygerio, nuo apygerio – iki vidutinio, ir pagaliau – nebeliko nieko. Jeigu jam neskaudėdavo galvos, o tas skausmas dabar vėl tapo įprastiniu, tai jis galvodavo apie Hermaną Heilnerį, sapnuodavo lengvus sapnus atviromis akimis ir ištisas valandas prakiurksodavo beveik nieko nemąstydamas. Į vis dažnesnius mokytojų priekaištus jis atsakydavo geraširdiška nuolankia šypsena. Repetitorius Vydrichas, malonus jaunas mokytojas, vienintelis draugiškai ir užjaučiamai elgėsi su išklydusiu iš kelio berniuku, ir tik jam vienam ši bejėgiška šypsena kėlė gailestį. Kiti mokytojai Hansu piktinosi, niekino jį ir baudė, nebekviesdami atsakinėti ar kada ne kada mėgindavo ironiškomis pastabomis pažadinti atbukusią jo savimeilę.

– Jeigu dabar jums ne metas miegoti, tai gal malonėtumėt perskaityti šį sakinį?

Taurus pasipiktinimas pagavo ir eforą. Tas tuščiagarbis vyras įsivaizdavo, kad jo žvilgsnis turi nepaprastos jėgos, ir nebesusivaldė, kai į grėsmingai išverstų jo akių žvilgsnį Gy-

benratas vis atsakydavo savo nusižeminusia ir nuolankia šypsena, kuri pamažėle įsiutino eforą:

– Nesišypsokit kaip koks paskutinis asilas, jums verčiau derėtų verkti kruvinom ašarom.

Kur kas labiau Hansą paveikė laiškas, kuriame tėvas baisėdamasis maldavo jį pasitaisyti. Eforas buvo parašęs Gybenrato tėvui, ir tas neapsakomai išsigando. Jo laiškas Hansui buvo ištisas rinkinys įkvepiančių ir sklidinų dorovinio pasipiktinimo posakių, kokius tik tas šaunus žmogus žinojo, tačiau turėjo nevalingo verksmingo graudulio, kuris skaudino sūnų.

Šiems pareigingiems ir sąžiningiems jaunimo vadovams, nuo eforo iki tėčio Gybenrato, profesorių ir mokytojų, atrodė, kad Hansas yra tikra kliūtis jų troškimams, užsispyręs ir tingus daiktas, kurį būtina varu grąžinti į tiesų kelią. Nė vienas iš jų, gal tik anas minkštaširdis repetitorius, nematė, kad ši bejėgiška šypsena siauram vaiko veidelyje byloja apie kenčiančią ir skęstančią sielą, kuri grimzdama dar baimingai ir beviltiškai dairosi aplinkui. Ir nė vienas nepagalvojo, kad mokykla ir žiaurus tėvo bei kai kurių mokytojų pasipūtimas privedė šią trapią būtybę prie duobės krašto. Kodėl per pačius pavojingiausius ir jautriausius vaikystės metus jis turėjo mokytis kasdien iki vidurnakčio? Kodėl iš jo atėmė triušius, tyčia nutolino nuo bendramokslių, uždraudė meškerioti ir vaikštinėti ir įskiepijo jam skurdžios ir sekinančios garbėtroškos tuščią bevertį idealą? Kodėl netgi po egzamino neleido pelnytai paatostogauti? Dabar nuvarytas žirgelis tysojo ant kelio niekam nebereikalingas.

Prasidedant vasarai gydytojas vėl pareiškė, kad berniukas serga nerviniu išsekimu, kurio pagrindinė priežastis augimas. Tegu Hansas per atostogas gerai pailsi, sočiai valgo, daug laksto po mišką, taigi jo sveikata pasitaisys.

Deja, atostogų Hansas nesulaukė. Dar buvo likusios trys savaitės, kai profesorius per pamoką po pietų smarkiai jį

išbarė. Profesoriui dar tebesibarant, Hansas susmuko suole, ėmė visas drebėti iš baimės, ir jį ištiko ilgai trukęs verksmo priepuolis, kuris sutrukdė pamoką. Paskui Hansas turėjo pusę dienos pragulėti lovoje.

Kitą dieną, per geometrijos pamoką, jį pakvietė prie lentos nubraižyti figūros ir įrodyti teoremos. Hansas žengė prie lentos, bet jam apsvaigo galva; kreida ir liniuote beprasmiškai pavedžiojo lentoje, viską išmetė iš rankų, o kai lenkėsi paimti, suklupo ant grindų ir nebeįstengė atsistoti.

Apskrities gydytojas iš rimtųjų supyko, kad jo ligonis krečia tokius pokštus. Jis kalbėjo apdairiai, pasiūlė iškart paleisti Hansą atostogų ir kreiptis į nervų ligų gydytoją.

– Šitas dar susirgs chorėja, – sušnibždėjo jis eforui, kuris linktelėjo galvą ir suprato, jog dera nepatenkintą ir piktą veidą pakeisti į tėvišką ir apgailestaujantį, tai jam lengvai pavyko ir labai tiko.

Jie abu su gydytoju parašė Hanso tėvui po laišką, įkišo juos berniukui į kišenę ir išsiuntė jį namo. Eforo piktumas pavirto į slogų rūpesnį – ką pamanys apie šią naują nelaimę po tokio neseno nutikimo su Heilneriu sunerimusi vyresnybė? Visų nuostabai, jis netgi neišdrožė šio įvykio proga atitinkamos kalbos ir per paskutines valandas su Hansu elgėsi kraupokai linksmai. Eforas žinojo, kad berniukas po šių atostogų į seminariją nebegrįš, – net jeigu jis ir pasveiktų, ištisais mėnesiais ar tegu ir keliomis savaitėmis atsilikęs mokinys nesugebėtų pasivyti bendramokslių. Tiesa, atsisveikindamas jis širdingai ir žvaliai pasakė: „Iki pasimatymo“, tačiau kad ir kada užsukęs į „Heladės“ kambarį ir išvydęs tris tuščius pultus, eforas sutrikdavo ir su vargu nugindavo mintį, jog gal vis dėlto iš dalies ir jis pats kaltas, kad nebėra šių dviejų gabių auklėtinių. Tačiau kadangi buvo labai narsus ir dorovingas žmogus, tai pajėgė išguiti iš savo sielos šias nenaudingas ir niūrias abejones.

Su nedideliu kelionkrepšiu išvažiuojančiam seminaristui už nugaros dingo vienuolynas, jo bažnyčios, vartai, frontonai ir bokštai, dingo miškas ir kalvų virtinės, vietoj jų išniro derlingi Badeno pasienio krašto sodai, paskui Pforcheimas, o netrukus pasirodė melsvai juodais eglynais apaugę Švarcvaldo kalnai, išraižyti galybės upokšnių tarpeklių ir nuo žioruojančios vasaros kaitros dar mėlynesni, vėsesni ir ūksmingesni negu paprastai. Berniukas ne be malonumo stebėjo, kaip keičiasi ir vis artimesnis jam darosi kraštovaizdis, kol jau prie pat gimtojo miesto prisiminė tėvą ir siaubinga jų susitikimo baimė visiškai sugadino šį menką kelionės džiaugsmą. Staiga jam prieš akis vėl iškilo kelionė į egzaminą Štutgarte ir kelionė į Maulbrono seminariją, andainykštė įtampa ir baimingas džiaugsmas. Kuriam galui viso to reikėjo? Juk taip pat puikiai, kaip ir eforas, jis žinojo, kad į seminariją niekuomet nebegrįš, kad galas mokslui bei garbėtroškiškoms svajonėms. Tačiau Hansas neliūdėjo, širdį jam spaudė tik baimė nusivylusio tėvo, kurio viltis jis sužlugdė. Pats Hansas dabar tetroško pailsėti, išsimiegoti, išsiverkti, išsisvajoti ir gauti ramybę po visos šitos kankynės. Ir jis bijojo, kad namie pas tėvą ramybės neras. Baigiantis kelionei, jam neapsakomai įsiskaudėjo galvą, ir Hansas net nebežiūrėjo pro langą, nors traukinys važiavo per jo numylėtas vietoves, kurių kalvas ir giraites jis anksčiau uoliai išvaikščiojo; jis ko nepražiopsojo išlipti puikiai pažįstamoje gimtojo miestelio geležinkelio stotyje.

Ir štai Hansas stovi, su skėčiu ir kelionkrepšiu, o tėtis žiūri į jį. Po paskutinės eforo žinios tėvo nusivylimas ir pasipiktinimas nevykėliu sūnum pavirto neapsakoma baime. Jis įsivaizdavo Hansą sumenkusį ir klaikiai atrodantį, tiesa, sūnus buvo sulysęs ir nusilpęs, tačiau pažiūrėti sveikas ir galįs vaikščioti pats. Tėvą tai mažumėlę paguodė; tačiau blogiausia buvo slapta baimė, baisėjimasis nervų liga, apie ku-

rią parašė gydytojas ir eforas. Šeimoje kol kas niekas nebuvo sirgęs nervais, apie tokius ligonius visuomet buvo kalbama su nenuovokia pašaipa ar su niekinama užuojauta kaip apie beprotnamių gyventojus, o dabar štai jo Hansas grįžo su tokiomis istorijomis.

Pirmąją dieną berniukas džiaugėsi, kad niekas nepasitiko jo su priekaištais. O paskui jis pastebėjo, kaip nedrąsiai ir atsargiai su juo bendrauja tėvas, akivaizdžiai prisiversdamas valdytis. Taip pat Hansas retkarčiais pastebėdavo, kad tėvas nudelbia jį keistu tiriamu žvilgsniu, pilnu nesveiko smalsumo, kalbina tylesniu dirbtiniu balsu ir seka taip, kad sūnus nematytų. Hansas dar labiau išsigando, jį užplūdo nenusakomas baisėjimasis savo paties būkle.

Giedriu oru jis ištisas dienas pragulėdavo miške, ir jam buvo gera. Silpnas buvusios vaikiškos palaimos švitesys kartais nutvieksdavo jo sužalotą sielą: džiaugiantis gėlėmis ar vabalais, klausantis paukščių ar sekant žvėrių pėdsakais. Tačiau tai trukdavo tik akimirkas. Dažniausiai jis tingiai tysodavo ant samanų apsunkusia galva ir veltui bandydavo ką nors galvoti, kol atklydę sapnai vėl nunešdavo jį toli į kitas erdves.

Sykį Hansas regėjo tokį sapną. Tarsi matė savo bičiulį Hermaną Heilnerį negyvą ant neštuvų ir norėjo prie jo prieiti, tačiau eforas ir kiti mokytojai stūmė jį atgal ir sulig kiekvienu bandymu prisiartinti skausmingai kumščiavo. Tenai buvo ne tik seminarijos profesoriai ir repetitoriai, bet ir rektorius bei egzaminuotojai iš Štutgarto, visi įtūžusiais veidais. Staiga reginys pasikeitė, ant neštuvų gulėjo paskendęs Indusas, o juokingasis jo tėvas su aukštu cilindru ir kreivomis kojukėmis liūdnas stovėjo šalia.

Ir dar vienas sapnas: Hansas naršo po mišką, ieškodamas pabėgusio Heilnerio, ir vis mato jį šmėsčiojantį tolumoje tarp medžių kamienų, vis mato ir mato, o kaip tik tada, kai ketina jį pašaukti, Heilneris pradingsta. Galų gale jis sustoja, palau-

kia, kol Hansas prisiartina, ir sako: „Žinai, aš turiu mylimą-ją“. Paskui pabrėžtinai garsiai nusikvatoja ir neria į krūmus.

Hansas sapnavo, kaip gražus liesas vyras išlipo iš laivo, su romiomis dieviškomis akimis ir dailiomis rankomis, nuo kurių sklido taikingumas, ir pribėgo artyn. Viskas išnyko, ir jis ėmė galvoti, kas čia buvo, kol galų gale prisiminė tą Evangelijos vietą, kur parašyta: εὐθὺς ἐπιγνόντες αὐτὸν περιέδραμον. Ir Hansas turėjo prisiminti, kaip išasmenuoti veiksmažodį περιέδραμον esamuoju, būtuoju, būtuoju kartiniu ir būsimuoju laiku, pasakyti jo vienaskaitą, dviskaitą ir daugiskaitą ir, vos užsikirtęs, iš baimės visas išprakaitavo. Kai netrukus atsipeikėjo, Hansui atrodė, kad visas jo galvos vidus – vienų žaizdų, o kai nejučia nutaisė veide tą miegūstą nevilties ir savo kaltės suvokimo sklidiną šypseną, kaipmat išgirdo eforo balsą: „Ką reiškia ši kvaila šypsena? Kaip tik jūs dar turit šypsotis!“

Apskritai, nepaisant vienos kitos geresnės dienos, Hanso sveikata nesitaisė, regis, ji veikiau blogėjo. Šeimos gydytojas, kitados gydęs ir numarinęs motiną, be to, kada ne kada aplankąs šiek tiek podagros kamuojamą tėvą, tiktai nutaisė kvailą veidą ir diena po dienos atidėliojo pareikšti savo nuomonę.

Tik šiomis savaitėmis Hansas apsižiūrėjo, kad per paskutinius dvejus metus pradinėje mokykloje jis neturėjo draugų. Kai kurie senieji draugai buvo išvažiavę, kai kurie mokėsi amato pas meistrus, bet su jais Hanso niekas nesiejo, nė su vienu jis neturėjo reikalų, ir nė vienam Hansas nerūpėjo. Dukart senasis rektorius pasakė jam keletą malonių žodžių, ir lotynų kalbos mokytojas bei pastorius gatvėje palankiai linktelėjo, tačiau iš tikrųjų Hansas jų nebedomino. Jis jau nebebuvo indas, į kurį galima viską kimšti, nebebuvo dirva įvairiausioms sėkloms; nebevertėjo švaistyti jam laiko ir rūpesčio.

Gal būtų buvę gerai, jei juo bent trupučiuką būtų pasirūpinęs pastorius. Tačiau kaip? Kadaise jis atidavė berniu-

kui viską, ką galėjo, – mokslą ar bent kelią į jį, – o daugiau nieko neturėjo. Jis nebuvo iš tų pastorių, kurių lotynų kalba sukelia pagrįstų abejonių ir kurių pamokslai sakomi, pasiremiant puikiai žinomais šaltiniais, tačiau pas kuriuos malonu nueiti, kai stoja blogi laikai, nes geras jų žvilgsnis ir malonūs žodžiai apmalšina bet kokią kančią. Ir tėvas Gybenratas buvo nekoks bičiulis ir guodėjas, nors ir iš paskutiniųjų stengėsi nuslėpti, kad pyksta ir yra nusivylęs Hansu. Tad pastarasis jautėsi nemylimas ir apleistas, sėdėdavo sodelyje, kaitindamasis saulėje, ar gulėdavo miške, atsidėjęs savo sapnams bei kankinamoms mintims. Skaitymas menkai pagelbėdavo, nes netrukus jam įskausdavo akys ir galva ir, vos atsivertus knygą, pasivaidendavo laikas, praleistas vienuolyne, ir baimė, kurie nugindavo berniuką į beorį klaikų sapnų kampelį ir prirakindavo ten žioruojančiais žvilgsniais.

Prie nelaimingo, vienišo ir sergančio berniuko kaip apgaulinga paguoda prisiartino kitas vaiduoklis, kuris pamažėle pasidarė jam artimas ir geidžiamas. Tai buvo mintis apie mirtį. Juk taip lengva gauti šaunamąjį ginklą ar kur nors miške prisirišti kilpą. Mažne kasdien tokios vizijos lydėdavo Hansą per pasivaikščiojimus, jis dairėsi nuošalių vietelių ir galop rado vieną, kur būtų būvę puiku mirti ir kurią jis pasirinko mirties buveine. Vis apsilankydavo tenai, pasėdėdavo ir savaip džiaugdavosi, įsivaizduodamas, jog kada nors vieną kartą bus čia rastas negyvas. Buvo pasirinkęs šaką virvei, patikrinęs jos tvirtumą, nebebuvo jokių kliūčių; su ilgokais pertrūkiais jau buvo parašytas trumpas laiškas tėvui ir labai ilgas Hermanui Heilneriui, kuriuos turėjo rasti šalia lavono.

Tie pasiruošimai ir saugumo jausmas išganingai paveikė jo sielą. Sėdėdamas po lemtingąja šaka, Hansas patyrė ne vieną valandą, kai nuo pečių jam tarytum nukrisdavo našta, o visą užliedavo džiugi palaima. Jis ir pats dorai nežinojo, kodėl jau seniai nekaba ant tos šakos. Mintis buvo apgalvo-

ta, mirti nuspręsta, tuo tarpu jam buvo gera, ir Hansas norėjo per šias paskutines dienas dar pasimėgauti gražiai šviečiančia saule ir svajonėmis vienatvėje, kaip paprastai elgiamasi prieš tolimas keliones. Juk iškeliauti jis galėjo bet kokią dieną, viskas parengta. Be to, jis juto ypatingą, kartėlio pilną smagumą laisva valia dar kiek laiko praleisti įprastinėje aplinkoje ir žvelgti į veidus žmonėms, kurie nė nenutuokia apie pavojingą jo sumanymą. Kai tik sutikdavo gydytoją, norom nenorom pagalvodavo: „Na, tu dar pamatysi!"

Lemtis netrukdė jam džiaugtis šiais niūriais ketinimais ir žiūrėjo, kaip jis kasdien iš mirties taurės gardžiuojasi keliais aistros ir gyvybinės jėgos lašais. Tegu ši jauna suluošinta būtybė ir nebuvo labai svarbi, pirmiausia turėjo baigti savo gyvenimo ratą ir nenukrypti nuo plano, net neparagavusi karčios gyvenimo saldybės.

Įkyrių kankinamų vaizdinių vis retėjo, juos pakeitė vangus abejingumas, neskausminga tingi nuotaika, kada Hansas, nieko negalvodamas, stebėjo, kaip slenka valandos ir dienos, kartais tarytum koks naktivaikšta ar suvaikėjęs. Apimtas tokios snaudulingos nuotaikos, sykį jis sėdėjo sodelyje po egle ir nevalingai vis niūniavo seno eilėraščio posmelį, kurį kaip tik prisiminė iš pradžios mokyklos:

Ak, aš toks pavargęs,
Ak, aš be jėgų,
Ir kišenės tuščios,
Nėra pinigų.

Hansas niūniavo šį posmelį pagal seną melodiją ir nė negalvojo, kad kartoja jį jau dvidešimtąjį kartą. Tačiau jo tėvas stovėjo prie lango, klausėsi ir labai baisėjosi. Jo skurdžiai prigimčiai šis abejingas, kupinas bukaprotiškos palaimos niūniavimas buvo visiškai nesuvokiamas, ir dūsaudamas tėvas

palaikė tai nepagydomos silpnaprotystės ženklu. Nuo tada tėvas ėmė žvilgčioti į sūnų dar baimingiau, žinoma, berniukas tai pastebėjo ir dar labiau kankinosi; tačiau jis vis dar nesiryžo pasiimti virvės ir pasinaudoti ana stipria šaka.

Tuo tarpu stojo karščiausias metų laikas, o nuo žemės egzamino ir vasaros atostogų jau buvo praėję vieneri metai. Hansas kai kada apie tai pagalvodavo, tačiau be ypatingo jaudulio – buvo pasidaręs itin apatiškas. Būtų troškęs vėl pameškerioti, tačiau nedrįso prašyti tėvo. Tai jam labai rūpėjo, kai tik atsidurdavo prie vandens, ir kartais, kai niekas nematydavo, jis ilgai niūrodavo ant kranto, degančiomis akimis stebėdamas tamsių, tylutėliai plaukiojančių žuvų judesius. Vakarop Hansas kasdien patraukdavo prieš srovę maudytis, o kadangi turėdavo praeiti pro inspektoriaus Geslerio namelį, netyčia pamatė, kad grįžusi Ema Gesler, apie kurią jis svajojo prieš trejus metus. Smalsiai porą sykių nulydėjo ją akimis, tačiau ji jam taip nebepatiko kaip anksčiau. Tada ji buvo grakšti, labai trapi mergytė, dabar jau ūgtelėjusi, kampuotų judesių, su nevaikiška madinga šukuosena, kuri ją visiškai subjaurojo. Ir ilgi drabužiai jai netiko, o jos mėginimai atrodyti moteriškai buvo tikrai nesėkmingi. Hansui ji kėlė juoką, tačiau drauge ir gailestį, kai prisimindavo, kokia keistai saldi ir nesuvokiama šiluma užplūsdavo širdį, kai tada ją pamatydavo. Ir apskritai – tada viskas buvo kitaip, kur kas gražiau, kur kas linksmiau, kur kas gyvastingiau! Juk jau seniai jis apie nieką daugiau nežinojo, tik apie lotynų ir graikų kalbas, istoriją, egzaminus, seminariją ir galvos sopę. O tais laikais buvo knygų su pasakomis ir knygų su plėšikų istorijomis, jo sodelyje veikė paties sumeistrautas kūjinis trupintuvas, vakarais Našoldų tarpuvartėje jis klausydavosi Lyzės pasakojamų nuotykinių istorijų, o kiek laiko senį kaimyną Didįjį Johaną, pravardžiuojamą Garibaldžiu, laikė plė-

šiku ir žudiku, sapnuodavo jį ir kiaurus metus kas mėnesį kuo nors džiaugdavosi, ar šienapjūte, ar dobilų pjovimu, arba pirmuoju meškeriojimu ar vėžiavimu, rugiapjūtės pradžia, be to, kiekviena miela saulėta ir laisva diena. Tuomet buvo galybė dalykų, traukiančių Hansą paslaptingais kerais: namų, gatvelių, laiptų, kluonų šalinių, šulinių, tvorų, žmonių ir visokių gyvūnų – visi jam buvo mieli ir žinomi ar mįslingai viliojantys. Jis padėdavo skinti apynius ir klausydavosi, kaip dainuoja merginos, ir atkreipdavo dėmesį į tuos jų dainų posmus, kurie būdavo juokingi, nors griebkis už pilvo, arba taip keistai graudulingi, kad girdint net užgniauždavo gerklę.

Tada jis nė nepastebėjo, kaip visa tai nugrimzdo užmarštin ir pasibaigė. Iš pradžių nebeliko vakarų pas Lyzę, paskui meškeriojimo sekmadienio popietėmis, paskui pasakų skaitymo, pamažėle nebeliko nei apynių skynimo, nei kūjinio trupintuvo sodelyje. Ak, ir kurgi visa tai pradingo?

Taip jau nutiko, kad šis pernelyg anksti subrendęs jaunuolis sirgdamas išgyveno įsivaizduojamą antrąją vaikystę. Siela, iš kurios buvo pavogta vaikystė, dabar, prasiveržus ilgesiui, nuskriejo atgal į anuos puikius primirštus metus ir kaip užburta pasileido klaidžioti po greičiausiai ligūstai stiprių ir ryškių prisiminimų mišką. Visa tai Hansas patyrė su ne mažesne šiluma ir aistra kaip anksčiau tikrovėje; suvedžiota ir išprievartauta vaikystė ištryško jo sieloje tarytum ilgai tramdytas šaltinis.

Jeigu medžiui nukertama viršūnė, tai jis iš šaknų išleidžia naujus ūglius, taigi dažnai ir siela, susirgusi ir nunykusi per patį žydėjimą, grįžta į pradžių pavasarį ir nuojautų sklidiną vaikystę, lyg tenai galėtų rasti naujų vilčių ir vėl sumegzti nutrūkusią gyvenimo giją. Sultingi šaknų ūgliai veša kuo skubiau, tačiau šis gyvybingumas tariamas, iš jų niekuomet neišaugs tikro medžio.

8. 958

Taip darėsi ir Hansui Gybenratui, todėl būtina trupučiuką pasekti jį vaikystės šalies svajų keliais.

Gybenratų namas stovėjo šalia seno akmeninio tilto, kampu į dvi labai skirtingas gatves. Viena, kuriai šis namas ir priskiriamas, buvo ilgiausia, plačiausia ir aristokratiškiausia miesto gatvė, pavadinta Odininkų. Antroji kilo stačiai kalnan, buvo trumpa, siaura, skurdi ir vadinosi Sakalo pagal labai seną, jau išnykusią užeigą, kurios iškaboje buvęs nupieštas sakalas.

Odininkų gatvėje, namas šalia namo, nuo seno gyveno vien neblogai besiverčią, rimti piliečiai, turį savo namus, vietas bažnyčioje ir sodus, kurie už namų terasomis kilo stačiai aukštyn ir kurių tvoros atsiremdavo į aštuntajame dešimtmetyje supiltą, prožirniais apaugusį geležinkelio pylimą. Taurumu Odininkų gatvė galėjo varžytis tiktai su turgaus aikšte, kur stovėjo bažnyčia, apskrities valdyba, teismas, rotušė ir dekanatas, valyvu iškilnumu teikią tikrai miestišką įspūdį. Tiesa, Odininkų gatvėje dabar nebebuvo įstaigų, tačiau joje pilna senų ir naujų miestiečių namų su įspūdingomis durimis, puikių senovinių fachverkinių namelių, dailių šviesių frontonų; o miela, jauki ir šviesi ši gatvė buvo todėl, kad tik vienoje pusėje stovėjo namai, nes kitapus gatvės palei sieną su mediniu viršum tekėjo upė.

Jeigu Odininkų gatvė buvo ilga, plati, šviesi, erdvi ir tauri, tai Sakalo – visiška jos priešingybė. Čia stovėjo kreivi niūrūs namai, jų tinkas dėmėtas ir nusilaupęs, frontonai nukabę, durys ir langai daugsyk remontuoti, kaminai kuproti, o stogai kiauri. Namai grūmėsi vieni su kitais dėl erdvės ir šviesos, ir gatvelė buvo siaura, keistai vingiuota, gaubiama amžinos prieblandos, kurią lietui lyjant ar nusileidus saulei pakeisdavo drėgna tamsa. Priešais visus langus ant karčių ir virvių nuolat džiūvo galybė skalbinių; mat kiek maža ir skurdi buvo ši gatvelė, tiek daug šeimų joje gyveno, jau nėra ko nė kalbėti apie visus sub-

nuomininkus ir nakvynininkus. Visi sukrypusių, susenusių namų kampeliai buvo kimšte prisikimšę, ir juose viešpatavo vargas, ydos ir ligos. Jei įsisiautėdavo šiltinė, tai tik tenai, jei ką nužudydavo, tai irgi tenai, o jeigu mieste ką nors apvogdavo, vagies pirmiausia būdavo ieškoma Sakalo gatvelėje. Tenai prisiglausdavo aplinkui besibastantys prekeiviai, tarp jų juokingasis prekiautojas valymo priemonėmis Hotehotė ir žirklių galąstojas Adamas Hitelis, kuriam buvo suverčiami visi nusikaltimai ir visos blogybės.

Pirmaisiais mokykliniais metais Hansas dažnai lankydavosi Sakalo gatvėje. Kartu su įtartina geltonplaukių apiplyšusių vaikigalių gauja jis klausydavosi prastai pagarsėjusios Lotės Fromiūler pasakojimų apie žmogžudžius. Ši moteris buvo išsiskyrusi su užeigos savininku ir penkerius metus prasėdėjusi kalėjime; kitados ji buvo žinoma gražuolė, turėjusi daugybę meilužių tarp darbininkų, dėl jos buvo kilusios ne vienerios rietenos ir durtynės. Dabar ji gyveno viena, o pasibaigus pamainai fabrike, vakarus leisdavo virdama kavą ir pasakodama istorijas; jos durys visuomet būdavo plačiai atlapotos, ir, be moterų ir jaunų darbininkų, nuo slenksčio jos nuolat klausydavosi susižavėję ir pasibaisėję kaimynų vaikų būrys. Ant juodos akmeninės krosnelės puode virdavo vanduo, šalia žibėdavo lajinė žvakė, kartu su melsva anglių liepsna skleisdama pripildytoj niūrioj patalpoj keistai pliūpčiojančią šviesą, nuo kurios ant sienos ir lubų nusidriekdavo nesuskaičiuojama daugybė vaiduokliškai besikraipančių klausytojų šešėlių.

Tenai aštuonmetis berniukas susipažino su abiem broliais Finkenbeinais ir, nepaisydamas griežto tėvo draudimo, pradraugavo su jais kone metus. Dolfas ir Emilis buvo didžiausi gatvės nutrūktgalviai mieste, pagarsėję sodų vagystėmis ir savavališku miško kirtimu, nepralenkiami miklu-

mu ir išdaigomis. Be to, juodu prekiavo paukščių kiaušiniais, švininėmis kulkomis, varniukais, špokais ir kiškiais, nors buvo uždrausta, meškeriodavo dugninėmis ir visuose miesto soduose jausdavosi kaip namie, nes nebuvo nė vienos tvoros, taip nusmailintos ar prismaigstytos stiklo šukių, per kurią juodu nebūtų lengvai perlipę.

Tačiau labiausiai Hansas suartėjo su Hermanu Rechtenheiliu, gyvenančiu Sakalo gatvėje. Jis buvo našlaitis, ligotas, anksti subrendęs, nepaprastas vaikas. Kadangi viena jo koja buvo trumpesnė, nuolat vaikščiodavo ramstydamasis lazda ir nepajėgdavo žaisti gatvėje. Liesas, bespalviu iškankintu veidu, pirma laiko susiraukšlėjusia burna ir pernelyg atsikišusiu smakru, Hermanas buvo tikras auksarankis, aistringai mėgstąs meškerioti, beje, šią aistrą jis ir perdavė Hansui. Pastarasis tada dar neturėjo žvejo bilieto, bet juodu vis tiek meškeriodavo slapčiomis nuošaliose vietelėse, ir jeigu medžioklė yra džiaugsmas, tai žinia, kad brakonieriavimas – didžiausia palaima. Luošasis Rechtenheilis išmokė Hansą išsipjauti gerą meškerykotį, pinti ašutus, dažyti valą, rišti mazgus, smailinti kabliukus. Jis išmokė Hansą stebėti orą, vandenį, pasigaminti jauką su moliu, pasirinkti tinkamą masalą ir teisingai jį užmauti, išmokė atskirti žuvis, klausytis jų meškeriojant, pasirinkti reikalingą gylį. Be žodžių, vien pavyzdžiu išmokė Hansą užmesti meškerę ir pajausti tą akimirką, kai žuvis užkimba ar paleidžia kabliuką. Jis niekino ir entuziastingai peikė dailius pirktinius meškerykočius, plūdes ir valus bei visus meškeriojimo reikmenis ir įtikino Hansą, kad neįmanoma meškerioti su meškere, kurios pats nesi surinkęs iš atskirų pasidirbdintų dalių.

Su broliais Finkenbeinais Hansas susipyko ir išsiskyrė; romusis luošys Rechtenheilis paliko Hansą be jokių ginčų. Vieną vasario dieną jis išsitiesė skurdžiam savo patale, pasi-

dėjo lazdą ant kėdės su drabužiais, ėmė karščiuoti ir greitai bei tyliai numirė; Sakalo gatvelė kaipmat jį pamiršo, ir tiktai Hansas dar ilgai minėjo luošį geru žodžiu širdyje.

Tačiau jis buvo anaiptol ne paskutinis keistuolis iš Sakalo gatvės gyventojų. Kas nepažinojo dėl girtavimo išvaryto laiškanešio Retelerio, kuris kas dvi savaitės girtas tysodavo gatvėje arba triukšmaudavo naktimis, o šiaip buvo geras kaip vaikas ir nuolat meiliai šypsojo? Jis duodavo Hansui pauostyti iš savo ovalios tabokinės, kai kada paimdavo dovanų žuvų, iškepdavo su sviestu ir pakviesdavo Hansą jomis pasivaišinti. Jis turėjo suopio iškamšą su stiklinėmis akimis ir seną laikrodį, kuris plonai ir dailiai grodavo pasenusių šokių melodijas. Ir kas nepažinojo nukaršusio mechaniko Poršo, visuomet pasipuošusio rankogaliais, nors ir basomis kojomis? Būdamas senųjų laikų griežto kaimo mokytojo sūnus, jis atmintinai mokėjo pusę Biblijos ir galėjo išūžti ausis posakiais ir doroviniais pamokymais; tačiau nei viena, nei kita, nei žili plaukai netrukdė jam dėtis moterų akyse mergišium ir dažnai pilti į gerklę. Trupučiuką įmetęs, jis mėgdavo sėdėti ant sargšulio prie Gybenratų namo kampo, šaukti visus praeivius vardais ir nešykštint apiberti posakiais.

– Hansai Gybenratai jaunesnysis, brangusis sūnau, paklausyk, ką tau paporinsiu! Ką byloja Mokytojas? Gera tam, kas nesišvaisto piktais patarimais, todėl jo negraužia sąžinė! Kaip nuo gražaus medžio vieni žali lapai krinta, o kiti auga, taip ir žmonės: vieni miršta, kiti gimsta. Va kaip, o dabar spūdink namo, tu ruoni.

Senis Poršas, nepakenkdamas savo dievobaimingiems posakiams, dar buvo tikras neaiškių legendinių pasakojimų apie šmėklas ir panašius vaidalus rinkinys. Jis žinojo vietų, kur vaidendavosi, ir pats visuomet blaškėsi tarp tikėjimo ir netikėjimo nuosavomis istorijomis. Dažniausiai jis pradėdavo pa-

sakoti abejojančiu, pagyrūniškai niekinančiu balsu, lyg šaipydamasis iš tos istorijos ir klausytojų, tačiau pamažėle, įsitraukęs į pasakojimą, susigūždavo, vis labiau prislopindavo balsą ir galop baigdavo tyliu, įtaigiu, kraupiu šnabždesiu.

Kiek baisenybių, nesuprantamų ir neaiškiai masinančių dalykų slypėjo šioje varganoje gatvelėje! Kai sužlugo jo verslas ir apleista dirbtuvė visiškai sudubo, čia apsigyveno ir šaltkalvis Brendlė. Kiaurus pusdienius jis prasėdėdavo prie langelio, dėbsodamas į judrią gatvelę, ir kartais, kai nutverdavo kurį nors nudriskusį, nesipraususį vaiką iš kaimyninių namų, pradėdavo jį kankinti su pašėliška piktdžiuga, tampyti už ausų, pešti plaukus ir taip žnaibyti, kad išmargindavo mėlynėmis visą kūnelį. Tačiau vieną dieną jis pasikorė savo laiptų aikštelėje su cinkuota viela ir taip klaikiai atrodė, kad niekas nedrįso prisiartinti, kol senasis mechanikas Poršas iš užpakalio perkirpo kilpą žirklėmis skardai, tuomet pakaruoklis iškištu liežuviu palinko į priekį ir nubildėjo žemyn laiptais, tiesiai tarp pasibaisėjusių žioplių.

Kad ir kiek kartų iš šviesios, plačios Odininkų gatvės Hansas būtų įžengęs į niūrią, drėgną Sakalo gatvelę, drauge su keistai tvankiu oru jį apsiausdavo palaimingo šiurpo sklidinas jaudulys, smalsumo, baimės, nešvarios sąžinės ir džiugios nuotykių nuojautos mišinys. Sakalo gatvė buvo vienintelė vieta, kur dar galėjai patirti pasaką, stebuklą, neapsakomą siaubą, kur kerai ir vaidalai buvo įmanoma tikruma ir kur tave nukrėsdavo tas skausmingai saldus šiurpas kaip skaitant sakmes ir populiariuosius „Roitlingerio liaudiškus pasakojimus“, kuriuos atimdavo mokytojai ir kuriuose būdavo aprašomi įvairių žiaurių herojų bei sunkių nusikaltėlių gėdingos piktadarybės, nuotykiai ir bausmės.

Be Sakalo gatvelės, buvo dar viena vieta, nepanaši į visas kitas, kur buvo galima daug ką išgyventi, išgirsti ir netgi paklysti tamsiose palėpėse bei negyvenamose patalpose. Tai

buvo netoliese stovinti kailių raugykla, senas didžiulis pastatas, kur pustamsėse palėpėse kabojo didelės odos, kur rūsyje buvo uždengtų duobių ir draudžiamų koridorių ir kur vakarais Lyzė visiems vaikams pasakodavo nuostabias istorijas. Tenai buvo ramiau, maloniau ir tikroviškiau negu Sakalo gatvelėje, tačiau ne mažiau slėpininga. Kailiadirbio pameistriai keistai ir savotiškai viešpatavo duobėse, rūsyje, raugykloje ir palėpėse, erdvios tylios patalpos kiek traukė, tiek ir baugino, stambus paniuręs namo šeimininkas gąsdino ir bailino lyg žmogėdra, o Lyzė vaikščiojo po šį keistą namą kaip fėja, rūpestinga visų vaikų, paukščių, kačių ir šunyčių globėja ir motina, kupina gerumo, mokanti daugybę pasakų ir dainų.

Po šį seniai nutolusį pasaulį dabar keliavo berniuko mintys ir svajonės. Nuo didelio nusivylimo jis pabėgo į praėjusius gerus laikus, kai buvo sklidinas lūkesčių ir regėjo pasaulį priešais kaip užburtą mišką, kurio neįžengiamoj tankmėj glūdėjo baisingi pavojai, užkeikti lobiai ir smaragdinės pilys. Berniukas prasiskynė galelį kelio į šią tankmę, tačiau pavargo anksčiau, negu sulaukė stebuklų ir vėl atsidūrė prie slėpiningai tamsuojančios landos, tik šįkart kaip ištremtasis, kaip dykinėjantis smalsuolis. Hansas kelissyk apsilankė ir Sakalo gatvelėje. Rado ten senąją prieblandą, užuodė senąjį dvoką, išvydo senuosius užkaborius ir tamsias laiptines; nukaršę vyrai ir moterys sėdėjo palei duris, o aplinkui rėkaudami lakstė neprausti geltonplaukiai vaikai. Mechanikas Poršas buvo dar labiau sukriošęs ir Hanso nebepažino, į drovų pasisveikinimą tik pasityčiojamai sumekeno. Didysis Johanas, pravardžiuojamas Garibaldžiu, miręs, mirusi ir Lotė Fromiūler. Laiškanešys Reteleris dar tebebuvo gyvas. Jis pasiskundė, kad vaikigaliai sugadinę jo grojantį laikrodį; pasiūlė Hansui pauostyti tabokos, o paskui pamėgino iškaulyti pinigų; galop papasakojo apie brolius Finkenbeinus, vie-

nas dabar dirbąs cigarų fabrike ir jau maukiąs kaip senis, o kitas po konfirmacijos kaip trūko sprandą, taip jau ištisi metai akių nerodo. Viskas regėjosi apgailėtina ir skurdu. O vieną vakarą Hansas nuėjo į raugyklą. Jį taip masino įžengti pro vartus ir pereiti per šlapią kiemą, lyg dideliame sename pastate tūnotų pasislėpusi jo vaikystė su visais pradingusiais džiaugsmais.

Per suklypusį prieangį ir grįstą priemenę berniukas nusigavo prie tamsių laiptų, apgraibomis užlipo į palėpę, kur kabojo ištemptos odos, ir kvėpdamas aštrų odų dvoką įtraukė visą debesį staiga užplūdusių atsiminimų. Jis vėl nulipo žemyn į galinį kiemą, kur buvo dažyklos ir aukštų pastolių su menkais stogeliais odoms džiovinti. Ir tikrai, ant suolelio prie sienos sėdėjo Lyzė, pasidėjusi pintinę bulvių, kurias turėjo nuskusti, ir apsupta kelių klausančių vaikų.

Hansas sustingo tamsiam tarpdury ir įsiklausė. Didžiulė ramybė gaubė temstantį raugyklos kiemą, ir, be duslaus upės, kuri tekėjo už sienos, šniokštimo, tebuvo girdėti, kaip peilis gremžia bulvės lupeną, ir Lyzės pasakojantis balsas. Ji pasakojo apie šventą Kristupą, kaip naktį iš už upės jį pašaukė vaiko balsas.

Hansas valandėlę pasiklausė, paskui tyliai perėjo per tamsią priemenę ir sugrįžo namo. Jis suvokė, kad nebegali vėl būti vaiku ir vakarais sėdėti raugyklos kieme šalia Lyzės, ir nuo to laiko niekuomet nebeužsuko nei į raugyklą, nei į Sakalo gatvelę.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Ruduo jau įsismarkavo. Tarp tamsių eglių kaip raudoni ir geltoni deglai kur ne kur švytėjo lapuočiai medžiai, tarpeklius užgulė tiršta migla, o rytais nuo šalto oro iš upės kilo garas.

Perbalęs buvęs seminaristas dienų dienas vis dar prasibastydavo po apylinkes, viskam abejingas, pavargęs ir vengdamas bet kokio bendravimo, kurio dar galėjo tikėtis. Gydytojas išrašė jam lašų, žuvų taukų, liepė valgyti kiaušinius ir apsiplauti šaltu vandeniu.

Nėra ko stebėtis, kad niekas negelbėjo. Bet kokiam sveikam gyvenimui būtinas turinys ir tikslas, o jaunajam Gybenratui nebebuvo likę nieko. Tėvas nusprendė išmokyti jį arba raštininku, arba kokio nors amato. Tiesa, berniukas tebebuvo išsekęs ir pirmiausia turėjo sustiprėti, tačiau jau buvo galima rimčiau pagalvoti apie jo ateitį.

Kai apsiblausė pirmieji padriki įspūdžiai ir kai pats ėmė nebetikėti savižudybe, jaudrios ir permainingos baimės priepuolius Hansui pakeitė tolygus liūdesys, į kurį jis lėtai ir nesipriešindamas nugrimzdo tarytum į minkštą liūną.

Bastydamasis po rudeninius laukus Hansas atsidavė metų laiko įtakai. Rudens pabaiga, tyliai krintą lapai, ruduojančios pievos, tiršta migla rytais, pribrendęs alsus augalų mirties troškimas jam, kaip ir visiems ligoniams, žadino slogias, beviltiškas nuotaikas ir graudžias mintis. Jis geidė išnykti kartu, užmigti ir kankinosi, kad jaunystė tam priešinasi ir su romia tvirtybe laikosi įsikibusi gyvenimo.

Hansas žiūrėjo į medžius, kaip jie pageltonavo, nurudo ir nupliko, į baltą kaip pienas miglą, rūkstančią iš miškų, į sodus, apmirusius po paskutinio derliaus nuėmimo ir nebelankomus norint pasižiūrėti įvairiaspalvių vystančių astrų žiedų, į upę, kur baigėsi maudymasis ir meškeriojimas ir kur vandenį dengė sudžiūvę lapai, o šerkšnotuose paupiuose ištvėrė tik užsigrūdinę odininkai. Jau kelios dienos vanduo nešė krūvas vynuogių išspaudų, nes dabar visose spaudyklose ir malūnuose buvo išsijuosus sunkiamos sultys, o visose miestelio gatvėse tvyrojo rūgšties kvapas.

Žemutiniame malūne išsinuomojęs nedidelį spaustuvą batsiuvys Flaigas pasikvietė ir Hansą.

Aikštėje priešais malūną stovėjo didelių ir mažų vynuogių traiškytuvų, vežimų, pintinių ir maišų su vaisiais, rėčkų, kubilų ir medinių kibirų, kūpsojo kalnai rudų išspaudų, geldų, vežimėlių, tuščių vežėčių. Dirbantys traiškytuvai girgždėjo, cypavo, dejavo, mekeno. Dauguma buvo nudažyti žaliai, ir ši žaluma kartu su šviesrudėmis išspaudomis, obuolių pintinių spalvomis, žalsva upe, basais vaikais ir ryškia rudens saule kiekvienam, kas tai matė, žadino džiaugsmo, gyvybingumo ir pertekliaus įspūdį. Nuo spaudžiamų obuolių žlegsėjimo burnoje kaupėsi seilės; tas, kas prisiartinęs tai išgirsdavo, turėdavo būtinai apgniaužti obuolį ir atsikąsti. Iš čiaupų tekėjo tirštų šviežių sulčių srovė, raudonai geltona ir švytinti nuo saulės; tas, kas prisiartinęs tai pamatydavo, turėdavo paprašyti stiklinės ir kuo skubiau paragauti, o paskui sustingdavo padrėkusiomis akimis, ir visą jo kūną užliedavo saldumas ir pasitenkinimas. Ir šios saldžios sultys skleidė aplinkui džiugų, stiprų, gardų kvapą. Iš tikrųjų šis kvapas yra pats nuostabiausias dalykas per visus metus, taip atsiduoda brandumas ir derlius, ir labai gera pakvėpuoti juo prieš pat žiemą, nes tuomet su dėkingumu prisimeni galybę puikių ir nuostabių dalykų: malonius gegužės lietus, šniokš-

čiančias vasaros liūtis, šaltą rudens rytų rasą, švelnią pavasario saulės šilumą ir perregimą vasaros kaitrą, prisimeni baltų ir rožinių žiedų švitesį ir sodrų rusvą prinokusių vaisių blizgėjimą bei visą grožį ir smagumą, kurį atnešė metai.

Šios dienos buvo nuostabios visiems. Turtuoliai ir didžiuokliai, jeigu teikdavosi apsilankyti asmeniškai, svarstydavo gražiausią obuolį rankoje, skaičiuodavo tuzinus ar daugiau savo maišų, ragaudavo sultis iš sidabrinės kišeninės taurelės ir visiems girdavosi, kad jų sultyse nėra nė lašelio vandens. Vargšai teturėdavo vieną vaisių maišą, ragaudavo sultis iš stiklinių ar molinių puodelių, atskiesdami vandeniu, tačiau ne mažiau išdidūs ir linksmi. Tas, kas nežinia kodėl negalėjo spausti sulčių, lankydavosi pas pažįstamus ir kaimynus, visur būdavo pavaišinamas sultimis ir obuoliu ir žinovų posakiais įrodinėdavo išmanymą. Tačiau daugelis vaikų, vargšų ar turtuolių, lakstė visur su puodukais, kiekvienas nešinas prakąstu obuoliu ir duonos rieke, nes nuo senų laikų buvo išlikusi niekuo nepagrįsta legenda, kad jeigu valgysi daug duonos per sulčiaspaudį, neskaudės pilvo.

Buvo girdėti daugybė balsų, perrėkiančių vienas kitą, o ką jau kalbėti apie vaikų klykavimus, ir visi šie balsai skambėjo rimtai, susijaudinę ir linksmi.

– Eikšen, Hanesai! Pas mane! Tiktai vieną taurę!

– Nuolankiausiai dėkoju, man jau raižo pilvą.

– Kiek mokėjai už centnerį?

– Keturias markes. Ale puikios. Štai, ragauk!

Kai kada pasitaikydavo menkų nelaimių. Per anksti atsirišdavo obuolių maišas, ir obuoliai išbyrėdavo ant žemės.

– Jergutėliau, mano obuoliai! Žmonės, padėkit!

Visi puldavo rinkti, tik keli vaikigaliai pamėgindavo pasipelnyti.

– Nevagiliaukit, pajodžargos! Puskit, kiek telpa, bet nevagiliaukit. Palaukš, varly, tu dar man gausi!

– Ei, pone kaimyne, nepasididžiuokit! Gurkštelkit nors lašelį!

– Kaip medus! Tikrut tikras medus. Kiek užraugėt?

– Dvi statinaites, ne daugiau, bet neblogo.

– Gerai, kad nesunkiam sulčių vidurvasary, ogi dabar jau visos būtų išmauktos.

Ir šįmet sukiojasi keli surukę seniai, kurių niekuomet netrūksta. Patys jau seniai nebespaudžia sulčių, tačiau dedasi esą geriausi žinovai ir vograuja apie prieštvaninius laikus, kai vaisiai buvo, galima sakyti, veltui. Kur kas pigesni ir geresni, o cukraus tada dar niekas nedėdavo, ir apskritai vaismedžiai visai kitaip derėdavo.

– Koks čia dabar jūsų derlius. Štai aš turėjau obelaitę, tai ne mažiau kaip penkis centnerius priskindavau.

Tačiau kad ir kokie blogi dabar laikai, rukšnos seniai ir šįmet padeda ragauti išsijuosę, o tie, kurie dar turi dantų, graužia obuolį. Vienas sučiaumojo net keletą stambių kriaušių, ir jam pradėjo skaudžiai raižyti pilvą.

– Aš ir sakiau, – piktinasi senis, – anksčiau sušveisdavau tokių kriaušių dešimtį.

Ir iš širdies dūsaudamas jis prisimena laikus, kai pilvą imdavo skaudėti tik tada, kai sukrimsdavo dešimtį kriaušių.

Viso to sambrūzdžio vidury spaustuvą buvo pasistatęs ponas Flaigas, kuriam padėjo vyresnis pameistrys. Flaigas parsivežDavo obuolių iš Badeno krašto, ir jo sultys visuomet būdavo mažne geriausios. Romus ir patenkintas, Flaigas leido visiems paskanauti „gurkšneliuką“. Dar linksmesni buvo jo vaikai, laimingi bėgioją aplinkui ir nardą tarp žmonių. Tačiau pats linksmiausias, nors ir tylus, buvo batsiuvio pameistrys. Visą jo kūną buvo užliejusi palaima, kad gali vėl laisvai triūsti ir prakaituoti gryname ore, nes buvo kilęs iš vargingo miškingų kalnų valstiečio namų, o ir saldžios sultys nuteikė jį maloniai.

Jis vypsojo visu sveiku valstietišku veidu lyg satyras, o batsiuviškos jo rankos buvo švaresnės negu sekmadieniais.

Į aikštę Hansas Gybenratas atėjo tyliai ir baimingai; visai nenorėjo čia rodytis. Tačiau jau prie pat pirmo spaustuvo jam atkišo puodelį – kaip tik Našoldų Lyzė. Jis paragavo, ir geriant, kartu su saldžiu stipriu sulčių skoniu, Hansą užplūdo galybė džiaugsmingų prisiminimų apie praėjusius rudenis bei nedrąsus troškimas vėl bent truputį pasinerti į šią linksmybę. Pažįstami jį kalbino, vaišino, ir kai priėjo prie Flaigo spaustuvo, Hansas buvo įsismaginęs, kaip ir visi, gėrimas buvo jį užvaldęs ir pakeitęs. Hansas gyvai pasveikino batsiuvį ir paleido keletą įprastinių sulčių sunkimo metui sąmojų. Batsiuvys nuslėpė nuostabą ir maloniai pasitiko svečią.

Praėjo pusvalandis, ir tada pasirodė mergina su mėlynu sijonu, nusišypsojo Flaigui bei jo parankiniams ir ėmėsi padėti.

– Taigi, – pasakė batsiuvys, – čia mano dukterėčia iš Heilbrono. Aišku, ji pratusi prie kitokio rudens, nes jos tėviškėje daug vynuogynų.

Gal kokių aštuoniolikos ar devyniolikos metų mergina buvo judri ir linksma kaip dauguma žemumų gyventojų, neaukšta, bet dailaus sudėjimo ir įkūni. Apvaliame veide meiliai žvelgė linksmos ir gudrios akys, dailios lūpos taip ir gundė bučiuoti, ir ji visa apskritai atrodė kaip sveika ir linksma heilbronietė, anaiptol ne kaip dievobaimingojo batsiuvio giminaitė. Buvo tikrai žemiška, ir iš jos žvilgsnio nebuvo matyti, kad vakarais iki vidurnakčio prasėdi skaitydama Bibliją.

Hansas staiga vėl nuliūdo, jis nuoširdžiai troško, kad Ema eitų savais keliais. Tačiau ji pasiliko, juokėsi ir malė niekus, o į kiekvieną pokštą linksmai atsikirsdavo, taigi Hansas susigėdo ir visai nutilo. Jam paprastai būdavo siaubinga bendrauti su merginomis, į kurias turėdavo kreiptis „jūs“, o šioji buvo tokia smagi, šneki ir taip nepaisė jo buvimo ir drovumo, kad jis bejėgiškai ir trupučiuką įsižeidęs palindo po kiau-

tu kaip vežimo rato kliudyta sraigė. Hansas tylėjo, bandydamas dėtis nuobodžiaująs; tačiau jam nesisekė, tik jo veidas pasidarė toks, lyg būtų ką tik netekęs mylimo žmogaus.

Nė vienas neturėjo kada žiūrėti į Hansą, juo labiau pati Ema. Kaip Hansas nugirdo, mergina jau dvi savaites viešėjo pas Flaigus, bet pažinojo visą miestelį. Ji lakstė aplinkui, ragavo jauną vyną, trupučiuką pokštavo ir juokėsi pati, vėl sugrįždavo, dėdamasi šauniai dirbanti, ėmė vaikus į glėbį, dalino obuolius, ir visur ją supo kvatojimas ir linksmybė. Kiekvienam gatvės vaikigaliui ji šaukė: „Ar nori obuolio?“ Tada pačiupdavo gražų raudonskruostį obuolį, užsikišdavo rankas už nugaros ir liepdavo spėti: „Iš dešinės ar kairės?“; tačiau nė vienas nepataikydavo, ir tik tada, kai vaikiūkščiai imdavo plūstis, duodavo obuolį, tačiau mažesnįjį ir žalią. Regis, ji žinojo ir apie Hansą, nes paklausė, ar tai jam visuomet skauda galvą, tačiau Hansui nė nepabandžius atsakyti, jau buvo įsitraukusi į pokalbį su kaimynais.

Hansas ketino pasitraukti ir keliauti namo, kai Flaigas įspraudė jam į rankas svertą:

– Taip, o dabar padirbėk toliau vienas; Ema tau padės. Man metas į dirbtuvę.

Batsiuvys išėjo, pameistriui su batsiuviene liepęs nešti sultis, ir prie spaustuvo Hansas liko tik su Ema. Sukandęs dantis jis užgulė svertą lyg priešą. Ir staiga nustebo, kodėl jam taip sunku spausti, o kai pakėlė akis, mergina prapliupo skambiai kvatotis. Juokais ji trukdė Hansui spausti, o kai Hansas vėl niršiai užgulė svertą, vėl jam sukliudė.

Hansas nepasakė nė žodžio. Tačiau kai vėl ėmė mygti svertą, kurį iš kitos pusės mergina buvo primygusi visu kūnu, jį užliejo tokia gėda ir sumišimas, kad pamažu liovėsi mygęs. Visą jį perėmė saldi baimė, o kai jaunoji išdykėlė įžūliai nusijuokė tiesiai jam į veidą, Hansui ji pasirodė pasikeitusi, draugiškesnė, bet kartu ir svetimesnė, taigi ir jis šyptelėjo, negrabiai bandydamas suartėti.

Tada svertui buvo duota visiška ramybė.

O Ema tarė: „ Ko čia mums taip plėšytis", ir padavė Hansui stiklinę, kurią pati ką tik buvo pusiau nugėrusi.

Šis šlakas gėrimo Hansui pasirodė labai stiprus ir saldesnis negu anksčiau, ir išlenkęs jis godžiai pažvelgė į tuščią stiklinę, stebėdamasis, kaip daužosi krūtinėje širdis ir kaip jam sunku kvėpuoti.

Paskui juodu vėl trupučiuką padirbėjo, ir Hansas nevalingai įsigudrino atsistoti taip, kad merginos sijonas brūkščiotų per jį, o jų rankos liestųsi. Tačiau kai tik tai nutikdavo, jo širdis, rodos, sustingdavo iš baimingos laimės, o jį visą perimdavo toks saldus ir palaimingas silpnumas, kad truputį linkdavo keliai, o ausyse pradėdavo spengti lyg prieš alpstant.

Jis nesuvokė, ką sako, tačiau kalbėjosi su ja, juokėsi, kai juokėsi ji, keliskart net pagrasino jai pirštu, kai ji kvailiojo, ir dar dukart išmaukė iki dugno merginos paduotą stiklinę. Ir kartu Hansą užgriuvo daugybė prisiminimų: samdinių, kurias vakarais matydavo bestovinčias su vyrais prie namų durų, vieno kito sakinio iš istorijos vadovėlių, ano Hermano Heilnerio pabučiavimo ir žodžių žodžių, pasakojimų ir neaiškių mokinių pašnekesių apie „mergiotes" ir apie tai "kaip būna, kai turi mylimąją". Ir Hansas alsavo taip sunkiai kaip kuinas, kopdamas kalnan.

Viskas pasikeitė. Žmonės ir visa ta grūstis aplinkui susimaišė lyg spalvingas linksmas debesynas. Paskirus balsus, keiksmus ir juoką prarijo bendras kurtus šniokštimas, o upė ir senas tiltas rodėsi tolumoje tarytum piešti.

Ir Emos išvaizda pasikeitė. Hansas nebematė jos veido – tiktai tamsias linksmas akis ir raudonas lūpas bei baltus smulkius dantis; visa jos figūra išskido, ir jis tematė tik kai kurias jos dalis – čia pusbatį ir juodą kojinę, čia išsipešusią ir susiraičiusią ant sprando garbanėlę, čia mėlynam drabužy paskęstantį nurudusį, apvalų kaklą, čia stačius pečius, o že-

miau – alsavimo keliamas bangas, čia rožinę peršviečiamą ausį.

O kai dar po valandėlės jai įkrito į rėčką stiklinė ir mergina pasilenkė jos pakelti, prie rėčkos krašto prisispaudęs jos kelis prisilietė prie Hanso rankos riešo. Pasilenkė ir jis, bet lėčiau, veidu ko neprigludęs merginai prie plaukų. Plaukai vos kvepėjo, o po jais, palaidų, smulkių garbanėlių šešėlyje, šiltai rudavo dailus sprandas, pereidamas į mėlyną liemenį, kur tarp stipriai įtempusių kabių buvo matyti didesnis plotelis kūno.

Kai mergina atsitiesė, keliu perbraukdama Hansui išilgai rankos ir plaukais kliudydama veidą, visa išraudusi nuo pasilenkimo, šiurpas nukrėtė visą jo kūną. Hansas išblyško ir akimirką pajuto tokį didžiulį didžiulį nuovargį, kad turėjo įsikibti spaustuvo sverto. Širdis mušė nelygiai, rankos bejėgiškai nukaro ir skaudėjo per pečius.

Nuo tada jis beveik nebekalbėjo ir vengė merginos žvilgsnių. Užtat, vos ji nusukdavo akis, spoksojo į ją su nepatirtu geismu ir negryna sąžine. Šią valandą kažkas jo viduje pratrūko, jo sielai atsivėrė naujas, svetimumu viliojąs kraštas su mėlynuojančios tolumoje jūros krantais. Jis dar nenutuokė, bet jau nujautė, ką reiškia jo viduje toji baimė ir saldi kančia, taip pat nežinojo, kas didesnė – kančia ar geismas.

Tačiau tas geismas reiškė jo jaunos meilės jėgos ir pirmosios galingo gyvenimo nuovokos pergalę, o kančia reiškė, kad išsisklaidė ryto ramybė ir siela apleido vaikystės šalį, kurios niekuomet neberas. Menką laivelį, vos išvengusį pirmojo sudužimo, vėl užgriuvo audros, nubloškė jį prie pat tykančių gelmių ir pragaištingų uolų, pro kurias net ir geriausiai globojama jaunystė neturi vedlio ir privalo savo jėgomis rasti kelią ir išsigelbėjimą.

Gerai, kad sugrįžęs pameistrys pakeitė Hansą prie spaustuvo. Hansas užtruko dar valandėlę. Tikėjosi Emos prisilietimo ar draugiško žodžio. Tačiau pastaroji vėl šnekučiavosi

su kitais sunkėjais. O kadangi Hansas drovėjosi pameistrio, tai netrukus išspūdino namo, nė neatsisveikinęs.

Viskas savotiškai pasikeitė, pagražėjo ir jaudino. Nuo išspaudų pariebėję žvirbliai čirškaudami skraidžiojo danguje, kuris dar niekuomet nebuvo toks aukštas, gražus ir toks viliojamai žydras. Niekuomet upės vanduo nebuvo toks skaidrus, toks žalsvas ir toks švytintis, o užtvanka tokia akinamai balta ir šniokščianti. Viskas atrodė tarytum ką tik nupiešti puošnūs paveikslai su skaidriais švariais stiklais. Viskas tarytum lūkuriavo prasidedančios didelės šventės. Ir Hansui krūtinėje bangavo kvapą gniaužią, stiprūs, bauginą, saldūs ir keistos drąsos sklidini jausmai bei nepatirtos, gyvybingos viltys, o kartu drovi, nepatikli baimė, kad visa tai tik sapnas, kuris niekuomet neišsipildys. Šie įvairialypiai pojūčiai kaupėsi lyg tamsus siautulingas šaltinis, Hansui regėjosi, kad jo viduje atsipalaiduos ir išsiverš laukan kažkas nesuvaldoma – gal kūkčiojimas, gal daina, riksmas ar kvatojimasis. Tiktai namie jaudulys trupučiuką atlėgo. Tenai, aišku, viskas buvo po senovei.

– Iš kur parėjai? – paklausė ponas Gybenratas.

– Iš malūno nuo Flaigo.

– O kiekgi anas prisunkė?

– Gal pora statinių.

Hansas paprašė, kad susirengęs spausti sultis tėvas leistų pasikviesti Flaigo vaikus.

– Žinoma, – subambėjo tėvas. – Ketinu kitą savaitę. Gali pasikviesti!

Iki vakarienės dar buvo likusi valanda. Hansas išėjo į sodelį. Be abiejų eglių, žalumos čia mažne nebebuvo. Jis nusilaužė lazdyno šmaikštį, pamosikavo juo ore, pasirausė tarp nuvytusių lapų. Saulė jau nusileido už kalno, kurio juodas siluetas su plonytėlaitėmis smailiomis eglėmis skrodė žalsvoką, sodriai giedrą vėlyvo vakaro dangų. Palengva ir mė-

gaudamasis lyg namo grįžtąs laivas per retą auksinį orą iš slėnio aukštyn plaukė pilkas tįslus debesis, nutviekstas geltonos ir rusvos šviesos.

Keistai įaudrintas brandaus spalvingo vakaro gražumo Hansas vaikštinėjo po sodą. Kada ne kada sustodavo, užsimerkdavo ir pamėgindavo įsivaizduoti Emą, kaip ji stovi priešais prie spaustuvų, kaip duoda jam atsigerti iš savo stiklinės, kaip pasilenkia per rėčkos kraštą ir visa iškaitusi atsitiesia. Matė jos plaukus, figūrą, aptemptą mėlynu apdaru, kaklą ir nuo tamsių plaukelių ant sprando krintantį rudą šešėlį ir visas virpėjo iš geismo, tiktai Emos veido niekaip negalėjo įsivaizduoti.

Kai saulė nusėdo, Hansas nepajuto vėsumos, o tirštėjančios sutemos regėjosi jam lyg šydas, pilnas paslapčių, kurių vardų jis nežino. Mat nors jis ir nuvokė, kad įsimylėjo heilbronietę, bundančio vyriškumo kunkuliavimas kraujyje atrodė jam neaiški, nepatirta, erzinanti ir varginanti būsena.

Per vakarienę Hansas, kurio esybė taip pasikeitė, vos nustygo nuo seno įprastoj aplinkoj. Tėvas, senoji tarnaitė, stalas, įrankiai ir visas kambarys staiga tarytum suseno, ir į viską Hansas žiūrėjo apstulbęs, nepažindamas ir švelniai, lyg ką tik pargrįžęs po ilgos kelionės. Anuomet, maloniai žvelgdamas iš didžiulio aukščio, tuos pačius žmones ir daiktus Hansas stebėjo su liūdnu pranašumu tarsi atsisveikindamas, o dabar jis sugrįžo, tad žvelgė stebėdamasis, šypsodamasis, vėl pasijausdamas kaip namie.

Visi pavalgė, ir Hansas jau ketino stotis, kai tėvas, kaip paprastai trumpai, paklausė:

– Kuo tu, Hansai, norėtum būti labiau – mechaniku ar raštininku?

– Kaip? – priblokštas atsakė jam klausimu Hansas.

– Kitos savaitės pabaigoje galėtum pradėti mokslą pas mechaniką Šulerį arba dar po savaitės – rotušėje. Rimtai pasvarstyk! Rytoj mudu dar pasikalbėsim .

Hansas atsistojo ir išėjo. Šis staigus klausimas jį sutrikdė ir tarytum apakino. Netikėtai priešais iškilo veikli ir gyva kasdienybė, kuriai jis jau keli mėnesiai buvo svetimas, viliojančiu ir grėsmingu veidu, žadanti ir reikalaujanti. Hansas netroško būti nei mechaniku, nei raštininku. Jį trupučiuką gąsdino vien fizinis amatininko darbas. Čia Hansas prisiminė savo moksladraugį Augustą, kuris juk tapo mechaniku ir kurio galėjo paklausinėti.

Galvojant toliau, šie vaizdiniai apsiblausė ir nublanko, šis reikalas nebeatrodė jam toks skubus ir svarbus. Jam nedavė ramybės ir rūpėjo kas kita, todėl pasiblaškė po priebutį, paskui staiga pasičiupo skrybėlę, išėjo iš namų ir lėtai nužingsniavo gatve. Jam toptelėjo, kad būtina šiandien dar sykį pamatyti Emą.

Jau temo. Iš netolimos užeigos atsklido šūkaliojimai ir kimios dainos. Kai kurie langai švietė, vienur kitur užsidegdavo žiburys, mesdamas silpną raudoną atšvaitą į tamsų orą. Vora susiglaudusių mergaičių, garsiai kvatojančių ir šnekančių, linksmai nugužėjo gatve žemyn, prieblandoj per besitaisančias miegoti gatves tarytum nuvilnijo šilta ir judri jaunystės ir aistros banga. Hansas ilgai lydėjo jas akimis, o širdis ko neiššoko jam iš krūtinės. Pro užuolaidomis uždengtą langą sklido smuiko griežimas. Prie šulinio moteriškė plovė salotas. Ant tilto du vaikiai vaikštinėjo su draugužėmis. Vienas, įsitvėręs merginos ranką, siūbavo ją ir rūkė cigarą. Kita porelė susiglaudusi lėtai slinko pirmyn, vaikis laikė apsikabinęs merginą per strėnas, o ji petimi ir galva spaudėsi jam prie krūtinės. Tai Hansas buvo matęs daugybę kartų ir nekreipęs jokio dėmesio. Tačiau dabar tas vaizdas gavo slaptą prasmę, neaiškią, tačiau geidulingai saldžią reikšmę; jo žvilgsnis įsmigo į būrelį, o vaizduotė nuovokiai artėjo prie supratimo. Suglumęs, sukrėstas iki pačių sielos gelmių, Hansas jautė, kad yra šalia didelės paslapties, apie kurią net nežino-

jo, žavi ji ar klaiki, tačiau virpėdamas numanė, kad ji kiek žavi, tiek ir klaiki. Sustojęs prie Flaigo namelio, Hansas neišdrįso užeiti. Ką jis ten veiks ir sakys? Norom nenorom prisiminė, kaip būdamas vienuolikos ir dvylikos metų vaikiščias, dažnai čia užsukdavo; tada Flaigas pasakodavo jam biblijines istorijas ir atsakinėdavo į jo berte beriamus smalsius klausimus apie pragarą, velnią ir šmėklas. Tai nebuvo smagūs prisiminimai, Hansą graužė sąžinė. Hansas nežinojo, ką ketina daryti, netgi nežinojo, ko iš tikrųjų nori, tačiau jam regėjosi, kad geidžia kažko slapto ir draudžiamo. Tarytum nederamai elgėsi su batsiuviu, kad stovėjo tamsoje priešais jo duris ir nėjo į vidų. O jeigu kas nors pamatytų jį štai taip stovintį ar išeitų pro duris, tai gal jo net nebartų, tik išjuoktų, o to Hansas labiausiai baisėjosi.

Jis nusėlino už namo ir nuo sodo tvoros galėjo pasižiūrėti į apšviestą svetainę. Batsiuvio nepamatė. Batsiuvienė lyg ir kažką siuvo ar mezgė, vyriausias sūnus dar nemiegojo ir skaitė, atsisėdęs prie stalo. Ema vaikščiojo po svetainę, greičiausiai ruošdamasi, taigi Hansas matydavo ją tik retkarčiais. Viešpatavo tokia tyla, kad buvo aiškiai girdimi net ir tolimiausi žingsniai gatve ar anapus sodo tekančios upės srovenimas. Greitai temo ir vėso oras.

Šalia svetainės langų juodavo koridoriaus langelis. Po ilgoko laiko šiame langelyje sudūlavo pavidalas, išsisvėrė laukan ir įsižiūrėjo į tamsą. Hansas iš figūros pažino, kad tai Ema, ir nuo baimingo lūkesčio jam iškrito širdis. Ema sustingo prie lango, ilgai ir ramiai žvelgdama laukan, tačiau Hansas nenutuokė, ar ji mato jį ir pažįsta. Jis net nekrustelėjo, tik stebeilijo ją su nenusakomu drovumu, tikėdamasis ir baimindamasis, kad mergina jį pažins.

O kai pavidalas dingo iš lango, netrukus trinktelėjo laukujės durys ir Ema išėjo į kiemą. Iš pradžių persigandęs Hansas ketino leistis į kojas, tačiau taip ir liko vietoje, bejėgiškai

atsišliejęs tvoros ir žiūrėdamas, kaip mergina iš lėto žingsniuoja artyn per tamsų sodą, ir sulig kiekvienu jos žingsniu jį traukė sprukti, tačiau sulaikė stipresnė jėga.

Ir štai Ema stovi priešais, vos per pusę žingsnio, tarp jų – tik žema tvora, ir veria jį atidžiu keistu žvilgsniu. Valandėlę nė vienas nepratarė jokio žodžio. Pakui ji tyliai paklausė:

– Ko tu nori?

– Nieko, – atsakė Hansas, tačiau pasijuto lyg paglamonėtas dėl to, kad Ema kreipėsi į jį „tu“.

Mergina per tvoros viršų padavė jam ranką. Hansas veržliai ir švelniai paėmė ją ir spustelėjo, o pamatęs, kad ji neištraukė rankos, įsidrąsino ir ėmė meiliai ir atsargiai glostyti šiltą merginos ranką. O kad ranka vis dar nuolankiai liko jo valioje, Hansas priglaudė ją prie savo skruosto. Visą jo kūną užliejo aštrus geismas, keista šiluma ir palaimingas nuovargis persmelkė sielą, oras aplinkui tarsi sudrėko nuo feno gūsių, jis nebematė nei gatvės, nei sodo, tiktai regėjo iš arti šviesų veidą ir kupetą tamsių plaukų.

Ir lyg iš didžiulių nakties tolių atsklido tylutėlis merginos klausimas:

– Ar nori mane pabučiuoti?

Šviesus veidas priartėjo, kūnas visu svoriu per tvorą trupučiuką pasidavė pirmyn, palaidi, vos kvepiantys plaukai perbraukė Hansui per kaktą, o užmerktos akys, dengiamos baltų sunkių vokų ir tamsių blakstienų, atsidūrė visiškai prie pat jo akių. Kai lūpomis baikščiai prisilietė merginai prie burnos, Hanso kūną nupurtė smarkus drebulys. Ir tuoj pat jis vėl sudrebėjo, nes Ema suėmė jo galvą rankomis ir prisimygo veidu, nebepaleisdama lūpų. Hansas pajuto, kokios karštos jos lūpos, kaip jos spaudžiasi ir godžiai siurbia, lyg trokšdamos iščiulpti jam gyvybę. Jį užplūdo begalinis silpnumas; anksčiau, negu svetimos lūpos jį paleido, virpulingas jo geidulys pavirto į mirtiną nuovargį ir kančią, o kai

Ema atsitraukė, Hansas susvirduliavo ir pirštais mėšlungiškai įsikibo tvoros.

– Žinai, rytoj vakare vėl ateik, – pasakė Ema ir nuskubėjo į namą. Lauke ji praleido mažiau negu penkias minutes, tačiau Hansui rodėsi, jog praėjo ištisa amžinybė. Palydėjo ją tuščiomis akimis, vis dar įsitvėręs mietų ir toks nusikamavęs, kad nepajėgė žengti nė žingsnio. Svajodamas klausėsi, kaip galvoje tvinksi kraujas, netolygiom skausmingom bangom kildamas nuo širdies, vėl plūsdamas atgal ir trukdydamas jam kvėpuoti.

Tada jis išvydo, kaip namo viduje atsidarė kambario durys ir įėjo batsiuvys, kuris tikriausiai grįžo iš dirbtuvės. Užplūdusi baimė, kad jo nepastebėtų, nuginė Hansą šalin. Jis nuėjo iš lėto, nenoromis, sverdinėdamas kaip įkaušęs, ir sulig kiekvienu žingsniu jam rodėsi, kad tuoj tuoj suklups ant kelių. Tamsios gatvės su miegūstais frontonais ir blausiomis raudonomis langų akimis lyg blankūs užkulisiai slinko pro šalį, slinko ir tiltai, upė, kiemai ir sodai. Odininkų gatvės fontanas čiurleno keistai garsiai ir skambiai. Lyg sapnuodamas Hansas atvėrė vartus, perėjo per tamsutėlį koridorių, užlipo laiptais, atsidarė ir uždarė vienerias duris, paskui dar vienerias, atsisėdo prie stalo ir tik po ilgoko laiko atsikvošėjo esąs namie, savo kambarėlyje. Vėl ilgokai užtruko, kol Hansas pasiryžo nusirengti. Nusirengė lyg nesavomis rankomis ir liko sėdėti prie lango, kol rudens nakties šaltumas staiga perėmė jį visą ir nuvarė po patalais.

Hansas tikėjosi kaipmat užmigsiąs. Tačiau kai tik gulėdamas mažumėlę sušilo, vėl ėmė daužytis širdis ir netolygiais pliūpsniais kunkuliuoti kraujas. Vos tik užsimerkdavo, pajusdavo prisispaudusias prie savųjų merginos lūpas, siurbiančias jam sielą ir pripildančias jį skausmingo karščio.

Jis užmigo vėlai ir tarytum vaikomas nardė iš vieno sapno į kitą. Lyg stovėjo, gaubiamas bauginamai aklinos tamsos, apčiuopomis ieškodamas Emos rankos, ta jį apsikabino, ir

juodu lėtai pradėjo kristi į šiltą gilų vandens srautą. Staiga priešais jį atsirado batsiuvys ir paklausė, kodėl Hansas nebenorįs jo aplankyti, tada Hansas nejučiom nusijuokė ir išvydo, jog tai ne Flaigas, o Hermanas Heilneris, sėdįs šalia jo Maulbrono koplyčios lango nišoje ir laidąs sąmojus. Tačiau netrukus ir tai išnyko, o Hansas atsidūrė prie spaustuvų, bandydamas iš paskutiniųjų pasukti rankeną, ant kurios buvo užsigulusi Ema. Ji prisikišo artyn, ieškodama Hanso lūpų, pasidarė tylu ir tamsu kaip maiše, o Hansas alpdamas vėl ėmė grimzti į šiltą juodą gelmę. Kartu jis girdėjo, kaip eforas rėžia kalbą, tačiau nesuvokė, ar toji kalba skirta jam.

Hansas miegojo iki vėlyvo ryto. Išaušo giedra auksinė diena. Jis ilgai vaikštinėjo po sodelį, bandydamas išsiblaivyti ir aiškiai protauti, tačiau jį tarytum supo tąsi blausi migla. Matė rausvai mėlynus astrus, pačias paskutines darželio gėles, gražias ir švytinčias saulėje lyg rugpjūčio mėnesį, matė, kaip šilti, malonūs spinduliai, švelniai glamonėdami, srūva ant sudžiūvusių atžalų, šakų ir plikų ūglių, tarytum laukdami pavasario. Tačiau jis tik matė, bet nieko nejautė, niekas jam nerūpėjo. Staiga Hansas labai aiškiai prisiminė tą laiką, kai čia, sode, aplinkui strikinėjo jo triušiai, sukosi vandens ratas ir veikė kūjinis trupintuvas. Norom nenorom jam akyse iškilo rugsėjo diena prieš trejus metus. Buvo Sedano pergalės šventės išvakarės; pas jį atėjo Augustas ir atsinešė gebenės, juodu švariai nuplovė savo vėliavų stiebus ir prie paauksuotų smaigalių pritvirtino gebenių, šnekučiuodamiesi apie rytdieną ir iš anksto džiaugdamiesi. Daugiau nieko nebuvo ir neatsitiko, tačiau abu buvo tokie sklidini šventės lūkesčių ir didžiulio džiaugsmo, vėliavos tvaskėjo saulėje, Ana buvo iškepusi pyragą su slyviene, o nakčiai ant aukštos uolos turėjo būti sukurtas laužas Sedano mūšio garbei.

Hansas nežinojo, kodėl kaip tik šiandien prisiminė tą vakarą, nežinojo, kodėl šis prisiminimas toks gražus ir ryš-

kus nei kodėl jam pasidarė taip skaudu ir liūdna. Nežinojo, jog, prisidengusi šiuo prisiminimu, priešais jį dar sykį iškilo juki ir linksma vaikystė ir paauglystė, kad atsisveikintų ir paliktų įsmeigusi buvusios ir niekuomet nebesugrįšiančios didelės laimės dyglius. Jis tiktai nuvokė, kad prie šio prisiminimo nesiderina mintys apie Emą ir vakar vakarą ir kad jo sieloje pakirdo tai, ko neįmanoma sulyginti su andainykšte laiminga būsena. Hansas tarėsi vėl išvydęs, kaip blykčioja auksiniai vėliavų stiebų smaigaliai, išgirdęs, kaip juokiasi jo draugas Augustas, ir užuodęs ką tik iškepto pyrago aromatą, ir visa tai buvo taip linksma, laiminga, taip tolima ir svetima, kad jis atsišliejo į šiurkštų storos pušies kamieną ir graudžiai graudžiai pravirko, akimirką pajusdamas paguodą ir palengvėjimą.

Perpiet Hansas nuskubėjo pas Augustą, tapusį pirmuoju pameistriu ir labai sustambėjusį bei išaugusį. Išdėstė jam savo reikalą.

– Tokios tokelės, – pareiškė tas, nutaisęs daug mačiusio ir patyrusio žmogaus veidą. – Tokios tokelės. Tu juk toks skystablauzdis. Pirmaisiais metais turėsi velniškai paplušėti su kūju, o tai tau ne sriubos šaukštą kilnoti. Ir turėsi tampyti gelžgalius, o vakarais viską sutvarkyti, taip pat ir dildei reikia sveikatos, o iš pradžių, kol pramiklinsi ranką, gausi tik senas dildes, tos nė velnio neima ir yra lygios kaip beždžionės subinė.

Hansas iškart pabūgo.

– Taip, tai man verčiau nė nebandyti? – paklausė droviai.

– Kodėl, aš juk taip nesakiau! Nebūk toks mėmė! Tik iš pradžių bus ne pyragai. O šiaip, ką gi, žinai, mechaniko amatas puikus, ir jam reikia geros galvos, antraip teišeis tik paprastas kalvis. Štai užmesk akį!

Jis atnešė kelias dailiai iš žvilgančio plieno pagamintas nedideles mašinų dalis ir parodė Hansui.

– Taip, nevalia suklysti nė per pusę milimetro. Viskas padaryta rankomis, netgi veržlės. Oho, kokios akies reikia! Dar bus nušlifuotos ir užgrūdintos, o tada jau viskas.

– Taip, labai gražios. Jeigu tik aš žinočiau...

Augustas nusijuokė.

– Kinkos dreba? Taip, mokytis nelengva, niekas nepadės, kad ir kaip stengsies. Tačiau aš juk dar esu čia ir tau pagelbėsiu. Jeigu pradėsi darbą kitą penktadienį, tuomet aš kaip tik būsiu pabaigęs antruosius savo metus ir šeštadienį gausiu pirmąjį savaitinį atlyginimą. O sekmadienį atšvęsim, su alum ir pyragu, visi bus, ir tu taip pat, tuomet pamatysi, kaip su mumis smagu. Taip, tada pamatysi! Ir iš viso – juk ir anksčiau mudu buvom geri draugai.

Pietaujant Hansas pareiškė tėvui, kad norįs mokytis mechaniko amato ir ar negalįs pradėti po aštuonių dienų.

– Ką gi, gerai, – sutiko tėtis ir po pietų nuvedė Hansą į Šulerio dirbtuves užrašyti.

Tačiau kai ėmė temti, Hansas tarytum pamiršo visa tai ir tegalvojo, jog vakare jo lauks Ema. Jau dabar jam trūko oro, valandos čia lėkte lėkė, čia slinkte slinko, ir šio pasimatymo jis laukė kaip laivininkas upės slenksčių. Apie vakarienę nebuvo nė kalbos, jis vos išgėrė puodelį pieno. O tada išėjo iš namų.

Viskas buvo taip pat kaip vakar – tamsios miegančios gatvės, juodi langai, blausi žibintų šviesa ir lėtai vaikštinėjančios įsimylėjėlių porelės.

Prie batsiuvio tvoros Hansą perėmė didžiulis baugulys, jis krūpčiojo sulig kiekvienu šlamesiu ir šitaip stovėdamas ir klausydamasis tamsoje jautėsi tarytum vagišius. Nepraėjo nė minutės, priešais išdygo Ema, paglostė jam galvą ir atidarė vartelius. Hansas atsargiai įėjo į sodą, ir Ema tylutėliai nusitempė jį krūmais apžėlusiu taku, o paskui pro laukujes duris įsivedė į tamsų koridorių.

Tenai juodu susėdo šalimais ant viršutinės rūsio laiptų pakopos ir tik po gerokos valandėlės akliniausioj juodumoj pajėgė šiaip taip įžiūrėti vienas kitą. Mergina buvo puikiai nusiteikusi ir be paliovos šnibždėjo niekus. Buvo ragavusi ne vieno bučinio ir nusimanė apie meilės reikalus; jai labai tiko drovus švelnus berniukas. Ji suėmė siaurą jo veidą abiem delnais ir išbučiavo kaktą, akis bei skruostus, o kai galop atėjo eilė lūpoms ir Ema vėl ilgam į jas įsisiurbė, berniukui apsvaigo galva, jis, netekęs jėgų, atsišliejo į ją. Ema tyliai nusijuokė ir patampė jam už ausies.

Ema kušteno ir kušteno, o jis klausėsi ir nieko nesuvokė. Mergina paglostė jam petį, plaukus, kaklą ir rankas, prisiglaudė skruostu jam prie veido, padėjo galvą ant peties. Hansas tylėjo it pelė po šluota, leisdamas jai viską, sklidinas saldaus siaubo ir neapsakomo drovumo, kada ne kada sudrebėdamas, lyg purtomas karščio.

– Ale koks tu mylimasis! – nusijuokė ji. – Visiškai nieko nedrįsti.

Ir nutvėrusi Hanso ranką persibraukė ja sau per sprandą, galvą, o paskui prisidėjo prie krūtinės ir spūstelėjo. Hansas pajautė apvalumą ir saldų nepatirtą bangavimą, jis užsimerkė ir tarytum nugrimzdo į bedugnę prarają.

– Ne! Nebereikia! – atsigynė jis, kai Ema vėl norėjo pabučiuoti. Ji nusijuokė. Prisitraukė Hansą artyn, šonu prisiglaudė prie jo, apkabindama viena ranka taip, kad jausdamas jos kūną Hansas visiškai nebeteko galvos ir nebegalėjo ištarti nė žodžio.

– Ar ir aš tau taip patinku? – paklausė ji.

Hansas norėjo atsakyti „taip“, tačiau pajėgė tik linktelėti, todėl linksėjo ištisą valandėlę.

Ema vėl paėmė jo ranką ir juokais pasikišo po liemenėle. Iš taip arti apčiuopus, kaip pulsuoja ir alsuoja karšta svetima gyvybė, Hansui ko nesprogo širdis, jis manė mirštąs, nes vos gaudė orą.

Atitraukė ranką ir sudejavo:

– Man jau metas namo.

Stodamasis Hansas susverdėjo ir tik per plauką nenusirito žemyn rūsio laiptais.

– Kas tau yra? – nustebusi paklausė Ema.

– Nežinau. Aš toks pavargęs.

Hansas nejautė, kad vesdama atgal takučiu prie tvoros Ema jį prilaikė ir glaustėsi, negirdėjo, kaip ji palinkėjo labos nakties ir užrakino vartelius. Gatvėmis grįžo namo nežinodamas kaip, lyg nešamas įsisiautėjusios audros ar liūliuojamas smarkaus srauto.

Regėjo kairėje ir dešinėje dūluojančius namus, virš jų – kalnų keteras, eglių viršūnes, juodą naktį ir didžiules romias žvaigždes. Pūtė vėjas, jis girdėjo, kaip palei tilto atramas teška upės vanduo, ir matė vandenyje atsispindinčius sodelius, namų šešėlius, juodą naktį, žibintus ir žvaigždes.

Ant tilto turėjo nevalingai prisėsti – buvo toks pavargęs, jog manė nebegalėsiąs pareiti namo. Atsisėdo ant turėklų, įsiklausė, kaip vanduo plakasi į atramas, šniokščia užtvankoje ir gurguliuoja prie malūno. Hansui šalo rankos, neritmingai plakė širdis, gniaužė gerklę, čia jam staiga aptemdavo akys, čia karščio banga užliedavo krūtinę, apsvaigdavo galva.

Jis parėjo namo, nusigavo į kambarėlį, atsigulė ir išsyk užmigo, sapne krisdamas iš vienos prarajos į kitą per neaprėpiamas erdves. Vidurnaktį išsikankinęs ir nusikamavęs pabudo ir iki pat ryto pragulėjo snūduriuodamas, kupinas sekinančio ilgesio, svaidomas vienur ar kitur nevaldomų galių, kol vos brėkštant rytui jo kančia ir liūdesys išsiliejo į ilgą raudą ir Hansas vėl užmigo ant šlapios nuo ašarų pagalvės.

SEPTINTAS SKYRIUS

Ponas Gybenratas iškilmingai ir triukšmingai darbavosi su spaustuvu, o Hansas jam talkino. Du batsiuvio vaikai priėmė kvietimą ir tvarkė vaisius, abu atsinešę stiklinaitę ragauti sultims ir po didžiulę juodos duonos riekę. Tačiau Ema neatėjo kartu.

Tik tada, kai tėvas su kubilium pusvalandukui pasitraukė nuo spaustuvo, Hansas išdrįso pasiteirauti apie Emą.

– O kurgi Ema? Ar nenorėjo ateiti?

Ilgokai užtruko, kol mažyliai nurijo kąsnį ir galėjo kalbėti.

– Jos juk nebėr, – pasakė, kinkčiodami galvas.

– Nebėr, o kurgi ji?

– Išvažiavo namo.

– Namo? Traukiniu?

Vaikai vėl uoliai palinksėjo.

– Kada?

– Šįryt.

Mažyliai čiupo savo obuolius. Hansas spaudė sultis, spoksojo į rėčką ir iš lėto pradėjo suvokti.

Sugrįžo tėvas, visi juokėsi ir dirbo, vaikai padėkoję nurūko savais keliais, sutemo, atėjo laikas ruoštis namo.

Po vakarienės Hansas vienas sėdėjo savo kambarėlyje. Dešimt valandų, vienuolika, jis nedegė žiburio. Paskui jis kietai įmigo ir miegojo ilgai. Pabudo vėliau negu paprastai, neaiškiai jausdamas nelaimę ir netektį, kol prisiminė Emą. Ji išvažiavo neatsisveikinusi, nė sudie nepasakiusi; be jokios abejonės, ji žinojo, kada išvažiuos, kai Hansas apsilankė pas-

kutinį vakarą. Hansas prisiminė jos juoką, bučinius ir išdidų palankumą. Ema net nežiūrėjo į jį rimtai.

Piktas skausmas bei įaudrintų ir nenumalšintų meilės galių nerimastis susiliejo į kankinamą maudulį, kuris išginė Hansą į sodelį, paskui į gatvę, į mišką ir vėl namo.

Taip jis patyrė, gal kiek per anksti, savąją meilės paslapties dalį, ir ji turėjo nedaug saldumo, bet apsčiai kartumo. Dienos, pilnos bergždžių skundų, ilgesingų prisiminimų, beviltiškų mintijimų; naktys, kai besidaužanti širdis ir slogutis neleisdavo miegoti, o užmigusį kankindavo košmarai. Košmarai, kuriuose nesuprantamai įaistrintas kraujas žadindavo išsigimėliškus, bauginančius pasakų vaizdinius, smaugiančias rankas, degančiais žvilgsniais spoksančius fantastinius padarus, svaiginančias bedugnes, milžiniškas ugningas akis. Pabudęs Hansas pamatydavo, kad yra vienas, o aplinkui tik šaltos rudens naktys, ilgėdavosi savo merginos ir aimanuodamas kniaubdavosi į ašarų primirkusią pagalvę.

Artinosi penktadienis, kada Hansas turėjo pradėti darbą mechaniko dirbtuvėje. Tėvas nupirko jam mėlyną drobinį kostiumą ir mėlyną pusvilnonę kepurę, Hansas viską pasimatavo ir pats sau su darbine uniforma pasirodė juokingas. Kai eidavo pro mokyklą, pro rektoriaus ar matematikos mokytojo namus, pro Flaigo dirbtuvę arba pastoriją, Hansui sugesdavo nuotaika. Šitiek vargta, plušėta ir prakaituota, atsisakyta šitokios daugybės džiaugsmų džiaugsmelių, šitiek didžiuotasi, pūstasi ir viltingai svajota – ir viskas perniek, tik dėl to, kad dabar, kur kas vėliau negu jo draugai, galėtų visiems ant patyčių įsidarbinti menkiausiu mokinuku mechaniko dirbtuvėje!

O ką pasakytų Heilneris?

Pamažėle Hansas apsiprato su mėlynaisiais šaltkalvio drabužiais ir net truputį džiaugėsi penktadieniu, kada tuos drabužius iškilmingai apsivilks. Bent šioks toks įspūdis!

Tačiau šios mintys tebuvo tik žaibai, nutvieskią tamsius debesis. Hansas nepamiršo išvažiavusios merginos, dar labiau nepamiršo ar nepergalėjo anų dienų jaudulio jo kraujas. Jis kunkuliavo ir reikalavo daugiau, reikalavo numalšinti pakirdusį ilgesį. Taip slogiai ir kankinamai lėtai slinko laikas.

Ruduo buvo gražesnis nei kada nors anksčiau, sklidinas švelnios saulės, su sidabriniais ankstyvais rytais, spalvomis švytinčiais vidurdieniais ir giedrais vakarais. Tolimesnieji kalnai sodriai mėlynavo lyg aksomas, kaštonai geltonavo kaip auksas, o ant sienų ir tvorų karojo purpuriniai laukinių vynmedžių lapai.

Genamas nerimo, Hansas bėgo pats nuo savęs. Dienų dienas bastėsi po miestą ir laukus, vengdamas žmonių, nes manė, kad visi pastebės, jog jis nelaimingai įsimylėjęs. Tačiau vakarais jis eidavo į gatves, spoksodavo į kiekvieną tarnaitę ir, graužiamas sąžinės, sekdavo kiekvieną porelę. Jam regėjos, kad kartu su Ema prie jo buvo priartėję ir vėl klastingai išnykę visi gyvenimo malonumai ir kerai. Hansas jau nebegalvojo apie kančią ir slogumą, kuriuos jautė, būdamas šalia jos. Jis manė, kad jeigu dabar vėl ją turėtų, tai nebebūtų toks drovus, o išplėštų iš jos visas paslaptis ir įsiveržtų į užkeiktą meilės sodą, kurio vartai užsitrenkė jam prieš pat nosį. Jo vaizduotė įsipainiojo šioj tvankioj ir gūdžioj tankmėj, beviltiškai sukdama aplinkui, atkakliai kamuodamasi ir netrokšdama sužinoti, kad už nedidelio užburto rato plyti šviesios ir mielos tolimos erdvės.

Pagaliau Hansas apsidžiaugė, kad atėjo iš pradžių jį taip baugìnęs penktadienis. Anksti rytą jis apsivilko naujaisiais mėlynais darbiniais drabužiais, užsidėjo kepurę ir lėtokai nužingsniavo Odininkų gatve žemyn Šulerio namų link. Keletas pažįstamų smalsiai nusekė jį akimis, o vienas net paklausė:

– Kaip čia yra, ar tu ketini mokytis šaltkalvystės?

Dirbtuvėje visi triūsė taip, kad net dulkės rūko. Meistras kaip tik kalė. Įkaitintą iki raudonumo geležį jis buvo padėjęs ant priekalo, parankinis daužė ją sunkiu kūju, o meistras silpnesniais smūgiais formavo detalę, kada ne kada paversdamas geležį replėmis ir tarpais patogiu kūjeliu taip ritmingai mušdamas į priekalą, kad pro atlapotas duris į ryto orą skriejo skambūs ir linksmi dūžiai.

Prie ilgo, nuo tepalų ir metalo drožlių pajuodusio varstoto stovėjo vyresnysis pameistrys, o šalia – Augustas, abu plušėjo kiekvienas prie savo spaustuvų. Palubėje kaukė diržai, kurie suko tekėlus, galąstuvą ir gręžtuvą, nes buvo naudojama vandens jėga.

Augustas linktelėjo savo įeinančiam bičiuliui ir mostelėjo palaukti prie durų, kol meistras ištaikys jam laiko.

Hansas ėmė nedrąsiai apžiūrinėti žaizdrą, stovinčius tekėlus, kaukiančius diržus ir laisvus skriemulius.

Nukalęs dalį meistras priėjo prie Hanso ir atkišo jam didelę, kietą ir šiltą ranką.

– Čia pasikabinsi kepurę, – pasakė ir parodė Hansui tuščią vinį sienoje. – Taip, o dabar prieik. Tai tavo vieta ir spaustuvai.

Sulig tais žodžiais meistras nuvedė Hansą prie pačių galinių spaustuvų ir pirmiausia parodė, kaip jais naudotis ir kaip sutvarkyti varstotą ir įrankius.

– Tavo tėvas mane įspėjo, kad nesi Herkulis, tai ir matyti. Na, iš pradžių, kol sustiprėsi, galėsi nekalviauti. – Jis pakišo ranką po varstotu ir ištraukė ketinį dantratį. – Štai, pradėk nuo jo. Jis ką tik gautas iš liejyklos, visas nelygus, lyg nusėtas šerpetomis, kurias reikia nudildyti, antraip sugadinsi visus gerus įrankius. – Meistras įspraudė dantratį tarp spaustuvų, paėmė seną dildę ir parodė, kaip brūžuoti.

– Taip, o dabar pabandyk tu. Tiktai šiukštu, kad man nepaimtum kito dildeklio! Iki pietų čia tau darbo sočiai, o

paskui parodysi man. Ir kai dirbsi, kad neklausytum nieko, kas tau bus sakoma. Mokiniui nevalia galvoti.

Hansas pradėjo brūžuoti.

– Gana! – šūktelėjo meistras. – Ne taip. Kairę ranką padėk va taip ant dildės. O gal tu kairiarankis?

– Ne.

– Gerai. Susidorosi. – Ir meistras nuėjo prie savo spaustuvų šalia durų, o Hansas įniko į darbą.

Iš pradžių jis nustebo, kad detalė tokia minkšta ir taip lengva dilinti. Paskui pamatė, kad lengvai atsiskiria vien grubusis paviršius ir kad po juo yra grūdėta geležis, kurią jis turi nulyginti. Sukaupęs jėgas Hansas uoliai plušėjo. Nuo tada, kai vaikystėje meistravo žaisdamas, Hansas niekuomet daugiau nebuvo patyręs malonumo pats savo rankomis pagaminti kokį nors akivaizdžiai naudingą daiktą.

– Lėčiau! – sušuko jam meistras. – Brūžinti reikia pagal taktą – viens du, viens du. Ir prispaudus, antraip sugadinsi dildę.

Vyriausiasis pameistrys pradėjo krapštytis prie tekėlo, ir Hansas neatsispyrė pagundai bent akies krašteliu jį stebėti. Į skridinį buvo įdėtas plieninis strypas, perkeltas diržas, ir strypas, greitai sukdamasis ir žvilgėdamas, sudūzgė, o pameistrys pjovė nuo jo spindinčią plonytėlaitę drožlelę.

Ir visur gulėjo įrankiai, geležies, plieno ir vario gabalai, nebaigtos dalys, blizgantys ratukai, kaltai ir grąžtai, visokiausių pavidalų tekinimo peiliai ir pritrinamieji instrumentai, šalia dumplių kabojo kūjai ir plaktukai, priekalų priedai, replės ir litavimo kolbos, ištisa siena – dildžių ir frezų, o palei grindis prikrauta tepaluotų skudurų, šluotelių, švitro, pjūkliukų geležiai, pristatyta bakelių su alyva, rūgšties butelių, vinių ir varžtų dėžučių.

Kas akimirką buvo naudojamasi bude.

Su pasitenkinimu Hansas pastebėjo, kad jo rankos jau visai pajuodo, ir tikėjosi, jog netrukus ir jo drabužiai atro-

dys labiau apnešioti, nes šalia kitų juodų ir sulopytų apdarų jo eilutė regėjosi komiškai nauja ir mėlyna.

Artėjant pietums, dirbtuvėje irgi pagyvėjo. Iš gretimos mašinų remonto dirbtuvės užsukdavo darbininkų, atnešančių nušlifuoti ar pataisyti smulkių dalių. Apsilankė valstietis, paklausė, ar pataisytas jo kočiotuvas, ir išgirdęs, kad dar ne, ėmė bjauriai plūstis. Paskui atėjo elegantiškas fabrikantas, su kuriuo meistras tarėsi gretimame kambarėlyje.

O šalia ir aplinkui tolygiai dirbo žmonės, ratai ir diržai, taigi pirmąkart savo gyvenime Hansas išgirdo ir suvokė darbo himną, kuris bent jau pradedantįjį jaudina ir maloniai svaigina, ir išvydo, jog menkas jo paties asmuo ir menkas gyvenimas įsiliejo į didelį ritmą.

Devintą valandą darbas trumpam nutrūko, ir kiekvienas gavo po duonos riekę ir stiklinę sulčių. Tiktai dabar Augustas pasveikino naująjį mokinį. Drąsindamas šnekino jį, vėl svajodamas apie kitą sekmadienį, kada ketino su bendradarbiais praūžti savo pirmąjį savaitinį atlyginimą. Hansas pasidomėjo, kokį ratą jis dildo, ir sužinojo, jog jis esąs bokšto laikrodžio. Augustas dar buvo jam beparodąs, kaip tàs dantratis vėlìau suksis, tačiau vyresnysis pameistrys vėl pradėjo darbuotis dilde, ir visi nuskubėjo į savo vietas.

Kai buvo po dešimtos valandos, Hansas pradėjo justi nuovargį; trupučiuką skaudėjo kelį ir dešinę ranką. Jis mindžiukavo ir slapčiom rąžėsi, tačiau tai nedaug gelbėjo. Tuomet akimirką padėjo dildę ir atsirėmė į spaustuvus. Niekas nekreipė į jį dėmesio. Kai taip stovėjo ilsėdamasis ir klausydamasis, kaip jam virš galvos kaukia diržai, Hansui trupučiuką apsvaigo galva, ir jis užsimerkė. Ir tuomet kaip tik jam už nugaros atsirado meistras.

– Na, tai kas yra? Jau pavargai?

– Taip, truputį, – prisipažino Hansas.

10. 958

Parankiniai prajuko.

– Taip būna, – ramiai tarė meistras. – Gali pasižiūrėti, kaip lituojama. Eik šen!

Hansas smalsiai stebėjo, kaip lituojama. Pirmiausia buvo įkaitinta kolba, paskui lituojamoji vieta sudrėkinta lituojamuoju skysčiu, o paskui iš karštos kolbos užlašinta balto metalo, kuris sušnypštė.

– Paimk skudurą ir gerai nuvalyk. Lituojamasis skystis ėda, todėl jo negalima palikti ant metalo.

Paskui Hansas vėl stovėjo prie savo spaustuvų ir dildė ratuką. Jam maudė petį, o kairė ranka, kuri turėjo spausti dildę, paraudonijo ir pradėjo skaudėti.

Per pietus, kai vyresnysis pameistrys padėjo dildę ir nuėjo mazgotis rankų, Hansas nunešė savo darbą parodyti meistrui. Tas žvilgtelėjo akies krašteliu.

– Gerai, galima palikti ir taip. Dėžėje po tavo varstotu guli toks pat dantratis, pasiimsi jį šiandien po pietų.

Tada ir Hansas nusimazgojo rankas ir išėjo. Jis turėjo valandą pietų. Gatve jam iš paskos šaipydamiesi žingsniavo du pardavėjų mokiniai, buvę jo mokyklos draugai.

– Egzaminų kalvis! – sušuko vienas.

Hansas paspartino žingsnį. Nežinojo, patenkintas jis ar ne; dirbtuvėje jam patiko, tiktai jis taip pavargo, labai pavargo.

O prie namų durų, kai su džiaugsmu galvojo, kad atsisės ir pavalgys, staiga prisiminė Emą. Per visą priešpietę apie ją nė sykio nepagalvojo. Hansas tylutėliai nuslinko į savo kambarėlį, griuvo ant lovos ir sudejavo iš skausmo. Norėjo verkti, tačiau akys liko sausos. Hansas pajuto, kad jį vėl užplūdo beviltiškas sekinąs ilgesys. Galva ūžė ir skaudėjo, o gerklę draskė slopinamas kūkčiojimas.

Pietūs buvo tikra kankynė. Hansas turėjo kalbėtis su tėvu, pasakoti jam ir išklausyti visokiausių pokštų, nes tėtis

buvo gerai nusiteikęs. Vos pavalgęs, Hansas išlėkė į sodelį ir ten, saulėje, prasnūduriavo ketvirtį valandos, o paskui atėjo metas braukti į dirbtuvę.

Jau priešpiet Hansui paraudonavo delnai, dabar nuospaudos pradėjo skaudėti, o vakare taip ištino, kad jis nieko nebegalėjo paimti be skausmo. O prieš laisvą vakarą jis turėjo, Augusto vadovaujamas, sutvarkyti visą dirbtuvę.

Šeštadienį dar pablogėjo. Hansui degė rankos, patinimai ant delnų pavirto į pūsles. Meistras buvo pergedęs ir plūdosi dėl menkiausių niekų. Tiesa, Augustas paguodė, kad pūslės kamuos kelias dienas, paskui rankos sukietės ir nebeskaudės, tačiau Hansas buvo klaikiai nelaimingas, ištisą dieną šnairavo į laikrodį, beviltiškai brūžuodamas savo ratuką.

Vakare, tvarkant dirbtuvę, Augustas jam pašnibždėjo, kad rytoj su keliais draugais einąs į Bylachą, ten jie šauniai pasilinksminsią, ir Hansui nieku gyvu nevalia atsisakyti. Tegu užsukąs pas jį antrą valandą. Hansas sutiko, nors labiausiai troško visą sekmadienį pragulėti namie – toks buvo nusiminęs ir pavargęs. Namie senoji Ana davė jam tepalo žaizdotoms rankoms, Hansas atsigulė jau aštuntą valandą ir miegojo kone iki vidurdienio, taigi turėjo mikliai suktis, kad su tėvu spėtų į bažnyčią.

Pietaujant Hansas prašneko apie Augustą, kad norįs šiandien su juo paiškylauti. Tėvas neprieštaravo, netgi davė penkiasdešimt pfenigų ir tepareikalavo grįžti namo vakarienės.

Eidamas gatvėmis šviečiant saulei, Hansas pirmąkart po daugelio mėnesių vėl džiaugėsi sekmadieniu. Gatvė buvo šventiškesnė, saulė skaistesnė, ir viskas atrodė iškilmingiau ir gražiau, kai tau už nugaros liko darbo dienos su pajuodusiomis rankomis ir pavargusiais sąnariais. Dabar Hansas suprato kiekvieną mėsininką ir odininką, kepėją ir kalvį, sėdinčius ant suolų saulėkaitoje prie savo namų ir sklidinus

tiesiog karališko smagumo, ir nebežiūrėjo į juos kaip į pasigailėtinus mulkius. Jis žvelgė į darbininkus, parankinius ir mokinius, kurie vaikštinėjo gretomis ar traukė į smuklę, trupučiuką pakreipę skrybėles, su baltomis marškinių apykaklėmis ir šepečiu išvalytais išeiginiais kostiumais. Dažniausiai, nors ir ne visada, amatininkai bendravo su saviškiais, – staliai su staliais, mūrininkai su mūrininkais, – gindami savo luomo garbę, o tarp jų garbingiausi buvo šaltkalviai, ypač mechanikai. Visa tai skleidė savotišką jaukumą, ir nors daug kas buvo kiek naivu ir juokinga, turėjo amatui būdingo slapto grožio ir žavesio, kurie dar ir šiandien teikia džiaugsmo darbštiesiems ir kurių atšvaitas sušildo net ir varganiausią siuvėjo mokinį.

Kai jaunieji mechanikai, ramūs ir išdidūs, stovėjo prie Šulerio namų, linkčiodami praeiviams ir šnekučiuodamiesi, tikrai galėjai pamatyti, kad tai patikima bendrija, nereikalinga įsibrovėlių, net ir per sekmadienio pramogas.

Hansas tai irgi pajuto ir apsidžiaugė jai priklausąs. Tačiau jis trupučiuką baiminosi planuojamų sekmadieninių linksmybių, nes žinojo, kad mechanikai tikri gyvenimo malonumų smaguriai. Gal jie net šoks. Šokti Hansas nemokėjo, tačiau ketino kiek pajėgdamas būti vyru, o kad kokios netgi surizikuoti ir kitą dieną sirgti nedidelėmis pagiriomis. Nebuvo pratęs maukti alų ir vos vos įstengdavo surūkyti cigarą, kad nesuimtų blogumas ir neapsijuoktų.

Augustas pasveikino jį iškilmingai ir džiugiai. Papasakojo, kad nors vyresnysis pameistrys ir nėjęs, kvietimą priėmęs mechanikas iš kitos dirbtuvės, todėl jie keturiese, o to pakanką visam kaimui apversti aukštyn kojomis. Alaus tegu kiekvienas geriąs, kiek telpa, nes jis mokąs. Augustas pasiūlė Hansui cigarą, o tada visa ketveriukė lėtai pajudėjo, koja už kojos išdidžiai traukė per miestelį ir tiktai Liepų aikštėje paspartino žingsnius, kad nepernelyg vėlai nusigautų į By-

lachą! Švytintis upės vanduo mirguliavo mėlyna, auksine ir balta spalva, pro alėjas apaugusius beveik belapius klevus ir akacijas šildė švelni spalio mėnesio saulė, melsvavo aukštas, be jokio debesėlio dangus. Buvo viena iš tų ramių, giedrų ir malonių rudens dienų, kai minkštą orą kaip neskausmingas, linksmas prisiminimas pripildo praėjusios vasaros gražumas, kai vaikai pamiršta, koks metų laikas, ir puola ieškoti gėlių ir kai senimas mąsliai žvelgia į tolius pro langą ar nuo suolo palei namus, nes jam regisi, kad mieli ne tik šių metų, bet ir prabėgusio jų gyvenimo prisiminimai įžiūrimi sklando po vaiskią žydrynę. Tačiau jaunimas puikiai nusiteikęs ir šlovina nuostabią dieną, kiekvienas pagal sugebėjimus ir savo būdą, atnašaudami gėrimus ar paskerstus galvijus, dainas ar šokius, girtuokliavimą ar įnirtingas muštynes, mat visur kepami pyragai su vaisiais, rūsyje stovi obuolių sultys ar rūgsta vynas, o smuikas arba armonika priešais užeigas ir Liepų aikštėse garbina paskutines gražias metų dienas, kviesdami šokti, dainuoti ir mylėtis.

Jaunuoliai šauniai mynė pirmyn. Hansas rūkė cigarą, dėdamasis nerūpestingas ir pats stebėdamasis, kad dūmas visai gardus. Pameistrys pasakojo apie savo keliones, ir niekas nesipiktino, kad jis giriasi iš kaklo – taip derėjo. Net ir menkiausias parankinis, jeigu įsikarščiuoja ir yra tikras, kad nebus liudininkų, apie savo keliones puikuodamasis riečia smagiu, netgi paslaptingu balsu. Juk nuostabioji pameistrių gyvenimo poezija yra liaudies turtas, ir kiekvienas tradicinis senas nuotykis perkuriant pagražinamas, o kiekvienas įsileidęs gražbyliauti bastūnas turi dalelę nemirtingojo Ulenšpygelio ir dalelę nemirtingojo Štraubingerio.

– Tai va, Frankfurte, kur andai nusibeldžiau, suk tave velniai, štai ten tai buvo gyvenimėlis! Ar dar nesu sakęs, kaip piniguočius pirklys, tokia išsipusčiusi beždžionė, norėjo vesti mano meistro dukterį; tačiau anoji jį pavarė, nes aš buvau

jai nepalyginamai mielesnis, ir mudu keturis mėnesius meilavomės, ir jeigu nebūčiau susiriejęs su jos seniu, tai dabar būčiau vedęs užkurinę.

Ir toliau jis pūtė miglas, kaip šunkara meistras norėjo aplyginti jam šonus, tasai suskius galvažudys sykį įsidrąsino ir net pakėlė ranką, bet jis tylom kaip žemė tiktai mostelėjo kūju ir taip įverpė akis į senį, kad tasai pasitraukė ausis suglaudęs, nes brangino savo makaulę, o paskui raštu išvarė jį gatvėn, tas bailiūga. Ir dar pasakojo apie baisias muštynes Ofenburge, kur trys šaltkalviai, tarp jų ir jis, ko neužtvatijo septynių fabrikinių, – bet kas, nuvykęs į Ofenburgą, tegu tik paklausia apie tai ilgojo Šoršo, tas ten tebegyvena ir pats kumščiavosi.

Pameistrys pasakojo abejingu šiurkščiu balsu, tačiau su didžiule aistra ir pasitenkinimu, todėl visi klausėsi su malonumu ir patyliukais nusprendė patys kitąkart iškloti šią istoriją savo draugams. Mat kiekvienas šaltkalvis buvo meilavęsis su meistro dukteria ir pakėlęs kūjį prieš pikčiurną meistrą, ir davęs į skudurus septyniems fabrikiniams. Kai kada toji istorija nutinka Badene, kai kada Hesene arba Šveicarijoje, kai kada vietoj kūjo naudojama dildė ar įkaitintas gelžgalys, kai kada vietoj fabriko darbininkų prigrūdami kepėjai ar siuvėjai, tačiau visuomet tai senos istorijos, kurių visuomet mielai klausomasi, nes jos yra senos, geros ir išaukština gildiją. Tiesa, tai nereiškia, kad ir šiandien tarp klajojančių amatininkų nepasitaiko tokių, kurie yra talentingi nuotykių ieškotojai ar talentingi pasakojimų kūrėjai, nors iš esmės tai tas pats. Ypač linksminosi ir žavėjosi Augustas. Jis visą laiką juokėsi ir pritarė, jausdamasis beveik kaip tikras pameistrys, ir, nutaisęs niekinamą žinovo veidą, pūtė dūmą į auksaspalvį orą. O pasakotojas toliau atliko savo vaidmenį, nes jam rūpėjo pavaizduoti, kad tik iš geraširdiško palankumo sutiko nusižeminti iki mokinių draugi-

jos, mat, būdamas pameistrys, turėtų gėdytis ir sekmadienį gerti iš vaikigalio kišenės. Draugija nukeliavo geroką galą kaimo keliu pasroviui; dabar reikėjo pasirinkti lėtai aukštėjantį, apriečiantį kalną vieškeliuką arba stačią taką, perpus trumpesnį. Pasirinko vieškeliuką, nes jis buvo tolimas ir dulkėtas. Takai skirti darbo dienoms ir pasivaikščiojantiems ponams; paprasti žmonės, ypač sekmadieniais, mėgsta vieškelius, kurie jiems dar nepraradę poetiškumo. Stačiais takais tegu lipa valstiečiai arba gamtos mylėtojai iš miesto, tai darbas arba sportas, ir joks malonumas žmogui. Nėra ko nė lyginti su vieškeliu, kur smagiai trauki pirmyn pasišnekučiuodamas, kur turi saugoti batus ir išeiginius drabužius, kur matai vežimus ir arklius, sutinki ar pralenki kitus vaikštinėtojus, pamatai išsigašinusių merginų ir dainuojančių vaikių pulkus, girdi pavymui laidomus pokštus, į kuriuos juokdamasis atsikerti, kur galima pastovėti, paplepėti, o kai kada pasiseka pasivyti merginų ir pasierzinti arba vakare veiksmais parodyti ir išlyginti asmeninius skirtumus su gerais bičiuliais!

Taigi jie nužingsniavo vieškeliu, kuris dideliu lankstu ramiai ir maloniai kilo aukštyn, kaip žmonės, turį daug laiko ir nemėgstą lieti prakaito. Pameistrys nusivilko švarką ir pakorė jį ant lazdos, persimestos per petį, užuot pasakojęs, ėmė švilpauti, itin šauniai ir žvaliai, ir švilpavo visą valandą, kol nusigavo į Bylachą. Hansas išklausė vieną kitą kandžią pastabą, kurios jį nelabai užgavo ir į kurias rimčiau atsikirto Augustas, o ne jis pats. Ir štai jau matyti Bylachas.

Kaimo namai raudonais čerpiniais ir pilkais kaip sidabras šiaudiniais stogais glūdėjo tarp rudens nuspalvintų vaismedžių, už jo stūksojo tamsus kalnų miškas.

Jaunieji žmonės ėmė svarstyti, kokią užeigą pasirinkti. „Inkare“ buvo geriausias alus, tačiau „Gulbėje“ – geriausias pyragas, o „Smailiojo kampo“ šeimininko duktė – gražuolė. Galų

gale Augustas išreikalavo, kad būtų einama į „Inkarą“, ir merkdamas akį pasakė, jog „Smailusis kampas“ po kelių bokalų niekur nepabėgs ir jį bus galima rasti paskui. Tai visiems tiko, ir jaunuoliai patraukė į kaimą, pro tvartus, snapučių pristatytus žemus valstiečių langelius į „Inkarą“, kurio viliojanti iškaba švytėjo nuo saulės virš dviejų jaunų apvalių kaštonų. Pameistrio, kuris troško sėdėti viduje, nepasitenkinimui, užeigos salė buvo pilnutėlė, taigi jie įsitaisė sode.

Svečių supratimu, „Inkaras“ buvo prašmatni užeiga, taigi ne kokia nors sena valstietiška smuklė, o šiuolaikiškas degtų plytų kubas su pernelyg daug langų, su kėdėmis vietoj suolų ir gausybe skardinių reklaminių skydų, be to, jame triūsė miestiškai apsitaisiusi padavėja ir šeimininkas, kurio niekuomet nebūtum pamatęs paraitotomis rankovėmis, o visada regėjai tvarkingai apsirengusį madinga ruda eilute. Iš tikrųjų jis buvo nusigyvenęs, tačiau išsinuomojęs namą iš pagrindinio savo kreditoriaus, stambaus alaus daryklos savininko, ir nuo to laiko dar labiau pasikėlęs į puikybę. Sode teaugo vienintelis žirnmedis, jį visą supo aukšta pinučių tvora, daiktais iki pusės dengiama laukinių vynuogienojų.

– Į sveikatą, vyrai! – sušuko pameistrys, susidauždamas su visu trejetu. Ir puikuodamasis vienu mauku išlenkė iki dugno bokalą.

– Ei, gražioji panele, čia kaip už ausies; kuo greičiau atneškit dar vieną! – riktelėjo jis padavėjai ir per stalą atkišo jai bokalą.

Alus buvo puikus, šaltas ir ne itin kartus, ir Hansas linksmai išragavo savo bokalą. Augustas gurkšnojo kaip žinovas, pliaukšėjo liežuviu, dūmino kaip prastai traukianti krosnis, ir Hansas tyliai juo žavėjosi.

Ne taip jau bloga smagiai švęsti sekmadienį ir sėdėti užeigoje kaip žmogui, kuris gali sau tai leisti ir yra nusipelnęs, su kitais, taip pat mokančiais gyventi ir linksmintis. Puiku

kvatotis drauge, o kartais ir pačiam surizikuoti pokštą, puiku ir vyriška išgėrus trinktelėti bokalą į stalą ir nerūpestingai sušukti: „Dar vieną, panele!“ Puiku gerti į pažįstamo prie gretimo staliuko sveikatą, laikyti užgesusį cigarą kairėje rankoje ir atsismaukti skrybėlę ant pakaušio kaip kiti.

Svetimasis pameistrys irgi pradėjo šilti ir pasakoti. Jis žinojo apie vieną Ulmo mechaniką, kuris pajėgė išgerti dvidešimt bokalų alaus, gero Ulmo alaus, o išgėręs nusišluostydavo lūpas ir pasakydavo: „Taip, o dabar dar butelaitį vynelio!“ O Štutgarto Kanštato kvartale jis pažinojo kūriką, kuris įveikė sušveisti vieną po kitos dvylika rūkytų dešrų ir taip laimėjo lažybas. Tačiau dar vienerias tokias lažybas prakišo. Jis pasiryžo suvalgyti po vieną visų nedidelės užeigėlės patiekalų ir beveik visus suvalgė, tačiau valgiaraščio gale buvo visokiausių sūrių, tad kumžlodamas trečios rūšies sūrį, jis atstūmė lėkštę ir pasakė: „ Jau verčiau mirsiu, negu prarysiu dar bent kąsnį!“

Ir šitoms istorijoms buvo entuziastingai pritarta; paaiškėjo, kad vienur ar kitur žemėje yra ištvermingų gėrovų ir valgytojų, nes kiekvienas galėjo papasakoti apie tokį herojų ir jo pasiekimus. Vienas išklojo apie „vyrą iš Štutgarto“, kitas – apie „dragūną, regis, iš Liudvigsburgo“, vienas paporino apie septyniolika bulvių, kitas – apie vienuolika blynų su mišraine. Šitie nutikimai buvo dėstomi su nuoširdžiu rimtumu, maloniai suvokiant, kad yra visokiausių puikių sugebėjimų ir keistų žmonių, tarp jų – ir keisto būdo pramuštgalvių. Toks malonumas ir rimtumas yra senas, garbingas nuolat besilankančių užeigose filisterių palikimas, jaunų žmonių taip sėkmingai pamėgdžiojamas kaip gėrimas, politikavimas, rūkymas, vedybos ir mirtis.

Tuštinant po trečią bokalą, vienas paklausė, argi nesą pyrago. Buvo pašaukta padavėja ir išgirsta, ne, pyrago nesą, tad visi baisiausiai sukruto. Augustas atsistojo ir pareiškė, kad jeigu nesą pyrago, tuomet juk galima paėjėti toliau per

vienerius namus. Jis išpeikė prastą šeimininkavimą, tik frankfurtiškis dar norėjo pasilikti, nes jau buvo trupučiuką susiburkavęs su padavėja ir keliskart karštai ją paglamonėjęs. Hansas tai matė, ir šitas reginys kartu su alum savotiškai jį sujaudino. Jis džiaugėsi, kad visi suskato išeiti.

Kai sumokėję už išgertą alų visi išgriuvo į gatvę, Hansas mažumėlę pajuto savųjų trijų bokalų poveikį. Maloni savijauta, šiek tiek nuovargio, šiek tiek energingumo, ir jo akis tarytum dengė plonas šydas, pro kurį viską matė lyg iš tolo ir kone netikroviškai, panašiai kaip sapne. Jis turėjo be paliovos juoktis, dar šauniau pakreipė skrybėlę, pats sau atrodydamas kaip lengvabūdis šelmis. Frankfurtiškis vėl karingai švilpavo, ir Hansas pamėgino žingsniuoti pagal taktą.

„Smailiajame kampe“ buvo itin tylu. Keli valstiečiai siurbčiojo jauną vyną. Pilstomo alaus nebuvo, tik buteliuose, ir netrukus priešais kiekvieną atsirado po butelį. Svetimasis pameistrys įsigeidė pasirodyti dosnus ir visiems užsakė didelį obuolių pyragą. Staiga Hansas klaikiai užsimanė valgyti ir vieną po kito sudorojo kelis pyrago gabalus. Buvo patogu sėdėti apytamsėje, senoje, rudoje aludėje ant tvirtų plačių suolų palei sienas. Senamadišką indaują ir gramozdišką krosnį gaubė prieblanda, dideliame mediniame narve skraidžiojo dvi zylės, kurioms pro virbus buvo įkišta palesti visa šermukšnio šaka su raudonomis uogomis.

Šeimininkas valandėlę priėjo prie stalo pasveikinti svečių. O paskui dar po kiek laiko pokalbis vėl įsisiūbavo. Hansas nugėrė kelis gurkšnelius stipraus alaus iš butelio ir pasvarstė, ar pajėgs ištuštinti visą butelį.

Frankfurtiškis vėlei gyrėsi iš kaklo apie Reino krašto vyndarių šventes, keliones ir gyvenimą nakvynės namuose; visi linksmai jo klausėsi, netgi Hansas nebepaliovė juoktis.

Staiga jis apsižiūrėjo, kad kažkas jam negerai. Kas akimirką salė, stalas, buteliai, bokalai ir draugai susiliedavo į

purų rudą debesį ir tik tada, kai Hansas iš paskutiniųjų įsitempdavo, viskas atgaudavo savo pavidalus. Kartkartėmis, kai pokalbis ir juokas įsismarkaudavo, jis irgi kvatodavosi arba ką nors sakydavo, nors išsyk pamiršdavo savo žodžius. Kai daužsaid kiti, neatsilikdavo ir jis, tad po valandos nustebo, pamatęs, kad jo butelis tuščias.

– Gerai pili į gurklį, – pasakė Augustas. – Ar norėtum dar vieno?

Hansas kvatodamasis linktelėjo galvą. Girtavimą jis įsivaizdavo kur kas pavojingesnį. O kai frankfurtiškis užplėšė dainą ir visi jam pritarė, uždainavo ir jis visa gerkle. Tuo tarpu aludė prisipildė ir padavėjai į pagalbą atėjo šeimininko duktė. Ji buvo aukšta, dailiai nuaugusi ypata sveiku, stambių bruožų veidu ir romiomis rudomis akimis.

Kai ji pastatė priešais Hansą butelį, šalia sėdįs pameistrys kaipmat apibėrė merginą švelniausiais meilikavimais, kuriuos ji nuleido negirdom. Gal kad parodytų įkyruoliui savo abejingumą, o gal kad jai patiko tauri berniuko galvelė, mergina pasisuko į Hansą ir skubiai brūkštelėjo ranka jam per plaukus;. paskui sugrįžo prie indaujos.

Pameistrys, maukiąs jau trečią butelį, nusekė paskui ją ir ėmė nertis iš kailio, kad užmegztų pokalbį, tačiau tiktai gavo ilgą nosį. Aukštoji mergina vangiai žiūrėjo į jį, nieko neatsakinėjo, o netrukus visai atsuko nugarą. Tuomet pameistrys grįžo prie stalo, pradėjo būgnyti į jį tuščiu buteliu ir staiga džiugiai sušuko:

– Linksminkimės, vaikučiai; susidaužkim!

O paskui išklojo nešvankią istoriją apie moteris.

Hansas girdėjo vien duslų balsų gaudesį, o kai buvo bebaigiąs antrąjį alaus butelį, jam pasidarė sunku ne tik kalbėti, bet net ir juoktis. Jis užsimanė prieiti prie narvo ir mažumėlę paerzinti zyles; tačiau vos žengė keletą žingsnių, jam apsvaigo galva, kad kiek – būtų pargriuvęs, todėl lėtai sugrįžo atgal.

Dabar nevaržoma jo linksmybė pradėjo vis labiau sekti. Hansas suvokė pasigėręs, ir visos šitos gertynės nebeatrodė jam smagios. Tarytum tolumoje jis regėjo visokias jam gresiančias negandas: klupinėjimą namo, piktą susirėmimą su tėvu, o ryt anksti dirbtuvę. Taip pat pamažėle jam įsiskaudėjo galvą.

Ir kiti jau ganėtinai prisilinksmino. Prablaivėjimo akimirką Augustas paprašė sąskaitos ir iš talerio grąžos gavo skatikus. Šnekučiuodamiesi ir juokdamiesi visi išvirto laukan, kur juos apakino šviesus sambrėškis. Hansas beveik nebepastovėjo, svyruodamas šliejosi prie Augusto ir davėsi vedamas.

Svetimąjį šaltkalvį perėmė graudulys. Su ašaromis akyse jis uždainavo „Rytoj toli aš iškeliauju".

Po teisybei, ketinta pėdinti namo, tačiau kai jie ėjo pro „Gulbę", pameistrys užsispyrė dar užsukti vidun. Prie durų Hansas išsivadavo.

– Man metas namo.

– Nepajėgsi vienas, – nusijuokė pameistrys.

– Pajėgsiu pajėgsiu. Man... metas... namo.

– Tai dar bent išmesk taurelę degtinės, mažiuk! Tvirčiau laikysies ant kojų, ir nebepykins. Tikrai, pamatysi.

Hansas pajuto rankoje taurelę. Didžiumą skysčio išlaistė, likutį nurijo, ir tarytum liepsna nudegino jam ryklę. Iš pasibjaurėjimo visas nusipurtė. Vienas nusvirduliavo žemyn priebučio laiptais ir nežinia kaip nusibaladojo į kaimą. Pro jį netvarkingai kreivuliuodami slinko namai, tvoros ir sodai.

Hansas dribo ant šlapios pievos po obelim. Užmigti jam kliudė bjauri savijauta, kankinama baimė ir neaiškios mintys. Atrodė sau purvinas ir išniekintas. Kaip jis pareis namo? Ką pasakys tėvui? O kas jo laukia rytoj? Jautėsi toks nelaimingas ir apgailėtinas, lyg dabar turės ištisą amžinybę

gulėti, miegoti ir gėdytis. Sopėjo galvą ir akis, ir Hansas pritrūko net to trupučiuko jėgų atsistoti ir eiti toliau.

Staiga trumpam Hansą užliejo pavėlavusi buvusios linksmybės banga; jis išsiviepė ir tylutėliai uždainavo:

Augustinai, kas tik buvo,
Viskas dingo, viskas žuvo!

Vos pabaigė dainuoti, jo sielą pervėrė skausmas, ir visą užgriuvo drumzlinas blausių vizijų, prisiminimų, gėdos ir priekaištų pačiam sau srautas.

Hansas balsu sudejavo ir kūkčiodamas įsikniaubė į žolę.

Po valandos, kai jau temo, Hansas atsistojo ir sunkiai, netvirtais žingsniais ėmė leistis nuo kalno.

Ponas Gybenratas pratrūko keiksmais, kai jo vaikiščias negrįžo vakarienės. Kai atėjo devinta valanda, o Hanso vis dar nebuvo, jis pasidėjo po ranka seniai nebenaudotą stiprią bambukinę lazdelę. Berniūkštis tikriausiai įsivaizduoja, kad yra per didelis ragauti beržinės tėvo košės? Tegu kaltina pats save, kai parsivilks!

Dešimtą valandą tėvas užrakino duris. Jeigu ponas sūnus įsigeidė naktinėti, tesižinai!

Tačiau tėvas neužmigo, o vis labiau niršdamas valanda po valandos laukė, kad ranka baimingai paklebentų rankeną ir droviai trūktelėtų varpelį. Jis vaizdavosi tą sceną – na ir gaus tas naktibalda! Tikriausiai nenaudėlis bus prisiplempęs, tačiau kaipmat išsiblaivys, tas bernagalys, apgailėtinas slunkius! Nors tėvas ir suskaitytų jam šonkaulius.

Galop miegas numaldė jį ir jo įniršį.

Tuo metu, kai jam grėsė toks pavojus, Hansas jau abejingai, ramiai ir lėtai plaukė žemyn tamsia upe. Jis nebejautė pasibjaurėjimo, gėdos ir kančių, į tamsų, vandens nešamą kūnelį žvelgė šalta melsva rudens naktis, jo rankas, plaukus ir

išbalusias lūpas skalavo juodas vanduo. Niekas jo nematė, gal tik švintant į žvejonę išsirengusi baikšti ūdra, kuri apmetė skenduolį gudriomis akutėmis ir tylutėliai nunėrė pro šalį. Ir niekas nežinojo, kaip Hansas įkrito į vandenį. Gal pasiklydo ir įslydo nuo stataus kranto; gal užsimanė gerti ir prarado pusiausvyrą. O gal jį taip paviliojo gražus vandens vaizdas, kad jis pasilenkė ir, kai blankus mėnuo pažvelgė į jį iš vandens toks sklidinas ramybės ir kviesdamas pailsėti, nuovargis ir baimė švelniai pastūmė jį į mirties šešėlį.

Dieną jį rado ir parnešė namo. Išsigandęs tėvas numetė šalin lazdą, jam išgaravo susikaupęs pyktis. Tiesa, jis neverkė ir nerodė sielvarto, tačiau kitą naktį vėlgi nemiegojo, kada ne kada pro praviras duris žvilgčiodamas į savo nurimusį vaiką, kuris gulėjo švariai aptaisytas ir dėl iškilios kaktos ir išbalusio protingo veido atrodė ypatingas, lyg turįs prigimtinę teisę patirti kitokią nei visi dalią. Kaktos ir rankų oda turėjo vieną kitą melsvai raudoną brėžį, dailus veidelis tarytum snūduriavo, balti vokai dengė akis, o kiek praviros lūpos tarsi patenkintos šypsojo. Berniukas atrodė lyg palaužtas pačiam žydėjime, lyg jam būtų buvę sutrukdyta smagiai žengti savuoju keliu, ir netgi tėvą, nuvargusį ir smaugiamą vienatvės liūdesio, suklaidino ši šypsulinga veido išraiška.

Į laidotuves susirinko daugybė palydinčiųjų ir smalsuolių. Ir vėl Hansas Gybenratas pasidarė įžymybe, kuria visi domėjosi, ir vėl mokytojai, rektorius ir pastorius prisidėjo prie jo lemties. Visi jie atžingsniavo apsidarę išeiginiais kostiumais, užsidėję šventinius cilindrus, palydėjo karstą ir akimirką kuždėdamiesi pastovėjo prie duobės. Itin liūdėjo lotynų kalbos mokytojas, ir rektorius tyliai jam šnibžtelėjo:

– Taip, pone profesoriau, iš to vaiko galėjo šis tas išeiti. Argi ne graudu, kad kaip tik geriausiems taip dažnai nepasiseka?

Meistras Flaigas pasiliko šalia kapo su tėvu ir senąja Ana, kuri nesiliovė raudojusi.

– Taip, labai skaudi nelaimė, pone Gybenratai, – pasakė jis užjausdamas. – Aš irgi mylėjau berniuką.

– Man galva neišneša, – atsiduso Gybenratas. – Buvo toks gabus, ir viskas ėjosi kaip sviestu patepta, mokykla, egzaminas, – o paskui staiga nelaimė po nelaimės!

Batsiuvys mostelėjo per šventoriaus vartus nutolstantiems ponams išeiginiais kostiumais.

– Štai ten skuba keli ponuliai, – ištarė tyliai, – kurie irgi padėjo nuvaryti Hansą į kapus.

– Kaip? – pašoko Gybenratas ir nepatikliai bei išsigandęs įsistebeilijo į batsiuvį. – Taip, po galais, ką jūs kalbat?

– Nusiraminkit, pone kaimyne. Turėjau galvoje mokytojus.

– Kodėl? Kaip?

– Ak, nieko daugiau. Ir jūs, ir aš, gal ir mudu ne viską padarėme dėl berniuko, kaip manot?

Virš miestelio plytėjo linksmas giedras dangus, slėnyje žvilgėjo upė, tolumoje švelniai ir ilgesingai melsvavo eglėmis apaugę kalnai. Batsiuvys liūdnai šyptelėjo ir paėmė už parankės vyriškį, kuris iš šios rimties ir keistai skausmingo susikaupimo pilnos valandos lėtai ir sutrikęs žengė pasitikti įprastinių žemiškų rūpesčių.

Hesse, Hermann
He 349 Po ratu: romanas/Hermann Hesse; iš vokiečių kalbos vertė Laima Bareišienė. – Vilnius: Alma littera, 2000. – 159, [1] p.

ISBN 9986-02-812-4

Antrasis Nobelio premijos laureato H.Hesse's (1877–1962) romanas (1906), kritikų vadinamas „dvasine rašytojo autobiografija". Jame H.Hesse gvildena labai jam rūpimą žmogaus prigimties dvilypumą, atskleidžia pražūtingą jaunoms sieloms auklėjimo sistemą.

UDK 830-3

Hermann Hesse
Po ratu
Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė LAIMA BAREIŠIENĖ

Dailininkas EDVARDAS JAZGEVIČIUS
Korektorė BRONĖ BALČIENĖ
Techninė redaktorė BIRUTĖ TOLVAIŠIENĖ
Kompiuteriu maketavo ARŪNAS ŠLIKAS

SL 412. Užsakymas 958
Išleido leidykla „Alma littera", Šermukšnių g. 3, 2600 Vilnius
Puslapis internete: http://www.almali.lt
Spaudė AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 3000 Kaunas

Hansas Gybenratas – gabus i

jo miestelio šviesuomenės p

egzaminus ir gauna valstybės stipendiją bei progą toliau lavintis seminarijoje. Tenai susibičiuliauja su Hermanu Heilneriu – laisva poetine siela ir visiška savo priešingybe, – ir toji bičiulystė jį sužlugdo. Išvarytas iš seminarijos Hansas grįžta į senąjį pasaulį ir baisėdamasis suvokia, koks jo laukia gyvenimas. Pasakodamas istoriją apie berniuko nesugebėjimą paklusti gniuždantiems buržuazinės visuomenės reikalavimams, Hesse gvildena labai artimą jam temą apie žmogaus prigimties dvilypumą. Hermanas išsilaisvina atsiduodamas menui ir paniekindamas sistemą, Hansas atsiduria po Fortūnos ratu ir sutraiškomas.

Hermanno Hesse's jau išleista:
Gertrūda
Pėteris Kamencindas
Roshaldė

ISBN 9986-02-812-4

